

Internationale herkenbaarheid van benaming en titulatuur in het hbo

Projectnummer:

2019.150

Publicatienummer

2019.150-2003

Datum:

Utrecht, 5 juni 2020

Auteurs:

Robbin te Velde
Jessica Steur
Jasper Veldman
Max Kemman
Rosa Kuipers
Adriaan Smeitink

Colofon

Uitgeverij

Dialogic innovatie & interactie
Hooghiemstraplein 33
3514 AX Utrecht
+31 (0)40 2150580
info@dialogic.nl
www.dialogic.nl
publicatienummer: 2019.150-2003

Auteurs

Robbin te Velde
Jessica Steur
Jasper Veldman
Max Kemman
Rosa Kuipers
Adriaan Smeitink

In opdracht van

Directie Hoger Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

Leden begeleidingscommissie

Roeland Smits (Vereniging Hogescholen)
Frank Wamelink (NVAO)
Bas Wegewijs (Nuffic)

juni 2020

©2020 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Auteursrechten voorbehouden

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1 Inleiding	10
1.1 Achtergrond en aanleiding voor het onderzoek	10
1.2 Doelstellingen en onderzoeksvragen.....	11
1.3 Aanpak van het onderzoek op hoofdlijnen	12
2 Gelijktelling van titels voor hbo-studenten.....	15
2.1 Introductie.....	15
2.2 Achtergrond	15
2.3 Impact van de gelijktelling van titels op hbo-studenten.....	19
2.4 Communicatie over het onderscheid hbo en wo	28
3 De benaming 'University of Applied Sciences' (UAS).....	39
3.1 Achtergrond	39
3.2 Het label 'University of Applied Sciences'	40
3.3 All animals are equal.....	43
3.4 Naamsbekendheid van het label 'UAS'	46
4 Engelstalige benaming voor lector	50
4.1 Introductie.....	50
4.2 Achtergrond	50
4.3 Feitelijk gebruik van Engelstalige benamingen	52
4.4 Duiding van de rol van lector in een internationale omgeving	54
5 Conclusies.....	58
5.1 Introductie.....	58
5.2 Gelijktelling van titels voor hbo-studenten.....	59
5.3 Communicatie over de gelijktelling van titels	60
5.4 De benaming 'University of Applied Sciences' (UAS).....	61
5.5 Engelstalige benaming voor lector.....	62
Bijlage 1. Gesprekspartners	64
Bijlage 2. Referentielijst Nuffic	67
Bijlage 3. Beschrijvende statistieken populaties surveys	70

Managementsamenvatting

Dit onderzoek is een brede evaluatie van wijzingen in titulatuur en naamgeving in het hoger onderwijs in de periode 2014-2020. Het betreft drie losstaande maar samenhangende onderwerpen:

1. Het opheffen van het exclusieve gebruik van de internationaal breed gebruikte titels 'Bachelor of Science' (BSc) en 'Bachelor of Arts' (BA) voor Nederlandse universiteiten. Vanaf 2014 mogen ook Nederlandse hogescholen deze titels verlenen.
2. De introductie van de benaming 'University of Applied Sciences' (UAS) in 2016. Hogescholen hebben het exclusieve recht zich zowel in het buitenland als in Nederland UAS te noemen.
3. Het gebruik van Engelstalige benamingen voor de functie 'lector'. Deze functie is reeds in 2000 ingesteld maar er is tot op heden nog geen (de jure of de facto) standaard Engelstalige benaming voor de (typisch Nederlandse) functie van lector.

1. Gelijksstelling van titulatuur in het hoger onderwijs

De gelijkschakeling van de titels is ingevoerd omdat onder het oude stelsel (een deel van) de hbo-opleidingen internationaal onvoldoende herkenbaar was. Studenten zouden daar last van kunnen ondervinden wanneer ze willen studeren of werken in het buitenland. Dit geldt ook voor buitenlandse studenten die destijds aan Nederlandse hogescholen stonden ingeschreven.

De stelling dat er vóór de gelijkschakeling van de titels een belemmering bestond voor internationale mobiliteit valt moeilijk te bewijzen. Wel kan worden geconcludeerd dat er in ieder geval niet op grote schaal problemen zijn geweest.

Uit het onderzoek blijkt dat de gelijkstelling van titels niet of nauwelijks effect heeft gehad op de migratiepatronen van studenten. De toename van het percentage hbo-studenten dat tijdens hun studie hoger onderwijs buiten Nederland volgt is rond 2011, dus al ruim vóór de gelijkstelling, sprongsgewijs toegenomen. Dit geldt ook voor het percentage wo-studenten. De ontwikkeling die het percentage hbo-studenten doormaakt (de experimentele groep) volgt sinds die tijd het patroon van de ontwikkeling van het percentage wo-studenten (de controlegroep). Het verschil in percentages is in de periode tijdens de gelijkstelling (2014-2018) nagenoeg gelijk gebleven.

Voor de groep van hbo-afgestudeerden is er anekdotisch bewijs dat zij incidenteel belemmeringen hebben ondervonden (of althans hebben ervaren) in hun internationale mobiliteit vanwege het gebruik van niet-standaard titels in het hbo. Het percentage hbo-studenten dat na hun studie naar het buitenland gaat is (en blijft) echter klein (circa 3% van het totaal). Voor zover het gebruik van niet-standaard titels tot problemen zou kunnen leiden vormde dit in ieder geval voor de selecte groep van hbo-studenten die in het buitenland ging werken, geen grote belemmering.

Het gebruik van de BSc/BA-titel heeft geen effect gehad op de instroom van buitenlandse studenten die bij Nederlandse hogescholen staan ingeschreven. Op basis van de ontwikkelingen van het aantal buitenlandse studenten dat aan Nederlandse hbo- en wo-instellingen is ingeschreven kan ten eerste worden geconstateerd dat het gebruik van niet-standaard titels in de periode voor 2014 klaarblijkelijk geen belemmering vormde en ten tweede dat

de gelijkstelling geen merkbare invloed heeft gehad op de instroom van buitenlandse studenten in de periode daarna. Er spelen andere factoren in de landen van herkomst zelf die een veel sterker (negatief) effect hebben op de instroom dan het beleid in Nederland.

Wel is het zo dat de herkenbaarheid van graden bij buitenlands studenten door de gelijkstelling zichtbaar is toegenomen. Het gebruik van standaardtitels (BSc/BA) heeft volgens international offices van hogescholen de communicatie naar het buitenland (studenten, ouders, buitenlandse instellingen) duidelijker en helderder gemaakt. De diploma's zijn beter uit te leggen aan buitenlandse studenten.

Met de aanpassing van de titulatuur in 2014 heeft het kabinet nadrukkelijk niet de bedoeling gehad om af te stappen van het binaire stelsel in het hoger onderwijs. Het kabinet sluit met het wetsvoorstel aan bij de wijze waarop Angelsaksische landen en Duitsland omgaan met de titulatuur. In deze landen is de toevoeging meer een uitdrukking van de oriëntatie respectievelijk inhoud van de opleiding dan van het niveau. Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel zijn zorgen geuit over de vraag of het na de gelijkstelling van de titels nog wel duidelijk voor de maatschappij zou zijn of een afgestudeerde zijn studie aan een hogeschool dan wel universiteit had gevolgd.

Het onderscheid tussen het hbo en wo is zes jaar na het begin (2014) en twee jaar na het einde van de gelijkstelling (2018) niet duidelijk voor de maatschappij. Minder dan een derde (32%) van de Nederlandse bevolking weet dat zowel hogescholen als universiteiten de BSc/BA-titel verlenen. Ook onder studenten is de bekendheid op dit moment nog laag: iets meer dan de helft (52%) weet dat hogescholen ook de BSc/BA-titel verlenen. Ook van de werkgevers weet minder dan een derde (ca. 30%) dat de BSc/BA-titels sinds 2015-2018 ook door hogescholen mag worden verleend. Er bestaan echter grote verschillen tussen economische sectoren. De bekendheid is het grootst in de publieke sector (ca. 50%) en het laagst in de sectoren cultuur, sport en recreatie (11%), onderwijs (14%), bouwnijverheid (15%), en vervoer & opslag (18%).

Omdat onbekend is wat de situatie was vóór de invoering van de nieuwe graden kan niet worden bepaald of het onderscheid *minder* duidelijk is geworden. Het onderscheid is op dit moment niet duidelijk maar was dat in het verleden waarschijnlijk ook niet. Uit het feit dat er op dit moment verwarring bestaat kan dus niet worden afgeleid dat deze het gevolg is van de gelijkstelling van de titulatuur. Waarschijnlijk heeft de gelijkstelling niet of nauwelijks invloed gehad op de herkenning van het onderscheid.

Nederlandse werkgevers hechten in het algemeen weinig belang aan titulatuur, en deden dat in het (recente) verleden ook niet. Bij de aanname en promotie van jonge hoogopgeleide werknemers spelen andere factoren een veel grotere rol, zoals de feitelijke inhoud van de opleidingen (studierichting), de praktische ervaring, het type opleidingsinstituut (praktijk- of theoriegeoriënteerd) en ervaring in het buitenland. In het laatste geval spelen titels *indirect* wel een rol omdat de standaardtitels (BSc/BA) het makkelijker hebben gemaakt voor hbo-instellingen om goede stage- en afstudeerplekken in het buitenland te regelen. Aan de titel zelf wordt relatief weinig gewicht toegekend.

2. Effect van het gebruik van de benaming UAS op de internationale positionering van hogescholen.

Met de intrede van de internationalisering wordt ook de Engelstalige benaming voor hogescholen van groter belang. De benaming 'university' is voorbehouden aan universiteiten. Hogescholen gebruiken tal van benamingen, waaronder de variant 'University of Professional Education'. Deze benaming wordt aanvankelijk ook gehanteerd door het ministerie van OCW

maar is onder hogescholen nooit echt breed aangeslagen. Om de wildgroei aan Engelstalige benamingen tegen te gaan heeft de toenmalig minister van OCW in 2008 voorgesteld om een andere variant te gebruiken, namelijk 'University of Applied Sciences' (UAS). Leidend is daarbij de observatie dat deze benaming al in een aantal andere Europese landen met binaire stelsels wordt gebruikt. De UAS-variant is wél breed overgenomen en is sinds 2008 de facto de standaard Engelstalige benaming voor Nederlandse hogescholen. In 2017 wordt de benaming bij de wet exclusief toegekend aan erkende hogescholen, om het oneigenlijke gebruik van de benaming door niet-erkende opleiders tegen te gaan.

De analogie tussen de invoering van de titel 'Bachelor of Science' en 'University of Applied Sciences' lijkt voor de hand te liggen, maar de betekenis (pragmatiek) van de twee labels is wezenlijk anders. Bij 'Bachelor of Science' zit de (al dan niet vermeende) meerwaarde in de combinatie van de woorden als geheel: bachelor-of-science. Bij 'University of Applied Sciences' zit de (al dan niet vermeende) meerwaarde vooral in het eerste woord: 'university'. De toevoeging doet er welbeschouwd minder toe, zolang er maar 'university' in de combinatie staat, en de combinatie maar breed (h)erkend wordt. Binnen Europa wordt de benaming UAS steeds meer gebruikt en is de benaming, althans onder internationaliseringsmedewerkers, inmiddels ook gemeengoed geworden. Van doorslaggevend belang in Europa was daarbij de adoptie van de Duitse 'Fachhochschulen' van het label 'University of Applied Sciences'.

Voor de (h)erkenning in andere landen is vooral het gebruik van het begrip 'university' van belang. Een beeld dat unaniem wordt gedeeld door de respondenten is dat de internationale herkenbaarheid is vergroot omdat hogescholen in Nederland (en hun zusterinstellingen in het buitenland) de term 'university' gebruiken. Dat begrip is gemeengoed in alle landen.

In landen met een unitair hoger onderwijsstelsel bestaan alleen universiteiten. De uitdaging is (en blijft) daar om de binaire structuur van het Nederlandse hoger onderwijsstelsel uit te leggen; de onduidelijkheid zit niet zozeer in de naamgeving van instellingen. In unitaire landen is men gewend aan een breed spectrum van verschillende soorten universiteiten. UAS passen in dat spectrum. De toevoeging 'of applied sciences' heeft een connotatie met technische disciplines. De benaming 'University of Applied Sciences' wordt echter beter herkend dan de benaming 'University of Professional Education' die voorheen door sommige hogescholen werd gebruikt.

Het gebruik van de benaming UAS heeft de positionering van hogescholen in het buitenland versterkt. De meerwaarde van het label 'university (of applied sciences)' speelt vooral bij het aangaan van samenwerkingen met buitenlandse hoger onderwijsinstellingen. De brede introductie van UAS heeft niet per se geleid tot meer mogelijkheden tot samenwerkingsverbanden, maar het aangaan van die verbanden gaat soepeler en geeft minder vragen, en daardoor kan men sneller naar de inhoud. Als 'University of Applied Sciences' komen hogescholen in bilaterale onderhandelingen met buitenlandse hogeronderwijsinstellingen op een hoger niveau binnen dan destijds als 'University of Professional Education'.

In gevallen waarbij potentiële buitenlandse samenwerkingspartners nog steeds overtuigd moeten worden van de kwaliteit van een 'University of Applied Sciences' geeft het feit dat Nederlandse UAS dezelfde internationaal breed herkende titels mogen verlenen als 'research universities' (BSc/BA) soms de doorslag.

Zowel in landen met een binair als unitair hogeronderwijsstelsel wordt op basis van onderzoeksintensiteit een impliciet onderscheid gemaakt tussen (research) 'universities' en 'universities of applied sciences'. Research universities die hoog in internationale rankings staan, hebben in het algemeen geen interesse in samen met universities of universities of applied science die veel lager (of niet) in de rankings staan. Nederlandse hogescholen werken

niet of nauwelijks samenwerken met de absolute top van de research universiteiten in een land, maar wél met de groep van research universiteiten net daaronder. Andersom wordt door de international offices gesteld dat er veel buitenlandse (research) universiteiten zijn, die graag met Nederlandse hogescholen willen samenwerken, en daarbij soms expliciet een voorkeur hebben voor hogescholen boven universiteiten. De voornaamste reden daarvoor is de praktische oriëntatie van het onderwijs en het onderzoek op de Nederlandse hogescholen. Het belang van de praktische oriëntatie en van de beroepsgerichtheid in de internationale marketing wordt door alle hogescholen benadrukt.

3. Feitelijk gebruik van Engelstalige benamingen voor 'lector'

De benaming 'lector', waarvoor bij de formele introductie in 2001 is gekozen, is niet nieuw. In het begin van de 19e eeuw werden er al lectoren benoemd aan Nederlandse universiteiten en geneeskundige (hoge)scholen. Tot 1980 was een lector een ambtelijke rang aan universiteiten. Op 1 januari 1980 zijn alle lectoren aan universiteiten collectief benoemd tot hoogleraar. De introductie van de benaming (en functie) 'lector' in 2001 is dus een hergebruik van een benaming die vanaf 1980 in universiteiten niet meer werd gebruikt.

Met de toenemende mate van internationalisering in het hoger onderwijs dient zich ook de praktische kwestie aan wat een geschikte vertaling is voor het begrip 'lector'. Immers, hoewel het label internationaal klinkt, heeft de letterlijke vertaling ('lector') – net als bij het begrip 'hogeschool' (highschool) – in zowel het Brits-Engels als in het Amerikaans-Engels een wezenlijk andere betekenis. Het aanverwante begrip 'lecturer' verwijst in het Engels naar een vergelijkbare, maar lagere functie. In het Duits is de letterlijke vertaling ('lektor') al wel deels ingeburgerd. In het buitenland is de benaming 'professor' geen beschermde titel. Kort door de bocht mag iedereen zich daar 'professor' noemen en in sommige landen wordt de benaming in de dagelijkse praktijk dan ook breed gebruikt.

Een lector heeft in het buitenland de keuze om het specifieke Nederlandse begrip 'lector' te gebruiken – wat een lange uitleg vereist – of om zich aan te sluiten bij de praktijk in het land – en het generieke begrip 'professor' te gebruiken. De uitleg volgt dan bij de instelling waar hij of zij aan verbonden is (een 'University of Applied Sciences'). Over het algemeen laten hogescholen aan de lector zelf over hoe deze zich in het buitenland noemt. Deze bottom up benadering lijkt in de praktijk goed te werken. Lectoren hebben hun eigen netwerken, en die zijn sterk persoonsgebonden. Al naar gelang de aard en structuur van deze netwerken, en van de landen waar men actief is, maakt elke lector haar of zijn eigen keuzes.

Het beeld dat uit de interviews naar voren komt is dat de titel 'professor' in het buitenland algemeen in gebruik is, en dat het verwarrend zou zijn om een andere titel (zoals 'lector') te gebruiken. Ook andere typen respondenten (werkgevers, international offices) geven aan dat dit een gebruikelijke praktijk is, en dat dit geen enkel probleem met zich meebrengt. Lectoren hebben geen moeite om hun rol te duiden. Ze verwijzen hiervoor naar de inhoud en aard (praktische oriëntatie) van hun onderzoek. Wat telt in een internationale omgeving is de staat van dienst van de instelling (of onderzoeksgroep) als geheel, en van de lector als individuele onderzoeker.

In de survey die we onder alle lectoren in Nederland hebben uitgezet, hebben we in detail gevraagd naar het *feitelijke* gebruik van Engelstalige benamingen voor de functie 'lector'. De benaming die Nederlandse lectoren in het buitenland gebruiken verschilt per kanaal en per context. In weerwil tot wat hiervoor over de letterlijke vertaling is gezegd, is 'lector' in *correspondentie* (website, LinkedIn, visitekaart, mondelinge communicatie, email) de meest gebruikte benaming (41%). Op de voet gevolgd door 'professor of applied sciences' (35%) en 'professor at a University of Applied Sciences' (9%). De benaming 'reader' wordt ook

relatief vaak genoemd (10%). De benaming 'professor' – *zonder toevoeging* – wordt slechts in 3% van de gevallen gebruikt (22% bij langere *introducties*). De benaming 'professor' *met toevoeging* ('of applied sciences' of 'at a University of Applied Sciences') wordt veel vaker gebruikt: 44% in correspondentie en 58% in *introducties*.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en aanleiding voor het onderzoek

Sinds januari 2014 krijgen afgestudeerde hbo'ers een graadtoevoeging die internationaal herkenbaar is. Dit kan een hbo-specifieke graadtoevoeging zijn (zoals: '*Bachelor of Business Administration*' (BBA) of '*Bachelor of Education*' (BEEd), maar dat kan ook, net als bij afgestudeerde wo'ers, de graad '*Bachelor of Arts*' (BA) of '*Bachelor of Science*' (BSc) zijn.

De gelijkschakeling van de titels in het hbo en het wo is in 2014 ingevoerd omdat onder het oude stelsel (waarin het hbo de titels BSc/MSc en BA/MA niet mocht verlenen) een deel van de hbo-opleidingen internationaal onvoldoende herkenbaar was. Studenten zouden daar last van kunnen ondervinden.¹ Een ander doel dat met de gelijkschakeling werd beoogd was de realisatie van de transparantie van graden binnen de Europese onderwijsruimte die in het verdrag van Bologna was afgesproken. Door de relatieve onbekendheid van de hbo-titulatuur voldeed Nederland de facto niet aan dit onderdeel van het verdrag.

Met de aanpassing van de titulatuur heeft het kabinet nadrukkelijk niet de bedoeling gehad om af te stappen van het binaire stelsel in het hoger onderwijs. Voor de herkenning van kwaliteit en de waarde van opleidingen binnen en buiten de Europese hogeronderwijsruimte is een juiste titulatuur van belang. Het onderscheid tussen hbo en wo wordt hiermee niet anders; wel is het zo dat dit niet meer bij voorbaat in de naamgeving tot uitdrukking komt. Het kabinet sluit met het wetsvoorstel aan bij de wijze waarop Angelsaksische landen en Duitsland omgaan met de titulatuur. In deze landen is de toevoeging meer een uitdrukking van de oriëntatie respectievelijk inhoud van de opleiding dan van het niveau. Het onderscheid tussen hbo en wo blijft ook nationaal en internationaal zichtbaar op de getuigschriften en in het diplomasupplement.²

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer werden zorgen geuit over de vraag of het binaire stelsel hiermee niet in gevaar zou komen. Zou met deze wijziging het voor de maatschappij wel duidelijk zijn of een afgestudeerde zijn studie aan een hogeschool dan wel universiteit had gevolgd? Om tegemoet te komen aan deze zorgen, heeft de minister toegezegd de voorlichting en communicatie omtrent deze wijziging te zullen evalueren. Later heeft de minister aangegeven deze evaluatie te willen benutten om een bredere evaluatie van het beleid uit te voeren.³

Bij het debat Bescherming Namen en graden in de Eerste Kamer heeft de minister toegezegd om te evalueren of zich problemen hebben voorgedaan met de positionering van hogescholen in het buitenland met de introductie van de term '*University of Applied Science*' en de positionering van lectoren in het buitenland.⁴

¹ Memorie van Toelichting bij de Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs (33519 nr.3), paragraaf 4.1.

² Ibid.

³ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2019). Nadere offerteaanvraag ten behoeve van Internationale herkenbaarheid van benaming en titulatuur in het hbo in het kader van de raamovereenkomst Beleidsgerichte onderzoeksopdrachten 2018 (perceel NOP01). Kenmerk: 17702350

⁴ Ibid.

1.2 Doelstellingen en onderzoeksvragen

In dit onderzoek staan vier doelstellingen centraal. De eerste twee doelstellingen hebben betrekking op de gelijkstelling van titulatuur tussen het hbo en wo. Dit onderwerp wordt in hoofdstuk 2 behandeld. De derde doelstelling heeft betrekking op de uniforme Engelstalige benaming voor hogescholen ('*University of Applied Sciences*'). Dit onderwerp wordt in hoofdstuk 3 behandeld. De vierde en laatste doelstelling heeft betrekking op de Engelstalige benaming van het begrip 'lector'. Dit onderwerp wordt in hoofdstuk 4 beschreven.

De vier doelstellingen zijn in tien onderzoeksvragen vertaald. De onderzoeksvragen worden in het afsluitende hoofdstuk 5 beantwoord.

De doelstellingen en vragen zijn als volgt door het Ministerie van OCW geformuleerd:

Doelstelling 1

Inzichtelijk maken of de herkenbaarheid van de kwaliteit van opleidingen met de introductie van de graadtoevoegingen 'of Science' en 'of Arts' in het hbo is toegenomen.

Bijbehorende onderzoeksvragen:

1. Is het voor hbo-studenten makkelijker geworden om tijdens hun opleiding naar het buitenland te gaan?
2. Vinden buitenlandse studenten de titulatuur in het hbo herkenbaar?
3. Is het voor hbo-afgestudeerden makkelijker geworden om na hun studie naar het buitenland te gaan nu hun graad internationaal meer herkenbaar is?

Doelstelling 2

Inzichtelijk maken of het onderscheid tussen het hbo en het wo nog steeds duidelijk is voor de Nederlandse maatschappij met de introductie van de wet- en regelgeving waarmee de graadtoevoegingen 'of Science' en 'of Arts' mogelijk zijn gemaakt in het hbo.

Bijbehorende onderzoeksvragen:

4. Hoe is de verandering in titulatuur gecommuniceerd door verschillende partijen?
5. Is de communicatie over graadtoevoegingen duidelijk geweest voor de maatschappij, met name de (aspirant)studenten, hbo-afgestudeerden, werkgevers en hogescholen? Zijn er verbeterpunten?
6. Is het onderscheid tussen het hbo en het wo sinds de introductie van de graadtoevoegingen 'of Science' en 'of Arts' in het hbo minder duidelijk geworden voor de maatschappij (met name de (aspirant)studenten, hbo-afgestudeerden, werkgevers en hogescholen)?

Doelstelling 3

Inzichtelijk maken of de positionering van hogescholen als '*Universities of Applied Sciences*' (UAS) internationaal herkenbaar is.

Bijbehorende onderzoeksvragen:

7. Wordt de benaming UAS begrepen in andere landen met een binair en een unitair stelsel door werkgevers en instellingen?
8. Hebben hogescholen moeite met de positionering van hogescholen als UAS in het buitenland?

Doelstelling 4

Inzichtelijk maken of de benaming 'lector' internationaal herkenbaar is.

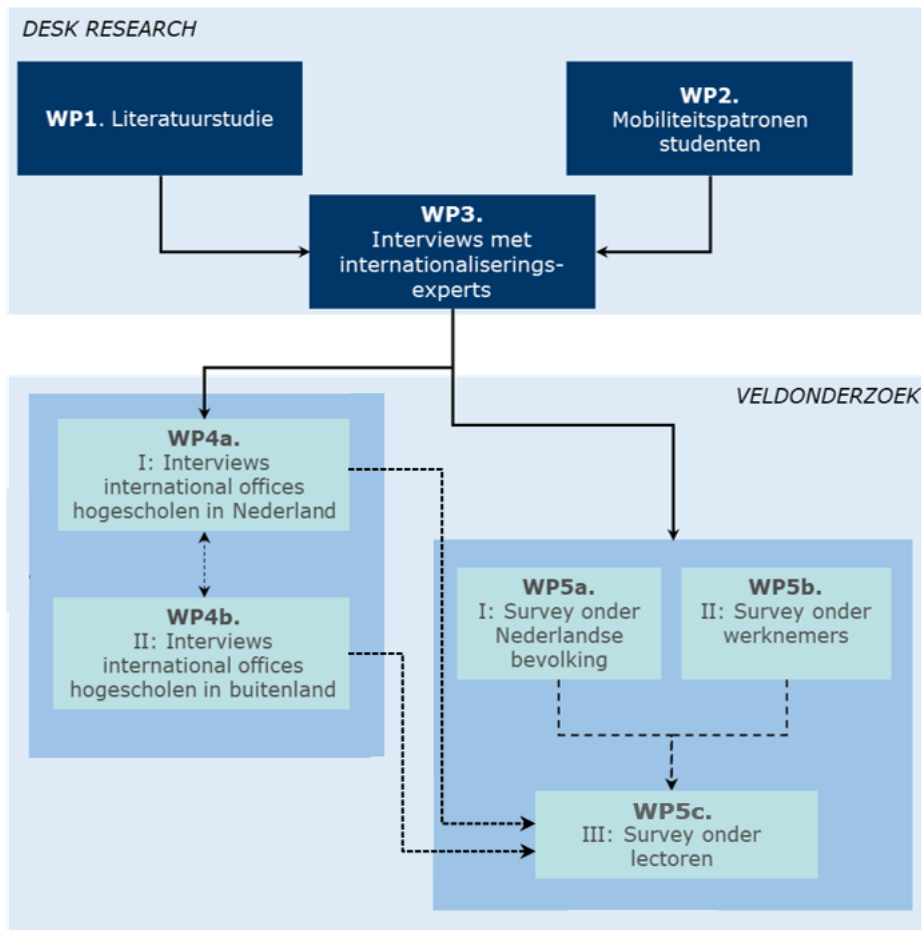
Bijbehorende onderzoeksvragen:

9. Welke benaming hanteren lectoren in het buitenland? Wordt deze benaming begrepen door instellingen in landen met een unitair en binair stelsel?
10. Hebben Nederlandse lectoren moeite met het duiden van hun rol als lector in een internationale omgeving?

1.3 Aanpak van het onderzoek op hoofdlijnen

De hierboven beschreven doelstellingen dekken een breed scala aan onderwerpen en de onderzoeksvragen hebben betrekking op meerdere verschillende onderzoekspopulaties. Deze heterogeniteit komt terug in onze onderzoeks aanpak.

Er zijn in dit onderzoek acht onderdelen uitgevoerd waarin data is verzameld. In het onderstaande figuur is een overzicht gegeven van de stappen, en van de logische samenhang tussen de stappen

Literatuurstudie (WP1)

De literatuurstudie had als doel om goed zicht te krijgen op de onderhavige problematiek. We richtten ons vooral op beleidsdocumenten en empirische studies. De discussie rond hbo-titulatuur speelt immers al sinds zeker 2013 en veel van de argumenten die in dit debat naar voren zijn gebracht zijn nog steeds valide.

Analyse mobiliteitspatronen van studenten (WP2)

In het kwantitatieve onderzoek beschrijven we de lange termijn ontwikkeling van de mobiliteit van hbo-studenten door de tijd, van 2010 tot 2018. De nulhypothese die we hierbij hanteren is dat de gelijkschakeling van de hbo-titels niet heeft geleid tot een relatieve toename van het aantal hbo-studenten dat tijdens of na hun studie in Nederland naar het buitenland gaat. Omdat veranderingen door de tijd in een tijdreeks in isolatie weinig zeggen – het kan zo zijn dat dezelfde trend overal optreedt – zetten we in Nederland de trends voor hbo-studenten af tegen die van wo-studenten.

Interviews met stakeholders en internationaliseringsexperts (WP3)

De interviews met stakeholders en internationaliseringsexperts waren vooral verkennend van aard en bedoeld om 'het verhaal achter de cijfers' naar boven te krijgen en om meer grip te krijgen op de discussie rondom benaming en titulatuur in het hbo. We hebben gesproken met 14 experts vanuit de verschillende doelgroepen (hogere onderwijsinstellingen, werkgevers, studenten). Zie Bijlage 1 voor een overzicht.

Interviews met medewerkers van international offices van hogescholen in Nederland en hogeroponderwijsinstellingen in het buitenland (WP4)

De groep van international offices van Nederlandse hogescholen is zo breed mogelijk geïnterviewd en vonden zowel face-to-face als telefonisch plaats. We hebben 24 interviews gehouden, waarbij we zoveel mogelijk doorvroegen op de bevindingen uit de voorgaande stappen. Zie Bijlage 1 voor een overzicht.

Parallel aan de interviewronde onder Nederlandse hogescholen hebben we een telefonische interviewronde uitgevoerd onder international offices van buitenlandse hogescholen en internationaliseringsorganisaties. De volgende landen zijn hiervoor geselecteerd: Verenigd Koninkrijk, België, Duitsland, Denemarken, Spanje, Zwitserland, Verenigde Staten en Zweden. In totaal zijn hiervoor 15 interviews gehouden. Zie Bijlage 1 voor een overzicht.

Survey onder de Nederlandse bevolking, werkgevers en lectoren (WP5)

We hebben drie surveys uitgezet: één onder de Nederlandse bevolking, één onder werkgevers en één onder lectoren. Voor de Nederlandse bevolking is gebruik gemaakt van een representatief online panel met 65.000 actieve leden waar in een zeer beknopte survey is gevraagd of men bekend is met de titels BSc of BA en, zo ja, welk type opleiding deze persoon heeft afgerond. De survey is beantwoord door 1050 Nederlanders. De scores zijn tegengewogen op de factoren geslacht, leeftijd, hoogst voltooide opleiding, en geografische spreiding (regio in Nederland) zodat de totalen een representatief beeld geven voor de Nederlandse bevolking. In Bijlage 3 zijn overzichten gegeven met beschrijvende statistieken van de populatie.

De survey voor werkgevers is uitgezet via een marktonderzoeksbureau dat gespecialiseerd is in het uitzetten van surveys onder HR-managers. 500 werkgevers hebben de vragenlijst ingevuld. Deze bevatte vragen over het in dienst nemen van hoger opgeleide werknemers, de relevantie van het verschil tussen hbo en wo, en de herkenbaarheid van titels. In Bijlage 3 zijn overzichten gegeven met beschrijvende statistieken van de populatie.

Tenslotte is een uitgebreide survey uitgezet onder alle (660) lectoren in Nederland. 241 lectoren hebben de vragenlijst compleet ingevuld. Dat is een response rate van 36%. Bij een betrouwbaarheidsniveau van 95% is de betrouwbaarheidsinterval dan 5%. Dit is de standaard in marktonderzoeken. De survey is strikt anoniem afgenomen. Er zijn geen namen of affiliaties (vanwege de kleine n) opgevraagd. Daardoor is het niet mogelijk om te aggregeren naar het niveau van hogescholen.

2 Gelijkstelling van titels voor hbo-studenten

2.1 Introductie

In dit hoofdstuk worden de effecten beschreven van de gelijkstelling van titels voor studenten aan het hoger beroepsonderwijs (hbo) in Nederland met die titels van studenten in het wetenschappelijk onderwijs (wo). De gelijkstelling bestaat in het opheffen van het exclusieve gebruik van de graadtoevoegingen 'of Science' en 'of Arts' aan de bestaande graden 'bachelor' en 'master' die al zowel voor het hbo als het wo werden verleend. Vóór de gelijkstelling mochten instellingsbesturen van hogescholen de titels 'Bachelor/Master of Science' en 'Bachelor/Master of Arts' niet toekennen.

De veronderstelling is dat het effect van de gelijkstelling getrapd is. De internationale gelijkstelling van titels zal eerst de herkenbaarheid en mate van erkenning van de titels in het buitenland vergroten. Vervolgens zal dit een positief effect hebben op de internationale concurrentiepositie van hbo-studenten en hbo-afgestudeerden. Dit kan onder andere worden gemeten aan de hand van veranderingen in de internationale mobiliteit. Deze veranderingen zou dan zowel moeten gelden voor de uitgaande stroom (Nederlandse hbo-studenten naar buitenland) als de ingaande stroom (buitenlandse studenten naar Nederlandse hogescholen).⁵

In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de gelijkstelling van titels is ingevoerd. Dit is geleidelijk gebeurd, in de periode 2014-2018. Meer in het bijzonder wordt bij dit invoeringsproces ingegaan op de communicatie over de gelijkstelling naar direct betrokkenen en naar de samenleving. De vraag is of de Nederlandse bevolking in het algemeen, studenten, medewerkers van hogescholen en werkgevers in het bijzonder op de hoogte zijn van de veranderingen in de titulatuur, en in hoeverre deze verandering het onderscheid tussen hogescholen en universiteiten meer of minder duidelijk heeft gemaakt.

2.2 Achtergrond

2.2.1 Het Nederlandse hogeronderwijsstelsel in internationaal perspectief

Nederland kent een binair hogeronderwijsstelsel. Dit geldt ook voor landen zoals Denemarken, Duitsland en Finland.⁶ In een binair stelsel wordt een onderscheid gemaakt tussen wetenschappelijk onderwijs (wo) en hoger beroepsonderwijs (hbo). In de meeste landen met een binair stelsel zijn alle praktijkgerichte opleidingen geclusterd in hogescholen, en alle theoretisch georiënteerde opleidingen in universiteiten. Dat geldt bijvoorbeeld voor Zwitserland. In unitaire stelsels wordt dit onderscheid niet gemaakt. De meeste Angelsaksische landen kennen een unitair stelsel. Er is daar maar een soort hogeronderwijsinstelling, namelijk een 'universiteit'.

In Nederland en in Duitsland zijn opleidingen niet strikt geclusterd per type hogeronderwijsinstelling. Dat betekent dat dezelfde opleiding (bijvoorbeeld rechten of informatica) *zowel* aan een hogeschool als aan een universiteit kan worden gevolgd. Het onderscheid tussen

⁵ Memorie van Toelichting van de Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs (33519 no.3).

⁶ Het Zwitserse systeem telt zelfs vier verschillende soorten hoger onderwijsinstellingen.

praktijkgericht en theoriegericht wordt in deze landen daarom niet alleen op basis van de opleiding gemaakt maar ook op basis van het type hogeronderwijsinstelling. Bij informatica aan een hogeschool zou de opleiding bijvoorbeeld meer praktijkgericht zijn ingevuld, en bij informatica aan een universiteit meer theoretisch. Ook in titulatuur werd van oudsher een onderscheid gemaakt tussen hogescholen en universiteiten. Zo kreeg een ingenieur die was afgestudeerd aan de Hogere Technische School (HTS) de titel 'ing', en een ingenieur die was afgestudeerd aan een technische universiteit 'ir' als titel.⁷ In landen met een unitair stelsel bestaan alleen universiteiten. Het onderscheid tussen praktijkgericht en theoriegericht wordt daar gemaakt op basis van de inhoud van de opleiding.

2.2.2 Toename belang internationalisering in het hoger onderwijs

Vanaf het eind van de jaren '90 wordt binnen Europa gestreefd naar één Europese hoger onderwijsruimte (het zogenaamde 'Bolognaproces'). Een uitwerking daarvan is de bachelor-masterstructuur waar hogescholen en universiteiten in 2002 op over zijn gegaan. Om het onderscheid tussen universiteiten en hogescholen te handhaven in de titulatuur is toen afgesproken dat beide typen instellingen de titel 'bachelor' (en 'master') mogen gebruiken, maar is het gebruik van de toevoegingen 'of science' (BSc/MSc) en 'of arts' (BA/MA) voorbehouden aan universiteiten (Advies van de Commissie HBO Titulatuur, 2009).⁸ Voor deze toevoegingen zijn verder geen wettelijke bepalingen opgesteld, dit kan door de hogescholen naar eigen inzicht worden bepaald.

Om het aantal toevoegingen beperkt te houden, heeft de Vereniging Hogescholen⁹ in 2009 een aanbeveling opgesteld voor een zestal domeinen.¹⁰ Desondanks volgt er een wildgroei aan toevoegingen door variatie op detailniveau en het niet opvolgen van de aanbevelingen, en ook het onderscheid met het wo versoepelde in de praktijk.¹¹

Al eerder (in 2005) buigt een internationale commissie zich over de onduidelijkheden omtrent de titulatuur.¹² De commissie onder leiding van de Noor Abrahamsen onderzoekt in opdracht van het Ministerie van OCW de kwestie vanuit internationaal perspectief en stelt voor om het gebruik van de toevoegingen 'of Science' en 'of Arts' toe te staan voor hbo-opleidingen die voldoende verbonden zijn met het verrichten van onderzoek. Er volgen deeladviezen van de NVAO (in 2005) en de Adviesraad Wetenschap en Techniek¹³ (in 2006), en tijdens een bijeenkomst met stakeholders in 2006 wordt een alternatief voorstel geïntroduceerd. Zo zouden hbo-graden wel de toevoegingen 'of Science' en 'of Arts' kunnen krijgen, maar altijd in verbinding met het vakgebied of beroepenveld (bijvoorbeeld 'Bachelor of

⁷ Dit is niet uniek voor Nederland. In Duitsland worden bijvoorbeeld techniekopleidingen aan zowel universiteiten als hogescholen ('Fachhochschule') aangeboden. In de oude titulatuur werd in Duitsland ook het onderscheid tussen Diplomingenieur en Diplomingenieur Fachhochschule (FH) gemaakt.

⁸ Een uitzondering werd gemaakt voor 'of Laws' voor wo-graden op het gebied van het recht (LLB/LLM).

⁹ Voorheen (voor 2013): HBO-raad

¹⁰ Dit was zeer divers: van BBE (Bachelor of Built Environment) en BCOM (Bachelor of Commerce) tot BNursing (Bachelor of Nursing) en BDA (Bachelor of Dance). Bron: Betekenisvolle graden in het hoger onderwijs. Advies van de Commissie HBO Titulatuur (30 maart 2009).

¹¹ Zo gaven zowel universiteiten als hogescholen de graad 'Bachelor of Laws' af, verzorgden universiteiten opleidingen die leidden tot de graad 'Master of Business Administration' of 'Master of Science in Business Administration', en leidden sommige masteropleidingen aan hogescholen die in het buitenland werden geaccrediteerd tot de graad 'Master of Science' dan wel 'Master of Arts'.

¹² Commissie Abrahamsen. Bridging The Gap Between Theory and Practice – Possible Degrees For A Binary System (juni 2005).

¹³ AWT is de voorloper van AWTI: de Adviesraad voor wetenschap, technologie en innovatie.

Science in Built Environment, BSc BE). Door deze toevoeging zou het onderscheid tussen hbo en wo voldoende helder blijven.

In 2009 stelt de toenmalige minister van het ministerie van OCW aan de Tweede Kamer voor om te verkennen of de graden 'Bachelor of Applied Arts' en 'Bachelor of Applied Sciences' een bruikbare invulling zijn voor de hbo-titulatuur. Deze verkenning wordt verricht door de commissie HBO Titulatuur. Volgens de commissie is voor de titulatuur niet bepalend aan welke type hoger onderwijsinstelling men heeft gestudeerd maar welke opleiding men succesvol heeft afgerond. Dit komt overeen met de praktijk in vele andere Europese landen, en is in lijn met het Bologna-proces. Immers, de bacheloropleiding van Nederlandse hogescholen en universiteiten zijn internationaal op hetzelfde niveau ingeschaald, namelijk EQF6.¹⁴ Opleidingen die tot eenzelfde niveau opleiden, zouden dezelfde titels moeten voeren.

Welbeschouwd is dat ook zo. Hogescholen mogen al net als universiteiten de titels 'bachelor' en 'master' verstrekken. In de praktijk is er echter wel degelijk een verschil omdat de generieke titels 'Bachelor of Science' en 'Bachelor of Arts' – die tot dan toe exclusief zijn voorbehouden aan universiteiten – internationaal breed (h)erkend worden, terwijl de specifieke titels die (noodgedwongen) door Nederlandse hogescholen worden gebruikt, veel minder bekend zijn.¹⁵ Voor de korte termijn stelt de commissie HBO Titulatuur daarom voor om de bestaande accreditatieprocedure te benutten om vast te stellen of een hbo-opleiding in aanmerking kwam voor verlening van de graden 'BSc' of 'BA'. Voor de middellange termijn bepleit de commissie HBO Titulatuur dat de universiteiten en de hogescholen en hun koepelorganisaties samenwerken in de ontwikkeling van één gemeenschappelijk accreditatiekader en gradenstelsel.

In april 2010 buigt de commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel (Cie. Veerman) zich ook (mede) over de titulatuurkwestie.¹⁶ Discussies over binariteit zijn volgens deze commissie ten onrechte gemengd met discussies over wenselijke titulatuur. De commissie geeft aan dat "[de] huidige onderwaardering van (een deel van) de hbo-opleidingen moet worden aangepakt" en pleit voor een vergelijkbare titulatuur als bij de universiteiten.¹⁷ De wettelijke bescherming van de bachelor- en mastertitel garandeert de kwaliteit en de eventuele toevoeging aan de titel en het diploma supplement geven een nadere duiding van de inhoud en oriëntatie van de opleiding. Instellingen met vergelijkbare opleidingen werden opgeroepen om in onderling overleg de toevoegingen te bepalen.

Een jaar later wordt het strikte onderscheid tussen wo- en hbo-graden opgeheven. Dat wil zeggen dat hogescholen vanaf dat moment ook de titels 'BSc/MSc' en 'BA/MA' zouden mogen verlenen. Ten behoeve van de Strategische Agenda voor het Hoger Onderwijs, Onderzoek en Wetenschap uit 2011 ('Kwaliteit in verscheidenheid') verzoekt het ministerie van OCW dan aan Nuffic om een toelichting te geven op het gebruik van internationaal herkenbare

¹⁴ EQF is de standaard Europese classificatie (*European Qualification Framework*) voor opleidingen. IQF6 is vergelijkbaar met ISCED6, de internationale standaard van de UNESCO (*International Standard Classification of Education*). Beide classificaties hebben schalen die lopen van 1 (basisonderwijs) tot 8 (PhD). Level 6 ~ bachelor, level 7 ~ master.

¹⁵ Enkele voorbeelden: 'Bachelor Interdisciplinary Arts', 'Bachelor Advanced Business Creation', 'Bachelor Greenport Business & Retail', 'Bachelor Advanced Sensor Applications', 'Bachelor of Cabaret'.

¹⁶ De Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel, voorgezeten door Cees Veerman. De Cie. Veerman was door de Minister van OCW en Minister van LNV ingesteld.

¹⁷ Differentiëren in drievoud. Omwille van kwaliteit en verscheidenheid in het hoger onderwijs. Advies van de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel (april 2010).

graden voor het hoger beroepsonderwijs.¹⁸ De aanbevelingen van Nuffic zijn door OCW overgenomen in de 'referentielijst hbo-titulatuur' uit 2013.

Met ingang van 1 januari 2014 zijn de titels in het hbo en wo bij de wet gelijkgesteld. De titels uit de referentielijst zijn echter niet rechtstreeks overgenomen. Aan de feitelijke invoering is nog een langdurig proces vooraf gegaan. In de aanloop naar de wetwijziging oordeelt de Raad van State namelijk dat er zorgvuldig met de toekenning van de toevoeging 'of Science' en 'of Arts' in het hoger beroepsonderwijs moet worden omgegaan.¹⁹ In het wetsvoorstel is daarom niet alleen voorgeschreven dat de toevoeging passend moet zijn in de internationale context (deze toets is dan in principe al uitgevoerd door Nuffic) maar ook dat de NVAO²⁰ vooraf zal toetsen of de toevoeging passend is bij de opleiding. Deze toetsing geschiedt bij de accreditatie en de toets nieuwe opleiding (TNO).²¹ Pas als de NVAO de titulatuur passend heeft bevonden, kan die worden gehanteerd.²²

Het praktische probleem doet zich nu voor dat een kleine organisatie als de NVAO onmogelijk alle hbo-opleidingen in korte tijd kan accrediteren.²³ Dat zou betekenen dat binnen een en dezelfde studierichting (hierna: cluster) de ene opleiding veel eerder de nieuwe titel zou mogen voeren dan een andere opleiding. Deze clusters (ook wel visitatiegroepen genoemd) zijn eerder al ingesteld om het onderling vergelijk tussen opleidingen ('benchmarking') makkelijker te maken. Bij de instelling van de clusters is vastgesteld dat het wenselijk zou zijn dat alle (dezelfde of vergelijkbare) opleidingen binnen één cluster dezelfde graadtoevoeging zouden gaan toekennen.²⁴

Dit is opgelost door per cluster gezamenlijk overeenstemming te bereiken over de eventueel nieuw te voeren titel (dat wil zeggen, of het voorstel van de referentielijst wordt overgenomen of niet). Binnen elk cluster – die vooraf door NVAO zijn bepaald – moeten alle opleidingen nu dus dezelfde titel voeren.

Om het invoeringsproces te versnellen is vervolgens besloten dat alle hogescholen binnen een cluster de nieuwe titels mogen voeren wanneer 70% of meer van de opleidingen binnen dat cluster opnieuw door de NVAO zijn geaccrediteerd. De NVAO heeft het visitatierooster regulier afgehandeld. Dat heeft er in geresulteerd dat in juli 2018, zoals was voorzien, alle clusters de 70%-grens hadden gehaald en de nieuwe titel mochten voeren.

¹⁸ Nuffic baseerde zich op de academische titulatuur in het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en de Verenigde Staten. De opleidings specifieke graden per sector werden geïdentificeerd en de overige opleidingen kregen de graad 'of Science' of 'of Arts'. Nuffic (2011). Brief aan OCW met overzicht van aanbevelingen voor internationaal herkenbare bachelorgraden per HBO-sector. Den Haag: Nuffic (14 april).

¹⁹ Zowel de Commissie HBO Titulatuur (2009) als de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel (2010) adviseren een minder zware beoordeling, respectievelijk een 'marginale toets' en een 'lichte toets'.

²⁰ De Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie.

²¹ Artikel 5a.2, lid 2a, WHW.

²² Nota bene: deze verplichte (externe) toetsing door NVAO geldt alleen voor het hbo, niet voor het wo. Daar is alleen sprake van interne toetsing.

²³ In de gangbare cyclus beoordeelt de NVAO gemiddeld om de zes jaar een opleiding opnieuw.

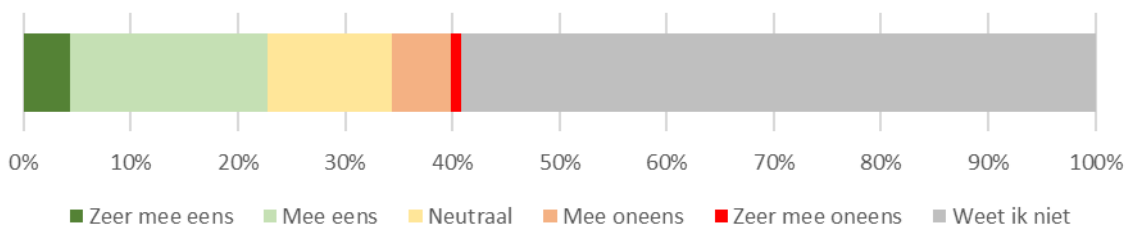
²⁴ Dit was in lijn met de aanbeveling (#7) van de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel: "[...] Instellingen met vergelijkbare opleidingen worden opgeroepen in onderling overleg de toevoeging [van Bachelor] te bepalen." (2010, p. 46)

2.3 Impact van de gelijkstelling van titels op hbo-studenten

2.3.1 Situatie voor de gelijkstelling

Een belangrijke praktische reden om de titels in het hbo gelijk te stellen met die van het wo is dat in de internationale context de niet-standaard titels een belemmering zouden vormen in de mobiliteit van studenten en afgestudeerden.²⁵ Hbo-studenten zouden hierbij een dubbel nadeel ondervinden: ze voeren een titel die niet of nauwelijks bekend is in het buitenland (bijvoorbeeld: 'Bachelor Greenport Business & Retail'), die is verleend door een type instelling (bijvoorbeeld: 'Institute of Professional Education') dat eveneens onbekend is in de meeste andere landen. Het eerste punt was in 2005 door de Commissie Abrahamsen al genoemd²⁶, en heeft later bij het debatten in de Tweede- en Eerste Kamer een belangrijke rol gespeeld.

De geringe mate van (h)erkenning in het buitenland lijkt een evidente belemmering te vormen voor de mobiliteit van studenten. Onder de circa 250 lectoren die wij hebben bevroegd in de online survey lijkt dit beeld ook te bestaan. Met de stelling 'Zonder BSc/BA-titel is (was) het lastig voor hbo-studenten om een baan in het buitenland te krijgen' is 4% het zeer eens en 18% eens, tegen 6% oneens en 1% zeer oneens. Een ruime meerderheid van de lectoren (59%) geeft echter aan niet te weten of het niet mogen gebruiken van de BSc- en BA-titels daadwerkelijk een belemmering heeft gevormd.

Figuur 1. Antwoorden lectoren 'zonder BSc/BA-titel lastig voor hbo-studenten om baan in buitenland te vinden' (n=233)

Het probleem is dat er weinig data beschikbaar is over de situatie voor de gelijkstelling. Met uitzondering van de uitwisseling binnen het Europese Erasmus-programma – dat al sinds de jaren '80 bestaat²⁷ – was er weinig internationale mobiliteit. Het percentage hbo-studenten uit Nederland dat na de afronding van hun studie naar het buitenland gaat, was en is laag (1,5-2,5%). Uit interviews met international offices blijkt bovendien dat afgestudeerde studenten al snel uit het zicht verdwijnen, waardoor hogescholen eigenlijk niet weten hoe het afgestudeerden af gaat. Onder alle geledingen van de respondenten die we hebben geïnterviewd bestaat breed het beeld dat er op dit moment geen problemen bestaan voor hbo-studenten ten aanzien van internationale mobiliteit, en dat die problemen in het verleden

²⁵ In de Memorie van Toelichting van de Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs (Tweede Kamerstuk no. 33519) is de argumentatie voor de gelijkstelling van de graden als volgt verwoord: "Door het onthouden van de toevoegingen «of Arts» en «of Science» is een deel van de hbo-opleidingen internationaal momenteel onvoldoende herkenbaar. Studenten kunnen daarvan last ondervinden. Dat geldt zowel voor hbo-studenten die tijdens of na hun opleiding internationaal mobiel zijn (ruim 21% van de hbo-studenten) als voor de buitenlandse studenten die in Nederland aan een hbo-opleiding studeren (55% van de buitenlandse studenten)." (§4.1, p.24).

²⁶ "[...] Dutch hbo students also report that they have negative experiences when they look for a job or study abroad. Students for instance experience that their degree is perceived of as being of lower value than that from a comparable Fachhochschule." (Report Committee Review Degrees, 2005: p.27).

²⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Erasmus_Programme

misschien zouden hebben kunnen bestaan maar dat dit niet waarschijnlijk is. Men wijst er daarbij verder op dat voor de uitwisseling binnen het Erasmus-programma titels niet van belang zijn omdat het hier om korte uitwisselingen gaat waarbij de titel wordt verleend door de hogeronderwijsinstelling in het thuisland. Verder stelt men dat de titel 'bachelor' (of X, red.) al sinds 2002 door het hbo wordt gebruikt. Dat laatste punt wordt ook door de commissie HBO Titulatuur in haar advies naar voren gebracht.²⁸

Samengevat, de stelling dat er vóór de gelijkstelling van de titels een significante belemmering vormde voor internationale mobiliteit valt moeilijk te bewijzen. Wel kan voorzichtig worden geconcludeerd dat er in ieder geval niet op grote schaal problemen moeten zijn ondervonden, omdat deze problemen dan hoogstwaarschijnlijk wel breed zouden zijn gesignaleerd. Het merendeel van de respondenten lijken in het algemeen weinig belang te hechten aan het onderwerp titulatuur.

Dat neemt niet weg dat er wel degelijk anekdotisch bewijs is dat hbo-studenten of afgestudeerden in hun internationale mobiliteit vanwege het gebruik van niet-standaard titels incidenteel belemmeringen hebben ondervonden, of in ieder geval belemmeringen hebben ervaren.²⁹ Voorbeelden die vaak worden genoemd hebben betrekking op opleidingen in de zorg (verpleegkunde, fysiotherapie). Voor verpleegkunde is dat opmerkelijk omdat de commissie HBO Titulatuur daar nog expliciet voor heeft gesteld dat "[de] internationale herkenbaarheid en bruikbaarheid van graden als Bachelor of Nursing groot is".³⁰ Voor studies in de zorg geldt naast de eventuele belemmering door niet-standaard titels echter een andere horde: inschrijvingen in nationale beroepsregistraties gelden niet zonder meer in het buitenland. Dit geldt ook voor opleidingen in het onderwijs. De lesbevoegdheid wordt verkregen in een nationale context. Een Nederlandse student met de bachelor of Education (BEd) mag bijvoorbeeld niet in Duitsland lesgeven.³¹

²⁸ "[De] internationale herkenbaarheid en bruikbaarheid van graden als 'Bachelor of Business Administration', 'Bachelor of Education', 'Bachelor of Fine Arts', 'Bachelor of Nursing', 'Bachelor of Social Work', 'Bachelor of Laws' en 'Bachelor of Engineering' is groot. Deze graden hebben betrekking op opleidingen uit vrijwel alle hbo-sectoren (hogere economisch onderwijs, hoger pedagogisch onderwijs, kunstvakonderwijs, hoger gezondheidszorgonderwijs, hoger sociaalagogisch onderwijs, hoger technisch onderwijs). Voor een groot aantal hbo-opleidingen en hbo-studenten lijkt het probleem niet acuut." (Advies van de Commissie HBO Titulatuur, 2009: p.4).

²⁹ Zo spant al in 2002 een groep afgestudeerden van de hogeschool Larenstein ('Tropical Agriculture and Rural Development') een rechtszaak aan omdat zij door de invoering van de ba-ma structuur niet langer de titel 'Bachelor of Science' mochten voeren: "Mijn studiegenoten kregen in september nog een BSc-titel, maar ik kreeg in november een kale bachelortitel. Samen met andere studenten tekende ik bezwaar aan. Dat liep uit op een rechtszaak. De rechter hield vast aan de wet, maar de politici die we vervolgens aanschreven, pleitten voor een overgangsregeling en wij hebben toch ons BSc-diploma gekregen. Met die kale bachelor had ik moeite met het vinden van een baan." (bron: Resource, 18 juni 2009. <https://resource.wur.nl/nl/show/IS-BACHELOR-OF-APPLIED-SCIENCES-EEN-GOEDE-TITEL.htm>)

³⁰ Zowel de opleidingen fysiotherapie als verpleegkunde voeren nu de titel 'Bachelor of Science'. Voor verpleegkundige is de Engelstalige titel 'Bachelor of Nursing' komen te vervallen. Ter vergelijking: in het Verenigd Koninkrijk wordt de graad 'Bachelor of Nursing' nog steeds verleend maar minder vaak dan de graad 'Bachelor of Science'.

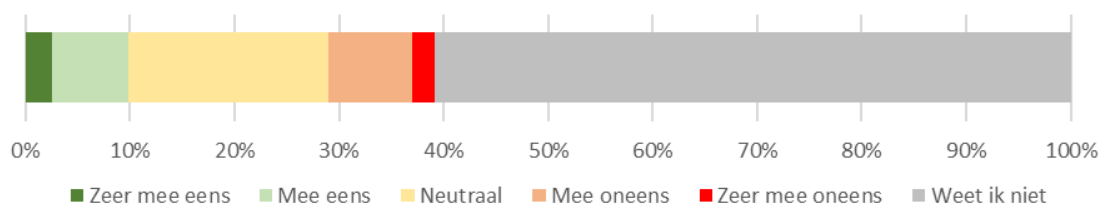
³¹ Nota bene, De beroepserkenning in de EU voor wat betreft gereguleerde beroepen (zoals leraar) verloopt via een Europese Richtlijn. Als iemand in eigen land bevoegd is voor een bepaald beroep, moet een andere lidstaat deze persoon *in principe* toelaten tot het beroep, *tenzij* er sprake is van 'wezenlijke verschillen in de opleiding'. Een verschil in benaming van de graad kan niet als een wezenlijk verschil worden aangemerkt.

In de interviews met werkgevers is een ander relevant argument naar voren gebracht, namelijk dat het gebruik van niet-standaard titels ('onbekende titels van onbekende instituten') het er voor hbo-studenten en afgestudeerden misschien inderdaad niet makkelijk op zou kunnen hebben gemaakt om in het buitenland te studeren of te werken maar dat deze (vermeende) drempel geen belemmering vormde voor de studenten die naar het buitenland wilden. Het argument is zelfselectie van ondernemende studenten: de studenten die naar het buitenland wilden, kregen dat linksom of rechtsom toch wel voor elkaar. De belemmering gaat hier dan vanwege de zelfselectie als een voordeel werken. Met name in de VS telt de mentaliteit van sollicitanten zwaarder dan titels of het instituut van herkomst. Studenten die zelf het initiatief nemen om vanuit hun thuisland naar het buitenland te gaan, geven blijk van ondernemerschap. Dit laat onverlet dat een aantal werkgevers meldt dat juist voor de VS wel degelijk een fikse belemmering bestond in termen van *passieve* internationale mobiliteit.³² Het punt is dat multinationals in hun personeelssystemen alleen gebruik maken van veelgebruikte titels. Voor een vacature binnendienst wordt bijvoorbeeld op 'bachelor degree in economics' gezocht. Er is geen categorie voor specifieke nationale titels. Een groep hbo-afgestudeerden bestonden dus letterlijk niet in deze systemen.

2.3.2 Effect op mobiliteit van hbo-studenten uit Nederland

Er is rechtstreeks aan international offices en lectoren gevraagd of ze denken dat de invoering van de BSc/BA-titel een merkbaar effect heeft gehad op het aantal studenten uit Nederland dat tijdens of na hun studie naar het buitenland is gegaan. Van de 24 international offices die zijn bevroegd geeft 1 office (4%) aan dat de titel inderdaad een grote rol heeft gespeeld. 12 offices (54%) menen dat de titel niet of nauwelijks een rol heeft gespeeld, en de resterende 9 offices (42%) zeggen niet te weten of er een verband bestaat en/of zien sowieso geen toename in internationale mobiliteit.

De lectoren die wij hebben bevroegd schatten het effect ietwat sterker in. Dat wil zeggen, van de lectoren die een mening hebben (circa 40%) zijn de stemmen voor ('eens') en tegen ('oneens') exact gelijk verdeeld. De resterende 60% van de lectoren geeft aan niet te weten of er een effect is optreden.

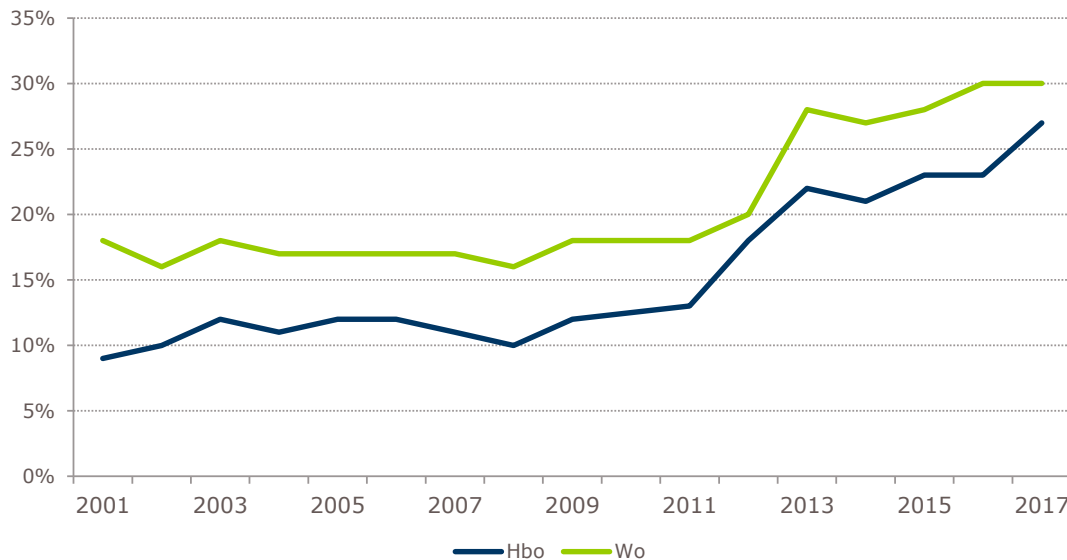

Figuur 2. Antwoorden lectoren 'invoering BSc/BA-titel in hbo heeft merkbaar effect gehad op aantal studenten uit Nederland dat naar buitenland gaat' (n=235)

Of het gebruik van niet-standaard titels een belemmering vormde voor hbo-studenten is door de internationale mobiliteit van studenten objectief te meten door migratiepatronen over langere tijd te volgen. De nulhypothese is dan dat het gebruik van niet-standaard titels (enig) effect heeft gehad op het aantal uitgaande en/of inkomende hbo-studenten. Er kunnen daarnaast andere factoren zijn, die meer invloed hebben gehad dan de gelijkstelling van de titels. Als we de nulhypothese niet kunnen verwerpen betekent dit dat de gelijkstelling in ieder geval enig effect heeft gehad – al weten we niet hoeveel.

³² Dit is een opmerkelijk punt dat echter door meerdere grote multinationale werkgevers is bevestigd.

De onderstaande grafiek geeft het percentage hbo-studenten uit Nederland weer dat in de periode 2001-2017 onderwijs buiten Nederland heeft gevolgd [bron: Studentenmonitor]. Juist vóór de gelijkstelling van de titels is er sprake van een duidelijke toename van de uitstroom. De verklaring daarvoor – die breed door alle respondenten wordt gedeeld – is dat in deze periode door hoger onderwijsinstellingen sterk is ingezet op internationalisering. Vanaf 2014 – dus vanaf de gelijkstelling van de titels – vlakt de groei juist af.³³ Dit geldt niet alleen voor het wo (die hier als controlegroep fungeert) maar ook voor het hbo.

Figuur 3. Percentage hbo- en wo-studenten dat **tijdens studie** hoger onderwijs buiten Nederland heeft gevolgd, 2001-2017 (bron: Studentenmonitor)

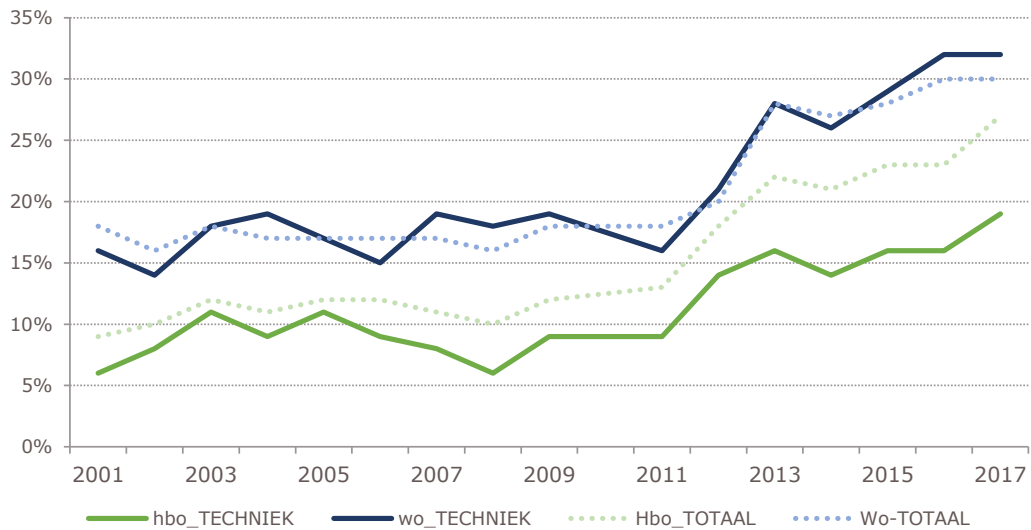
Op basis van het bovenstaande totaalbeeld kunnen echter nog geen duidelijke conclusies worden getrokken over het effect (of het ontbreken daarvan) van de invoering van de nieuwe titels op de uitstroom van Nederlandse hbo-studenten naar het buitenland. Ten eerste heeft een deel van de opleidingen dezelfde titel behouden als voor de gelijkstelling. Ten tweede zijn de nieuwe titels niet allemaal op hetzelfde moment ingevoerd maar geleidelijk over de gehele periode februari 2014-juli 2018.³⁴

Om te corrigeren voor deze twee effecten hebben we ook gekeken naar de uitgaande studentenstromen van een specifieke subset: het cluster Techniek. Voor dit cluster gelden namelijk de twee genoemde beperkingen niet. Vrijwel alle studierichtingen in dit cluster hebben in 2015 collectief een nieuwe titel gekregen ('Bachelor of Science'). De patronen voor het cluster Techniek blijken nauwelijks van de algemene patronen af te wijken. Wat verschilt is dat in het wo vanaf 2015 het percentage in het cluster Techniek boven dat van het totale percentage ligt. In het hbo ligt het percentage in het cluster Techniek al jaren circa 5% lager dan het totale percentage. Dat verschil blijkt ook na de gelijkstelling van de titels vrijwel even groot. Wel zien we zowel in de trends van de totalen als van het cluster Techniek dat het verschil met het wo in het laatste bekende jaar (2017) kleiner wordt. We beschikken niet

³³ De meest recente data is van 2017. Er lijkt in het laatste jaar (2017) sprake te zijn van een kleine inhaalslag van het hbo ten opzichte van het wo. Het zijn nog te vroeg om te spreken van een structureel patroon.

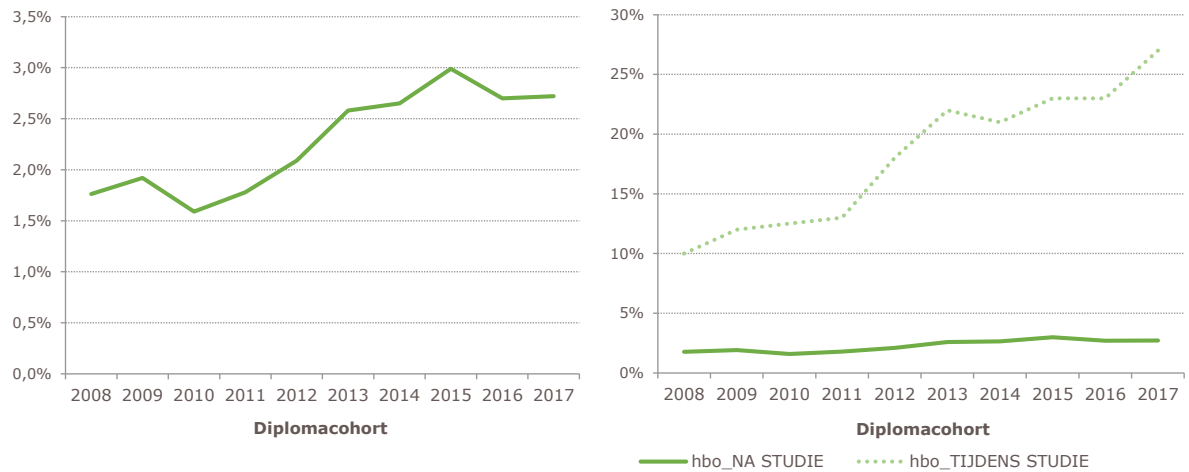
³⁴ zie hiervoor, einde paragraaf 2.2.2.

over voldoende data om te bepalen of er sprake is van een incidentele verandering of van een trendbreuk.

Figuur 4. Percentage hbo- en wo-techniekstudenten dat **tijdens studie** hoger onderwijs buiten Nederland heeft gevolgd, 2001-2017 (bron: Studentenmonitor)

Voor de hbo-studenten die niet tijdens maar na de afronding van hun studie naar het buitenland gaan, geldt dat het percentage in de periode 2010-2015 constant is toegenomen maar vanaf 2015 stabiliseert. Het gaat hier echter zowel in absolute als in relatieve termen over een kleine groep (zie hiervoor). Ter vergelijking is deze trend ook afgezet (rechter grafiek) tegen het eerdere totaalbeeld.

Figuur 5. Percentage hbo- studenten dat **na hun studie** naar in het buitenland gaan versus studenten die tijdens hun studie naar het buitenland gaan, 2008-2017 (bron: hbo-monitor/Studentenmonitor)

Samengevat: op basis van de ontwikkeling van het percentage hbo-studenten ten opzichte van het percentage wo-studenten dat tijdens of na hun studie naar het buitenland gaat, kan worden geconcludeerd dat de gelijkstelling van titels niet of nauwelijks effect heeft gehad op de migratiepatronen van studenten.

2.3.3 Herkenbaarheid door buitenlandse studenten

Voor de komst van buitenlandse studenten naar Nederlandse hogescholen geldt in grote lijnen dezelfde argumentatie als voor Nederlandse hbo-studenten die naar het buitenland gaan. De onderliggende aanname is dat een betere (h)erkenning van titels die ze behalen in Nederland een meerwaarde heeft in hun land van herkomst of in hun volgende land van bestemming. De harmonisatie van hbo-titels met het buitenland zou dus een stimulus kunnen zijn voor buitenlandse studenten om in Nederland te komen studeren.

2.3.4 Situatie voor de gelijkstelling

Hoewel ook hier alleen anekdotisch bewijs is, lijkt het gebrek aan herkenbaarheid voor de gelijkstelling van de titels in 2014-2018 nauwelijks tot problemen te hebben geleid, in ieder geval niet voor buitenlandse studenten. De Commissie HBO Titulatuur constateert in 2009 dat er geen systematische signalen zijn dat de hbo-graden internationaal slecht bruikbaar zijn. Directeuren van kantoren van Nuffic in het buitenland en de Netherlands Education Support Offices (Nuffic Neso's), melden dat weinig potentiële hbo-studenten in de tien Nuffic-Neso-landen zich laten afschrikken door een gebrek aan de toevoegingen of Science en of Arts.³⁵ Dat betekent volgens de commissie niet dat er nooit problemen met de erkenning van hbo-graden zouden zijn, maar die hebben eerder te maken met onbekendheid met het fenomeen hbo als zodanig dan met de titulatuur.³⁶ Het laatste punt wordt in deze studie sterk bevestigd: in dit opzicht is de naamswijziging van hogescholen in 'Universities of Applied Sciences' van groter belang geweest dan de gelijkstelling in titulatuur. We gaan hier in het volgende hoofdstuk uitgebreid op in.

Bij mobiliteit spelen vooral het curriculum en de inhoud van de vakken (praktijk of theoriegeoriënteerd) een rol. Dit geldt nauwelijks voor de graad (titel). Dit beeld wordt breed gedeeld door de international office (inclusief die in het buitenland).

Voor uitwisseling naar het buitenland (Erasmus) zijn studiepunten van belang – studenten moeten minimaal 30 studiepunten (ECTS) behalen.³⁷ Uitwisseling gaat sterker om die punten dan het diploma, omdat studenten uiteindelijk hun diploma van hun eigen instelling ontvangen.³⁸ Internationale studenten kiezen tussen de instellingen die beschikbaar zijn binnen het Erasmus+ programma op land of op stad waar ze willen studeren. Soms weten buitenlandse studenten dan niet eens of ze zich bij een hogeschool of een universiteit hebben aangemeld.

Volgens het merendeel van de internationaliseringsexperts die we hebben gesproken speelt de kwestie van (gelijkstelling van) titulatuur niet of nauwelijks onder studenten, noch onder Nederlandse noch onder buitenlandse studenten.³⁹ Voor de Nederlandse studenten kunnen we dit beeld op basis van onze interviews met studentenvakbonden, international offices en onze survey onder de Nederlandse bevolking bevestigen.⁴⁰ Slechts de helft van de Nederlandse studenten weet dat de BSc/BA-titel zowel door universiteiten als door hogescholen kan worden toegekend. International offices geven ook aan dat de meeste buitenlandse studenten niet weten dat er een wijziging in de titulatuur is doorgevoerd.

³⁵ Advies van de Commissie HBO Titulatuur (2009), p.4.

³⁶ Ibid.

³⁷ ECTS: *European Credit Transfer System*.

³⁸ Zie hiervoor, paragraaf 2.3.1.

³⁹ Zie bijlage 1 voor een overzicht van de respondenten.

⁴⁰ Zie hierna, paragraaf 2.4.5

Er zijn enkele anekdotes bekend van voltijds buitenlandse studenten die er pas tijdens hun studie in Nederland achter kwamen dat ze niet op een universiteit maar op een hogeschool stonden ingeschreven, en dat ze bij afstuderen geen BSc of BA-titel zouden krijgen.⁴¹ Opvallend genoeg zijn er juist door de invoering van de nieuwe titulatuur een aantal buitenlandse studenten geweest die beseften dat ze voorheen *niet* de generieke 'Bachelor of Science' zouden hebben gekregen.

2.3.5 Herkenbaarheid is toegenomen

Het feit dat het gebrek aan herkenbaarheid van de titels voor 2014 niet of nauwelijks een onderwerp van discussie was voor buitenlandse studenten sluit niet uit dat deze herkenbaarheid door en sinds de gelijkstelling is toegenomen. Deze herkenbaarheid is door de gelijkstelling inderdaad zichtbaar toegenomen. Dat is althans het beeld dat uit de interviews met internationaal offices duidelijk naar voren komt. Volgens de international offices heeft het gebruik van standaardtitels (BSc/MSc, BA/MA) de communicatie naar het buitenland (studenten, ouders, buitenlandse instellingen) duidelijker en helderder gemaakt. De diploma's zijn beter uit te leggen aan buitenlandse studenten. De toevoeging van het diplomasupplement heeft ook een duidelijke toegevoegde waarde, met name voor studenten die door willen studeren in hun eigen land of elders in het buitenland.

Een grotere belemmering in de communicatie naar het buitenland toe was (en is) het Nederlandse binaire stelsel. In een internationale context heeft men te maken met verschillende onderwijsstelsels. Het 'gemengde' binaire Nederlandse stelsel – waarin dezelfde opleidingen zowel aan een hogeschool als aan een universiteit kunnen worden gevolgd – is verwarrend voor buitenstaanders, en met de komst van premasters en hbo-masters ('professional masters') lijkt de complexiteit eerder te zijn toegenomen dan afgenomen.⁴² Dit vereist een heldere uitleg over het reilen en zeilen van het stelsel. Volgens respondenten van international offices ligt de oplossing daarbij niet in de titulatuur maar in een duidelijke communicatie over het unieke type instelling dat Nederlandse hogescholen zijn.

Tegenwoordig wordt er steeds vaker door hogescholen en universiteiten samen opgetrokken in voorlichting en marketing, en wordt het verschil tussen de twee typen instellingen (theorie- versus praktisch georiënteerd) duidelijker aangezet. De benaming 'University of Applied Sciences', die inmiddels zeker in Europa breed wordt (h)erkend, heeft er volgens de international offices verder aan bijgedragen dat het concept van hogescholen in het buitenland inmiddels beter bekend is, en daarmee het onderscheid met universiteiten.

2.3.6 Effect op komst van buitenlandse studenten naar Nederlandse hogescholen

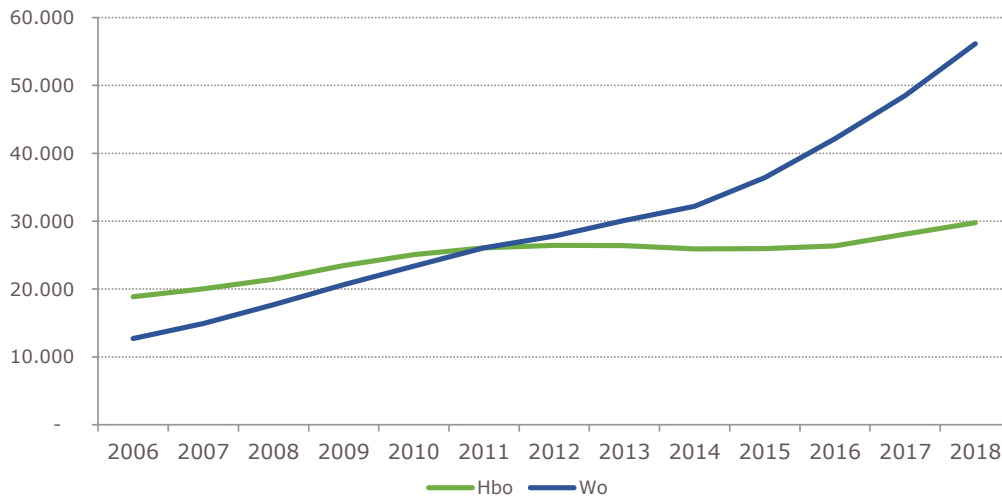
Er is aan de international offices ook gevraagd of ze vinden dat de invoering van de BSc/BA-titel een merkbaar effect heeft gehad op het aantal buitenlandse studenten dat naar Nederland komt. De scores liggen iets verder uit elkaar dan bij het vertrek van Nederlandse studenten naar het buitenland. Van de 24 international offices die zijn bevraagd geven 2 offices (8%) aan dat de titel een grote rol heeft gespeeld. 14 offices (58%) menen echter dat de titel niet of nauwelijks een rol heeft gespeeld, en de resterende 8 offices (33%) zeggen niet te weten of er een verband bestaat en/of zien geen toename in internationale mobiliteit. De verklaring voor dit verschil is gelegen in het feit dat de verschillen tussen hogescholen in termen van het aantal en percentage buitenlandse studenten dat ze trekken (veel) groter is

⁴¹ Volgens een respondent uit de wereld van kunst en cultuur dachten Amerikaanse studenten vroeger vaak dat ze een generieke titel 'Master of Arts' zouden krijgen; in plaats van de specifieke titel 'Master of Musicology' Met die laatste titel konden ze in de VS niet zoveel.

⁴² We komen hier in de volgende paragraaf op terug.

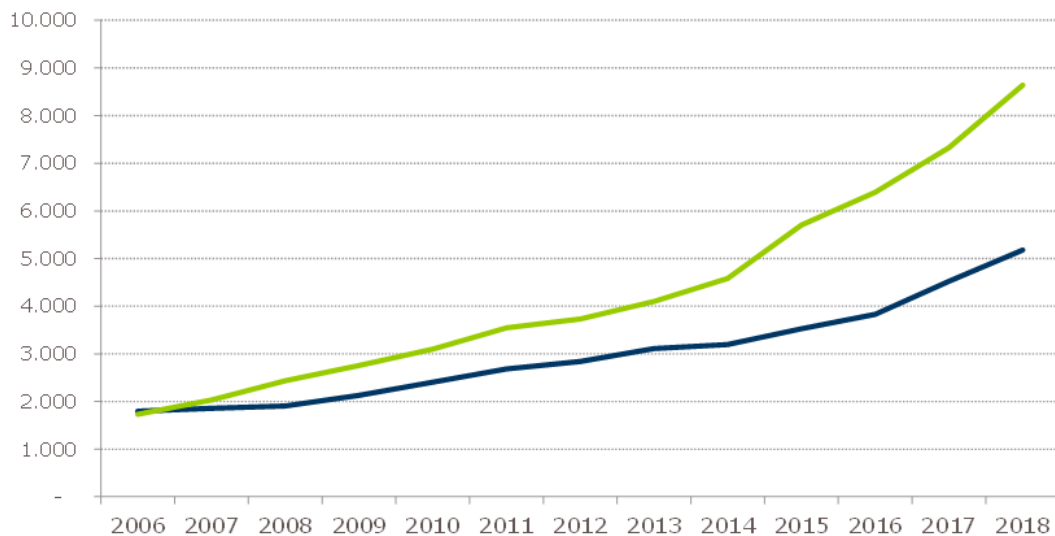
dan het aantal en percentage Nederlandse studenten dat vanuit de instelling naar het buitenland gaat.

Wat betreft de ontwikkeling van inkomende stromen van buitenlandse studenten door de tijd is het beeld meer geprononceerd dan bij de uitgaande stromen van Nederlandse studenten. Terwijl het aantal buitenlandse studenten aan het hbo in de periode 2011-2016 nagenoeg constant blijft en pas in de laatste jaren (2017-2018) weer licht groeit, neemt het aantal buitenlandse studenten aan het wo ('de controlegroep') gedurende de gehele periode 2006-2014 constant toe en versnelt de groei daarna.

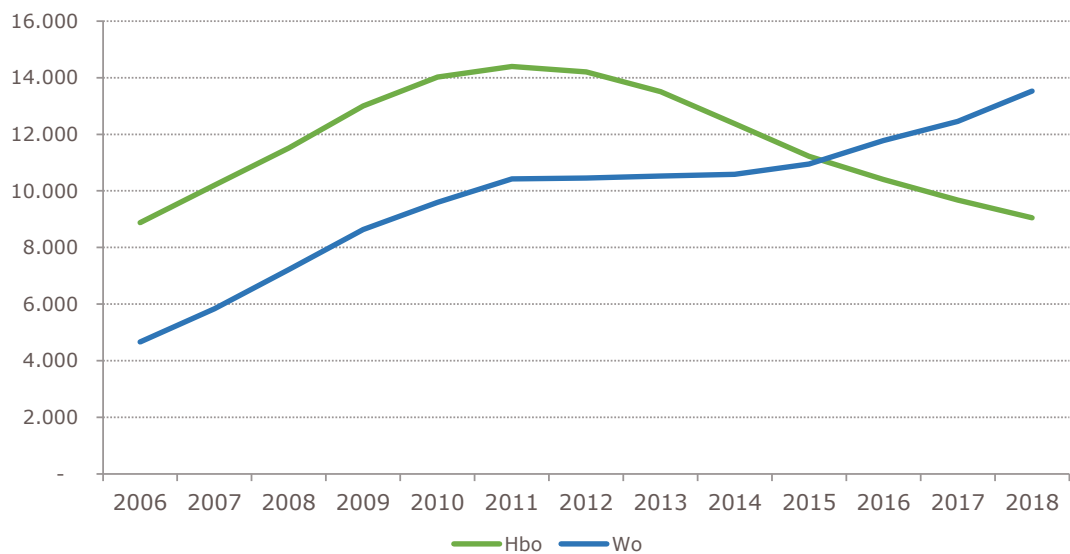
Figuur 6. Totaal aantal internationale studenten in Nederland, 2006-2018 (bron: Nuffic)

Omdat voor dit totaalbeeld dezelfde beperkingen gelden als voor het totaalbeeld van de uitgaande Nederlandse studenten – titels zijn niet voor alle studies veranderd en de invoering is over de gehele periode 2014-2018 verspreid – is ook hier ingezoomd op de het cluster Techniek. De verschillen tussen het hbo en het wo zijn hier minder groot omdat in het hbo vanaf 2014 ook sprake is van een versnelling van de groei, al is deze minder sterk dan bij het wo.

Figuur 7. Aantal internationale engineering studenten in Nederland, 2006-2018 (bron: Nuffic)

De belangrijkste reden waarom het totaal aantal buitenlandse studenten aan het hbo, in tegenstelling tot het wo, nauwelijks meer is gegroeid, is omdat het aantal studenten uit twee belangrijke landen van herkomst, Duitsland en China, sinds 2011 constant is *gedaald*.

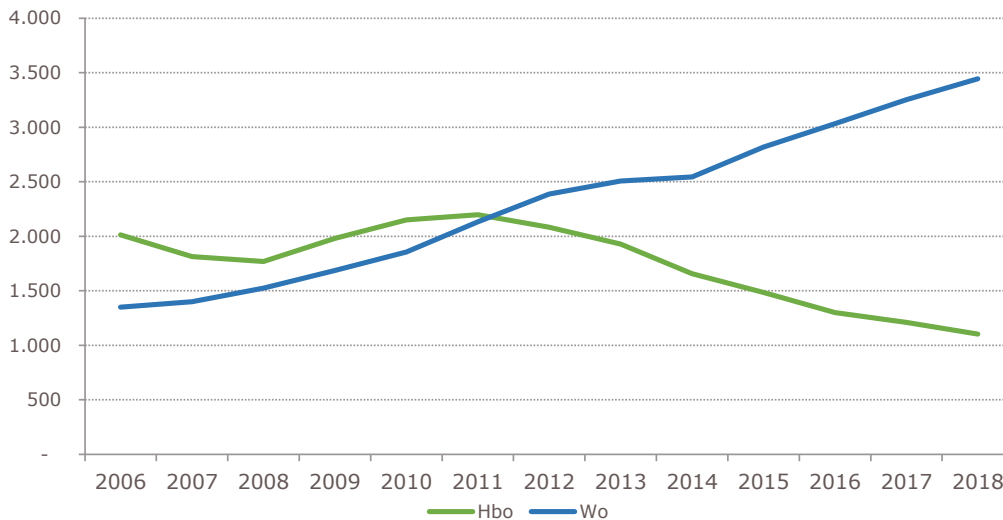

Figuur 8. Totaal aantal Duitse studenten ingeschreven aan het hbo en het wo, 2006-2018 (bron: Nuffic)

De afname van het aantal Duitse studenten is door de Vereniging Hogescholen en Nuffic in 2015 in detail geanalyseerd.⁴³ De belangrijkste redenen daarvoor waren terug te voeren op een aantal wijzigingen in het land van herkomst zelf (de 'Hochschulreform' en het 'Hochschulpakt'). Daardoor was er minder druk op Duitse studenten om uit te wijken naar hogescholen in het grensgebied. Het beleid in Nederland had hier geen invloed op. Daarnaast doet zich volgens een international office uit de grensstreek de autonome trend voor dat Duitse studenten met een diploma op vwo-niveau steeds vaker besluiten om zich rechtstreeks in te schrijven aan een universiteit in plaats van een hogeschool. Dat heeft waarschijnlijk deels te maken met het feit dat deze studenten bij een wo-bachelor direct toegang hebben tot een wo-master, terwijl dit bij een hbo-bachelor meestal niet het geval is. Ze moeten dan vaak nog een premaster volgen.⁴⁴

⁴³ Vereniging Hogescholen & EP-Nuffic (2015). Analyse: afname Duitse studenten bij Nederlandse hogescholen.

⁴⁴ zie hierna, paragraaf 2.4.3

Figuur 9. Totaal aantal Chinese studenten ingeschreven aan het hbo en het wo, 2006-2018 (bron: Nuffic)

De afname van het aantal Chinese studenten zet al wat eerder in dan bij Duitse studenten. Vanaf 2011 is het aantal constant gedaald. Hier lijken eveneens interne ontwikkelingen en autonome trends te spelen waar het beleid in Nederland geen invloed op heeft. De belangrijkste ontwikkeling is dat het binnenlandse aanbod van bacheloropleidingen die kunnen concurreren met Europese hoger onderwijsinstellingen de laatste jaren sterk is toegenomen. Bij Techniek zien we dat ook aan het wo, het aantal Chinese studenten sinds 2016 al aan het dalen is. Volgens de international offices is het brede patroon dat het bulk van de buitenlandse studenten (waaronder China en India) voor de masteropleidingen komt en naar universiteiten gaat. De bachelortitel speelt voor deze groep nauwelijks nog een rol.

Samengevat: op basis van de ontwikkelingen van het aantal buitenlandse studenten dat aan Nederlandse hbo- en wo-instellingen studeert kan ten eerste worden geconstateerd dat het gebruik van niet-standaard titels in de periode voor 2014 geen belemmering vormde en ten tweede dat de gelijkstelling geen merkbare invloed heeft gehad op de instroom van buitenlandse studenten in de periode daarna. Er spelen andere factoren in de landen van herkomst zelf die een veel sterker (negatief) effect hebben op de instroom dan het beleid in Nederland.

2.4 Communicatie over het onderscheid hbo en wo

2.4.1 Het invoeringsproces

De manier waarop naar buiten toe over de gelijkstelling van de hbo-titels is gecommuniceerd (en het uiteindelijke resultaat van de communicatie) kan niet los worden gezien van het invoeringsproces, dat wil zeggen van de wijze waarop de gelijkstelling is doorgevoerd. De respondenten die direct bij de totstandkoming van de gelijkstelling betrokken zijn geweest, zijn unaniem van mening dat het proces niet bepaald de schoonheidsprijs verdient. Het was vooral de aanbeveling van de Raad van State, dat titulatuur pas mocht worden gehanteerd als de NVAO deze eerst passend had gevonden, die tot complicaties leidde. Bij veel respondenten wekt(e) deze aanvullende eis bevreemding. Er waren immers geen nieuwe eisen bij de visitaties gesteld. Opleidingen hoeven niet naar een hoger niveau te worden getild of aan andere kwaliteitseisen te voldoen om voor de toevoeging van de graad in aanmerking te komen.

Met name de overgangsregeling gaf veel problemen. Een probleem van de regeling was dat het moeilijk te voorspellen was wanneer op de toevoeging aan de graad kon worden

overgegaan. Het was voor de NVAO getalsmatig niet altijd goed op te maken wanneer de 70%-grens was bereikt: soms ontstonden nieuwe opleidingen, vielen opleiding weg, of werden visitaties door omstandigheden uitgesteld.

Het gros van de respondenten van hogescholen is van mening dat de invoering van de nieuwe titulatuur in de clusters rommelig is verlopen. Hogescholen moesten onderling per cluster gezamenlijk met een voorstel komen voor een internationaal herkenbare titel. In enkele gevallen hadden de clusters bedenkingen over de graadtoevoeging die van tevoren door NVAO aan het cluster was toegedeeld. Het duurde dan soms vrij lang totdat men op één lijn zat over de titel die men in het cluster wilde voeren. Dat was soms een harde strijd. Dit had volgens respondenten vooral te maken met het accreditatieproces. Opleidingen werden top down in een cluster gezet waarvan ze soms vonden dat ze er niet in thuis hoorden. In enkele gevallen zijn clusters ook teruggekomen op de internationale titel die ze in eerste instantie hadden gekozen. Al met al heeft de overgangperiode voor sommige clusters daarvoor relatief lang geduurd, en was de uitkomst voor buitenstaanders nogal onvoorspelbaar.

Bij probleemgevallen van opleidingen zijn door NVAO daarom ook coulanceregelingen getroffen. De overgang naar de toevoeging aan de graad werkte namelijk niet met terugwerkende kracht. Er was daarom ook uitstelgedrag bij studenten, die wachtten met afstuderen totdat ze de nieuwe titel zouden kunnen ontvangen. Door de onduidelijkheid over wanneer de 70%-grens binnen een cluster bereikt werd, zijn ook enkele rechtszaken door studenten en ouders aangespannen tegen onderwijsinstellingen. Net als bij de eerder genoemde rechtszaak ging het hierbij om de gewenste graadtoevoeging '[bachelor] of Science' (BSc).⁴⁵

2.4.2 of Science of Arts

De eis voor hernieuwde accreditatie door de Raad van State had, in weerwil tot wat veel respondenten denken, geen betrekking op de *kwaliteit* maar op de *inhoud* van de opleidingen. Het oordeel van de Raad van State was dat er zorgvuldig om moest worden gegaan met de toekenning van de toevoeging 'of Science' en 'of Arts'.⁴⁶ In de praktijk is, waarschijnlijk mede vanwege de tijdsdruk, alleen sprake geweest van een lichte toetsing. Wanneer een cluster tot een consensus was gekomen, werd de gekozen titel ter controle op internationale herkenbaarheid naar Nuffic gestuurd. Alleen indien er werd afgeweken van de referentie van Nuffic vond er ook controle door de NVAO plaats. Dit is in lijn met het advies dat de commissies HBO Titulatuur en Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel eerder had gegeven.⁴⁷

Het overgrote deel van de studierichtingen (94%) heeft de titels van de referentielijst overgenomen. Van de 31 opleidingen (6%) die deze titels niet hebben overgenomen is het merendeel (81%) uiteindelijk gewisseld naar BSc, een klein deel naar BA (13%) en een nog kleiner deel naar BBA (6%). Een overzicht van de verschuivingen is in de onderstaande tabel gegeven.

⁴⁵ Zie voetnoot 29.

⁴⁶ Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs. Advies Raad van State en Nader Rapport (2013). Kst-33519-4.

⁴⁷ Zie hiervoor, voetnoot 19.

Tabel 1. Verschuivingen van clusters van door NVAO toegekende graad naar andere graad, absoluut en relatief

	naar BA	naar BBA	naar BSc	totaal van
van BA		2 (15%)	11 (85%)	13
van BBA	3 (18%)		14 (82%)	17
van BSc	1 (100%)	0 (0%)		1
totaal naar	4	2	25	31
	13%	6%	81%	100%

In de internationale context duidt de titeltoevoeging 'of Science' of 'of Arts' (in Angelsaksische en Duitstalige landen) op een disciplinaire richting en is geen niveauaanduiding. Er wordt, met name in Angelsaksische landen, echter wel een vrij strikte scheiding tussen 'Sciences' en 'Arts' gehanteerd. Kort door de bocht worden alleen STEM-disciplines⁴⁸ tot 'Science' gerekend, alle andere opleidingen zijn 'Arts'. Verschillende international offices melden dan ook dat met name in Angelsaksische landen vaak verwarring bestaat over de benaming 'University of Applied Sciences', omdat wordt verondersteld dat het dan gaat om een instelling met opleidingen voor toegepaste technische wetenschappen (zoals chemical engineering, biotechnologie, materiaalkunde enzovoort).

In het accreditatieproces bij de gelijkstelling van hbo-titels is een ruimere definitie gebruikt. Alle paramedische opleidingen hebben een BSc-titel gekregen.⁴⁹ Idem voor alle opleidingen op de terrein van finance en management.⁵⁰ Alle technische opleidingen hebben ook de titel 'BSc' toegewezen gekregen. Dit laatste lijkt voor de hand te liggen maar is niet zondermeer evident, omdat in bijvoorbeeld zowel het Verenigd Koninkrijk als in Duitsland de toevoeging 'of Engineering' (BEng) een brede (h)erkenning geniet, idem voor andere Angelsaksische landen (zoals Australië, Canada, Nieuw-Zeeland en de VS) en de toevoeging 'of Technology' (BTech). Sommige international offices zijn daarom van mening dat de titelwijziging naar 'BSc' niet in alle gevallen voor landen zoals Duitsland gunstig is geweest.

De titels 'BEng' en 'BTech' zijn echter geen optie geweest, omdat ze uiteindelijk niet in de referentielijst zijn opgenomen. De BEng-grad stond nog wel op de eerste referentielijst van Nuffic uit 2013, maar een jaar later is bij de sectorbrede herordening bachelorfase hbo-techniek door het ministerie van OCW besloten dat alle techniekopleidingen de BSc-grad gingen verlenen.⁵¹ De Beng (en Btech) grad zijn daarmee komen te vervallen.

⁴⁸ Science, Technologie, Engineering and Mathematics. De meerderheid van bacheloropleidingen in het cluster Economie krijgt in het Verenigd Koninkrijk overigens ook de graad 'BSc.', en wordt dus klaarblijkelijk tot de STEM-disciplines gerekend.

⁴⁹ Zoals nursing/verpleegkunde, fysiotherapie, logopedie, ergotherapie, en Cesar therapie.

⁵⁰ Zoals bedrijfseconomie, bedrijfsadministratie, finance, management, recht & management, marketing. Bedrijfskundige opleidingen met een internationale oriëntatie hebben in het algemeen de titel 'BBA' gekregen (als aansluiting op de MBA).

⁵¹ De referentielijst van Nuffic (zoals gepubliceerd in de Staatscourant van 13 december 2013) is opgenomen in Bijlage 2.

Na de definitieve consolidatie resteren er nog 7 van de oorspronkelijk meer dan 300 verschillende titels. De verruiming van de hbo-titulatuur met de toevoegingen 'of Science' en 'of Arts' (de graden BSc en BA) heeft tot een veel logischer en natuurlijker lijstje van benamingen van graden heeft geleid, die aantoonbaar meer overeenkomen met de graden die in bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk en Duitsland⁵² worden verleend.

Tabel 2. Overzicht van graden die na de gelijkstelling in het hbo worden gebruikt

toevoeging	afkorting
of Arts	BA
of Business Administration	BBA
of Education	BEd
of Laws	LLB
of Music	BM
of Science	BSc
of Social Work	BSW

2.4.3 Communicatie over de verandering in titulatuur

De verandering in de titulatuur is niet op een duidelijke en eenduidige manier naar de directe stakeholders, zoals instellingen en studenten, gecommuniceerd. De nieuwe regeling is ook niet officieel internationaal gecommuniceerd.. De regeling zou volgens respondenten ook niet eenvoudig te begrijpen zijn geweest in het buitenland. Anderzijds was dit volgens dezelfde respondenten ook geen belangrijk onderwerp voor buitenlandse instanties.

Debet aan de onduidelijke communicatie was met name het warrige proces waarmee de nieuwe regeling is ingevoerd. De invoering heeft gefaseerd plaatsgevonden, over een periode van vier jaar, en niet lokaal per opleiding maar in clusters die over het hele land zijn verspreid. Een bijkomend probleem van de overgangsregeling was volgens sommige respondenten dat het overleg grotendeels intern plaatsvond in het overleg binnen clusters en dat dit overleg soms nogal dynamisch van aard was. Al met al was het moeilijk te voorspellen wanneer exact op de toevoeging van de nieuwe graad kon worden overgegaan. Dit gold zelfs voor de uitvoerder NVAO, ook voor de instellingen en de studenten, en zeker voor de samenleving als geheel. Respondenten aan de vraagkant (ondernemers) stellen dat ze niets hebben meegekregen van het proces of van de uitkomsten daarvan. Dit geldt ook voor respondenten die professioneel betrokken zijn bij de werving van jonge hoogopgeleide mensen.

Wat betreft het effect van de communicatie op directe stakeholders: van de circa 45% van de lectoren die een mening hebben over de stelling of het duidelijk is voor studenten van

⁵² Voor Duitsland zie bijvoorbeeld de Hochschulkompass: <https://www.hochschulkompass.de/home.html>

hun opleidingen wanneer ze de nieuwe titel mochten voeren zijn er iets meer eens dan on-eens met de stelling.

Deze voorzichtige inschatting lijkt nog enigszins aan de positieve kant in het licht van de uitkomst van de representatieve survey die wij onder de Nederlandse bevolking hebben uitgezet: aan het begin van 2020 (dus anderhalf jaar nadat de laatste accreditaties zijn afgegeven) weet van de studerende slechts iets meer dan de helft (52%) dat de BSc/Ba-titel zowel door universiteiten als door hogescholen kan worden verleend (zie volgende paragraaf). In de survey onder alle lectoren is de vraag gesteld in welk collegejaar de wijzingen voor hun opleiding is ingegaan. 87% geeft als antwoord niet te weten wanneer dat is gebeurd.

Inmiddels is het invoeringsproces volledig afgerond en bestaat de onduidelijkheid vanwege het warrige invoeringsproces niet meer. In de tussentijd is het Nederlandse hoger onderwijsstelsel er volgens de international offices niet doorzichtiger op geworden. Titulatuur speelt daarin echter niet of nauwelijks een rol. De nieuwe onduidelijkheid bestaat vooral bij buitenlandse studenten met name over de *doorstroom* binnen het stelsel, meer specifiek over de hbo-master en de premaster.

2.4.4 Bekendheid van de nieuwe titulatuur onder de Nederlandse bevolking

We hebben de bredere bekendheid van de nieuwe titulatuur gemeten door aan respondenten de volgende gesloten vraag voor te leggen:

Iemand heeft achter haar naam de titel 'BSc' (Bachelor of Science) of 'BA' (Bachelor of Arts) staan. Welke opleiding heeft deze persoon volgens u afgerond?

De vraag is in twee surveys uitgezet: een survey onder de Nederlandse bevolking als geheel en een kleinere survey onder de specifieke doelgroep van werkgevers.

De eerste survey is online uitgezet onder een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking. Voor de lichte afwijkingen in de steekproef is tegen gewogen. Gemiddeld geeft 32% van alle respondenten het goede antwoord.⁵³ Dat wil zeggen dat 32% van de Nederlandse bevolking weet dat een BSc/BA-titel zowel door een hogeschool als door een universiteit kan worden verleend. 14% weet het antwoord niet, 54% geeft een onjuist antwoord.

Tabel 3. %antwoorden 'welke opleiding heeft een BSc/BA gevolgd?', Nederlandse bevolking naar positie op de arbeidsmarkt, 2020

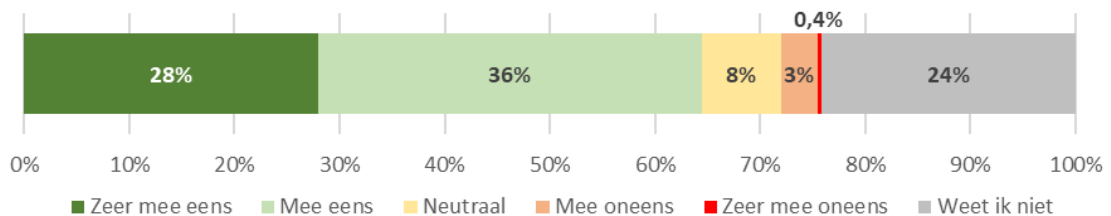
	Studerend	Werknemer	Werkgever	Zelfstandige	Werkloze	totaal
Een hbo-opleiding	16%	20%	30%	34%	23%	21%
Een universitaire opleiding	20%	33%	30%	24%	36%	31%
Kan allebei (hbo of universiteit)	52%	32%	33%	27%	13%	32%
Een buitenlandse opleiding	2%	3%	0%	2%	6%	3%
Ik weet het niet	10%	12%	7%	12%	21%	14%

⁵³ Hoe hoger het opleidingsniveau hoe vaker het correcte antwoord wordt gegeven ($R^2=0,67$). Het percentage 'ik weet het niet'-antwoorden hangt omgekeerd evenredig samen met het opleidingsniveau ($R^2=0,85$).

Uit het feit dat de percentages voor de antwoorden 'universitaire opleiding' of 'buitenlandse opleiding' relatief laag zijn – dat waren immers de correcte antwoorden in de oude situatie – kan voorzichtig worden afgeleid dat Nederlanders ook in de oude situatie, dus in de periode vóór de gelijkstelling (2002-2014) niet goed op de hoogte waren van de herkomst van titulatuur.⁵⁴ Dit is in lijn met de verklaring dat men in de Nederlandse cultuur, in vergelijking met andere landen, in het algemeen weinig waarde hecht aan titels – of in ieder geval aan (de toevoeging van) de bachelortitel.

Een opvallende uitkomst is dat ook van de studerende maar iets maar dan de helft (52%) het juiste antwoord weet, en een aanzienlijk deel (10%) het antwoord niet weet.⁵⁵

In de survey onder lectoren is een aanverwante vraag gesteld, namelijk of zij denken dat de studenten aan hun opleiding weten welke titel zij na hun afstuderen krijgen. Van alle 16 stellingen die aan de lectoren zijn voorgelegd is dit de stelling waar zij het meest positief op antwoorden (28% zeer mee eens, 36% mee eens). In het licht van de uitkomsten van de survey onder de Nederlandse bevolking lijkt deze inschatting rijkelijk aan de positieve kant.

Figuur 10. Antwoorden lectoren 'Studenten aan mijn opleiding weten welke titel ze na hun afstuderen krijgen' (n=236)

In de survey onder de Nederlandse bevolking denkt de subgroep van werkgevers en zelfstandigen relatief vaak dat alleen hogescholen BSc en BA-titels verlenen: 32% tegen 20% voor het gemiddelde van de bevolking als geheel.

2.4.5 Bekendheid van de nieuwe titulatuur onder de Nederlandse bevolking

De mogelijke verwarring die zou ontstaan onder werkgevers door het afschaffen van het verschil in titulatuur tussen het hbo en het wo heeft een belangrijke rol gespeeld in het jarenlange debat dat vooraf is gegaan aan de invoering van de gelijkstelling van de titels. Zo voert de Raad van State in 2013 nog aan dat "[de] afschaffing van het verschil in titulatuur tot een ontkenning leidt van een onderscheid binnen het hoger onderwijs dat er wel degelijk is en ook in het maatschappelijk verkeer als belangrijk wordt aangemerkt." De Raad noemt vervolgens expliciet de groep van werkgevers: "het voorstel leidt ertoe dat hbo'ers en wo'ers in het zakelijk en maatschappelijk verkeer dezelfde titels zullen gebruiken en dat

⁵⁴ Zie tabel 3. Nota bene, er is aan het voorafgaande aan de beleidsmaatregel (hier: de gelijkstelling van de graden) geen nulmeting uitgevoerd. Zonder nulmeting kan uit de normaliter aan de situatie na de uitvoering van een beleidsmaatregel niet worden bepaald welke mate van het effect aan de beleidsmaatregel kan worden toegeschreven. Het is immers onbekend wat de situatie in de uitgangssituatie was (met andere woorden: het verschil kan niet worden gemeten). In dit geval is er echter in de eindsituatie geen effect opgetreden. Dan maakt het voor de effectmeting niet uit of de uitgangssituatie bekend was of niet: er is geen effect dus er is ook geen gedeeltelijk effect.

⁵⁵ In de totale populatie van 1050 respondenten zaten 61 studenten (zie bijlage 3). 28 daarvan (46%) zijn hbo of wo-studenten. De groep studenten als geheel (dus n=61) heeft in 52% van de gevallen het correcte antwoord gegeven ("BSc/Ba is zowel hogeschool als universiteit"). Bij de subgroep van hbo/wo-studenten ligt dit percentage lager: 43%.

het – voor werkgevers belangrijke – verschil in niveau van de gevolgde opleiding alleen maar herkenbaar blijft indien het diplomasupplement wordt overgelegd.”⁵⁶

Uit de interviews die we met werkgevers hebben gevoerd, komt een genuanceerder beeld naar voren. Werkgevers hechten inderdaad onverkort veel waarde aan het binaire stelsel, dat wil zeggen aan het verschil tussen hbo en wo. Ze hechten echter niet zoveel waarde aan titels op zich. Over de gevolgen van de gelijkstelling worden zowel positieve als negatieve zaken genoemd. De positieve zaken hebben betrekking op de consolidatie van het grote aantal titels in het hbo. Aan de negatieve kant wordt het argument van de Raad van State genoemd dat de herkenbaarheid voor werkgevers er, vanwege dezelfde titels, niet makkelijk op is geworden. Er zou nu zelfs meer ruis zijn dan voorheen, omdat het verschil tussen het feitelijk aanbod en het marketing imago groter is geworden.

De herkenbaarheid van de titulatuur onder werkgevers is in dit onderzoek nader onderzocht in een gerichte telefonische vervolgsurvey. Er zijn 500 werkgevers geïnterviewd van bedrijven die minimaal één hoger opgeleid personeelslid in dienst hebben. De bedrijven zijn afkomstig uit een breed spectrum van industriesectoren. De verdeling over de sectoren komt overeen met de feitelijke verdeling in de Nederlandse economie.⁵⁷

De antwoorden in deze werkgeverssurvey op de generieke vraag over de herkomst van de BSc/BA-titel liggen dicht in de buurt van de antwoorden van de relevante subsets uit de brede survey onder de Nederlandse bevolking ('werkgevers' en 'zelfstandigen'). In de werkgeverssurvey wordt nog vaker dan in de brede survey als antwoord gegeven dat de BSc/BA-titel alleen door hogescholen wordt verleend. Het percentage correcte antwoorden (zowel hogeschool als universiteit) ligt iets lager (26%) dan in de brede survey (~30%).⁵⁸

Tabel 4. %antwoorden 'welke opleiding heeft een BSc/BA gevolgd?', Werkgevers survey 2020 vs. werkgevers/zelfstandigen uit survey Nederlandse bevolking 2020

	Werkgever survey	Nederlandse bevolking (subsets)	
	werkgever	Werkgever	Zelfstandige
Een hbo-opleiding	39%	30%	34%
Een universitaire opleiding	21%	30%	24%
Kan allebei (hbo of universiteit)	26%	33%	27%
Een buitenlandse opleiding	n/a	0%	2%
BSc = uni, BA = hbo	3%	n/a	n/a
Ik weet het niet	10%	7%	12%

⁵⁶ Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 33 519.

⁵⁷ Zie Bijlage 3.

⁵⁸ De antwoordcategorie 'BSc = universiteit, BA = hogeschool' is aan de vraag van de werkgeverssurvey toegevoegd omdat deze optie tijdens het uittesten van het surveyprotocol meerdere keren spontaan door respondenten werd gegeven.

Er blijkt dus inderdaad verwarring te bestaan onder werkgevers over de vraag aan welke onderwijsinstelling de titels BA en BSc kunnen worden behaald. Deze verwarring is echter niet ontstaan als gevolg van de gelijkstelling van de titulatuur. Waarschijnlijk bestond de verwarring voor 2014 ook al, en heeft de gelijkstelling daar niet of nauwelijks invloed op gehad. De aanname dat met name het MKB moeite heeft met het herkennen van de juiste titulatuur blijkt niet te kloppen. Er is slechts een zeer zwak verband tussen bedrijfsgrootte en het percentage correcte antwoorden ($R^2=0,48$).⁵⁹

Tabel 5. %antwoorden 'welke opleiding heeft een BSc/BA gevolgd?', Werkgevers survey 2020, naar bedrijfsgrootte

	bedrijfsgrootte (aantal werknemers)				
	1-4	5-9	10-49	50-249	250+
(n)	(42)	(51)	(145)	(148)	(115)
Een hbo-opleiding	36%	39%	41%	41%	37%
Een universitaire opleiding	26%	22%	27%	20%	15%
hbo of universiteit	17%	29%	18%	24%	40%
BSc = uni, BA = hbo	7%	2%	1%	5%	2%
Ik weet het niet	14%	8%	13%	10%	7%

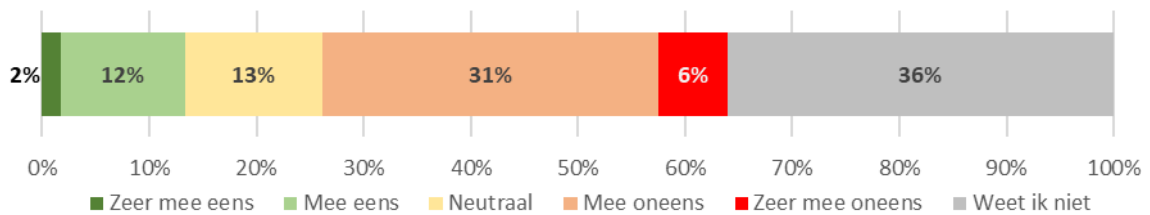
Met betrekking tot de herkenbaarheid bestaan er grote verschillen tussen de verschillende economische sectoren. In de onderstaande tabel zijn de scores van de sectoren weergegeven die significant naar boven of naar beneden (hoog percentage correcte antwoorden) van het gemiddelde (26%) afwijken. De publieke sector (nutsbedrijven, openbaar bestuur) kent het hoogste percentage correcte antwoorden. De laagste percentages correcte antwoorden komen voor in de sectoren cultuur, sport en recreatie (11%), onderwijs (14%), bouwnijverheid (15%), en vervoer & opslag (18%). De lage percentages voor de laatste twee sectoren zijn waarschijnlijk te verklaren doordat het gemiddelde opleidingsniveau in deze sectoren relatief laag is. De zeer lage score voor de sector onderwijs is opvallend.

⁵⁹ Er is wel een zeer sterke correlatie gevonden tussen het percentage goede antwoorden en de aanwezigheid van hoogopgeleide werknemers, dat wil zeggen in termen van het absolute aantal hoogopgeleide werknemers in het bedrijf ($R^2=0,91$), niet in termen van het relatieve aantal hoogopgeleide werknemers ($R^2=0,35$).

Tabel 6. %antwoorden 'welke opleiding heeft een BSc/BA gevolgd?', Werkgevers survey 2020, naar sector met hoogste en laagste %scores 'BSc/BA = zowel hbo als universiteit'

	hoogste % goed			laagste % goed			
	totaal	nuts- bedrijven	openbaar bestuur	Cultuur, sport & recreatie	Onder- wijs	Bouw- nijverheid	Vervoer & opslag
(n)	(501)	(11)	(16)	(28)	(43)	(26)	(34)
Een hbo-opleiding	39%	27%	19%	50%	43%	46%	50%
Een universitaire opleiding	21%	0%	31%	32%	14%	23%	18%
hbo of universiteit	26%	55%	50%	11%	14%	15%	18%
BSc = uni, BA = hbo	3%	9%	0%	0%	0%	4%	9%
Ik weet het niet	10%	9%	0%	7%	29%	12%	6%

Het onderwerp is ook aan de lectoren voorgelegd. Die zijn van mening dat Nederlandse bedrijven wel degelijk (veel) waarde hechten aan titels.⁶⁰

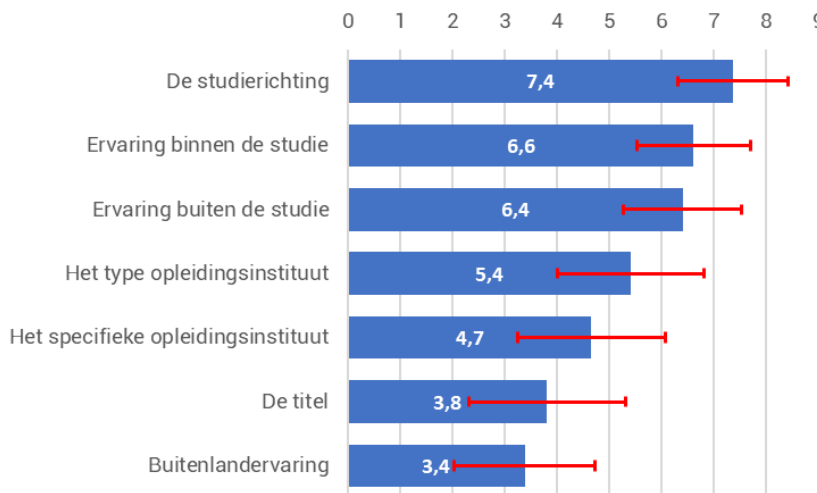
Figuur 11. Antwoorden lectoren 'wanneer Nederlandse bedrijven pas afgestudeerde hoogopgeleide mensen in dienst nemen hechten ze weinig waarde aan titels' (n=233)

Uit de interviews komt echter duidelijk het beeld naar voren dat werkgevers niet zoveel belang hechten aan titulatuur zelf, en dat in het verleden ook niet hebben gedaan. Bij de aanname en promotie van jonge hoogopgeleide werknemers spelen andere factoren een veel grotere rol, zoals de feitelijke inhoud van de opleidingen (studierichting), de praktische ervaring, het type opleidingsinstituut (praktijk- of theoriegeoriënteerd) en ervaring in het buitenland.⁶¹ In het laatste geval spelen titels *indirect* wel een rol omdat de standaard titels (BSc/BA) het volgens de geïnterviewde werkgevers makkelijker hebben gemaakt voor hbo-

⁶⁰ Nota bene, de vraag is in negatieve vorm gesteld – hoge percentages ontkennende antwoorden duiden dus op een positief antwoord.

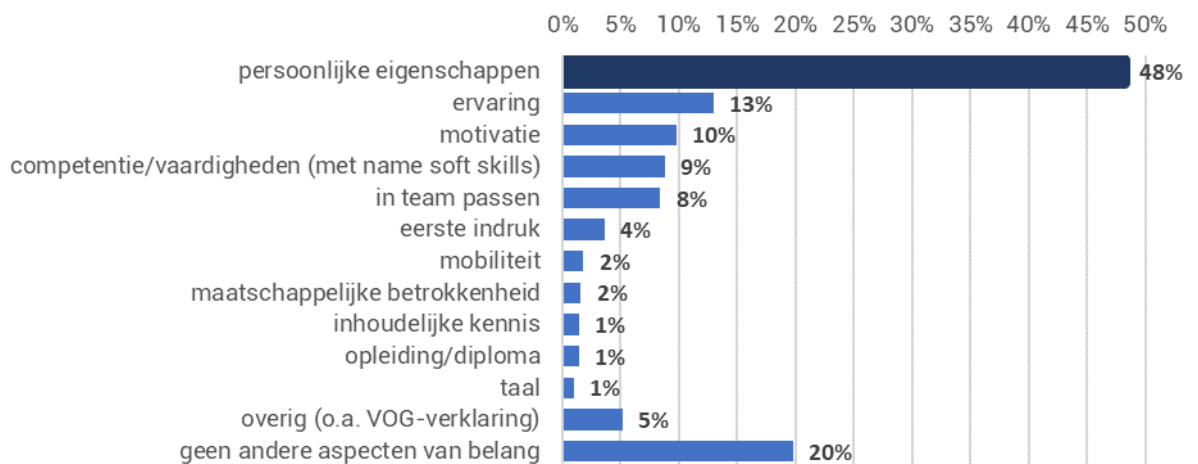
⁶¹ De score voor de laatste variabele is sterk dichotoom, dat wil zeggen dat buitenlandervaring voor sommige bedrijven van groot belang is (score >7) en voor andere bedrijven nauwelijks van belang (score <1).

instellingen om goede stage- en afstudeerplekken in het buitenland te regelen. Aan de titel zelf wordt relatief weinig gewicht toegekend.⁶²

Figuur 12. Belangrijkste factoren die werkgevers van belang achten bij het aannemen van jonge hoogopgeleide mensen, Werkgevers survey 2020, gemiddelde score {0...10} en spreiding

Andere aspecten die een zeer belangrijke rol spelen zijn de persoonlijkheid van de sollicitant, vaardigheden (met name soft skills), en de match met het bestaande personeel. Nota bene, dit was een open vraag. Dat betekent dat bijna de helft van alle werkgevers (48%) spontaan aangeeft dat de persoonlijkheid van de jonge hoogopgeleide werknemer eveneens van belang is.

Figuur 13. Andere factoren die werkgevers van belang achten bij het aannemen van jonge hoogopgeleide mensen, Werkgevers survey 2020, %werkgevers dat factor noemt (ex post gecodeerd)

⁶² Gemiddeld 3,8 op een schaal van {1...10}. De gemiddelde lage score voor buitenlandervaring is een vertekening omdat de verdeling van de scores over deze variabele extreem dichotoom is. Voor een deel van de bedrijven is buitenlandervaring van groot belang (gemiddelde score > 7,5), voor een ander deel niet of nauwelijks van belang (gemiddelde score < 1,5).

Samengevat: de herkenbaarheid van de nieuwe titels onder werkgevers is laag. Ook hier geldt echter net als bij het algemene beeld in Nederland dat de herkenbaarheid onder de oude regeling waarschijnlijk ook niet veel hoger was (al kan hier, zonder nulmeting, geen harde uitspraak over worden gedaan). Met andere woorden, ook al is de herkenbaarheid laag dan heeft ten eerste de wijziging in de titulatuur daar weinig invloed op gehad en dan is het ten tweede niet echt een probleem omdat titels sowieso niet zo belangrijk zijn voor werkgevers. Bij het aannemen van jonge hoogopgeleide mensen spelen andere factoren zoals studierichting, ervaring, type opleiding/oriëntatie en persoonlijkheid een veel belangrijkere rol.

3 De benaming 'University of Applied Sciences' (UAS)

3.1 Achtergrond

3.1.1 Naar een uniforme Engelstalige benaming

Met de intrede van de internationalisering wordt ook de Engelstalige benaming voor hogescholen van groter belang. De letterlijke vertaling 'highschool' is evident verkeerd omdat dit in een Engelstalige context naar een middelbare school verwijst. De benaming 'university' is voorbehouden aan universiteiten. Hogescholen gebruiken tal van benamingen, waaronder de variant 'University of Professional Education'. Deze benaming wordt aanvankelijk ook gehanteerd door het ministerie van OCW maar is onder hogescholen nooit echt breed aangeslagen.⁶³ Om de wildgroei aan Engelstalige benamingen tegen te gaan stelt de minister van OCW in 2008 voor om een andere variant te gebruiken, namelijk 'University of Applied Sciences' (UAS). Leidend is daarbij de observatie dat deze benaming al in een aantal andere Europese landen met binaire stelsels werd gebruikt.

De UAS-variant is wél breed overgenomen en is sinds 2008 de facto de standaard Engelstalige benaming voor Nederlandse hogescholen.⁶⁴ Hoewel de benaming tot 2017 niet formeel in de wet was vastgelegd vermelden hogescholen sinds 2008 de benaming 'University of Applied Sciences' op diploma's en getuigschriften.

De benaming was echter niet exclusief voorbehouden aan hbo-instellingen. Het gevolg was dat door niet erkende private opleiders incidenteel misbruik werd gemaakt van het label. In 2017 is daarom alsnog bij wet vastgelegd dat alleen wettelijk erkende hogescholen zich in het buitenland – en in Nederland – 'Universities of Applied Sciences' mogen noemen.⁶⁵

In de survey onder lectoren is gevraagd welke benaming hun instelling op dit moment in het buitenland gebruikt. In ruim 97% van de gevallen is dat 'University of Applied Sciences' of 'University of the Arts' (of een combinatie van beiden), 1% noemt zich exclusief 'University', en 1,5% soms 'University' en soms 'University of Applied Sciences'. Het gebruik van een tweede variant wordt in alle gevallen gedaan om beter bij de lokale context van een land aan te sluiten.

⁶³ Brief van minister Plasterk van onderwijs aan de HBO-raad over Engelse naamgeving hbo-instellingen (2008), no. HO/BL/2008/1567.

⁶⁴ Althans voor generieke hogescholen. Gespecialiseerde hogescholen, zoals hogescholen in de kunst of de Hogere Hotelschool, zijn tot op heden meestal andere varianten blijven gebruiken, zoals 'University of the Arts'. Van alle kunstinstellingen is de Gerrit Rietveld Academie de enige die zich UAS noemt (maar dan in combinatie met 'arts': 'University of Applied Sciences of fine arts and design'). De pedagogische hogeschool Driestar noemt zich in het buitenland 'Driestar Christian University for Teacher Education' (of kortweg: Driestar University). In Nepal (waar Christenen onder druk staan), gebruikt men een Nederlandse naam: 'Driestar Educatief'.

⁶⁵ Art 1.23 eerste lid Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

Tabel 7. Huidige benaming eigen instelling in het buitenland volgens lectoren⁶⁶, 2020

Engelstalige benaming	n	%
University of Applied Sciences (UAS)	243	93,1%
University of the Arts	8	3,1%
University of the Arts + UAS	3	1,1%
University	3	1,1%
University + UAS	4	1,5%

3.2 Het label 'University of Applied Sciences'

3.2.1 Pragmatiek van het begrip

De analogie tussen de invoering van de titel 'Bachelor of Science' en 'University of Applied Sciences' lijkt voor de hand te liggen, maar de betekenis (pragmatiek) van de twee labels is wezenlijk anders. Bij 'Bachelor of Science' zit de (al dan niet vermeende) meerwaarde in de combinatie van de woorden als geheel: bachelor-of-science. Er zijn rechtszaken gevoerd door studenten die alleen de titel 'Bachelor' (sec) mochten voeren maar niet langer 'Bachelor of Science'. Bij 'University of Applied Sciences' zit de (al dan niet vermeende) meerwaarde vooral in het eerste woord: 'university'. De toevoeging doet er welbeschouwd minder toe, zolang er maar 'university' in de combinatie staat, en de combinatie maar breed (h)erkend wordt.⁶⁷ Het had ook de eerdere variant kunnen zijn, 'University of Professional Education' maar de variant 'University of Applied Sciences' werd al op bredere schaal in Europa gebruikt, en het pragmatische argument om bij de consensus aan te sluiten, is met terugwerkende kracht een gelukkige keuze gebleken. Van doorslaggevend belang in Europa was daarbij de adoptie van de Duitse 'Fachhochschulen' van het label 'University of Applied Sciences'.

De analogie met het label 'Bachelor of Science' gaat wel op wat betreft de connotatie van het begrip '(applied) sciences' met '(toegepaste) technische wetenschappen'. Dit was voor de Duitse Fachhochschulen, die in het algemeen een – toegepast – technisch profiel hebben, waarschijnlijk de reden om voor het label 'University of Applied Sciences' ('*Hochschule für angewandte Wissenschaften*') te kiezen.⁶⁸ Nederlandse hogescholen hebben in het algemeen een veel breder profiel dan de Duitse Fachhochschulen. Respondenten verschillen van mening over de mate waarin de (exclusieve) benaming 'University of Applied Sciences' voor

⁶⁶ De survey onder lectoren is strikt anoniem afgenomen. De namen van de respondenten en hun affiliaties zijn niet opgevraagd en de link tussen het emailadres en de antwoorden is geanonimiseerd door middel van een hash. Het is daarom niet mogelijk om de verdeling te maken op basis van het aantal hogescholen – de antwoorden van lectoren kunnen niet worden geaggregeerd naar het niveau van hogescholen.

⁶⁷ Dat geldt ook voor de 'Universities of the Arts' die eerder de naam 'Schools of the Arts' gebruikten. Dat riep volgens international offices van die hogescholen veel verwarring op.

⁶⁸ Hans Leifgen & Simone Burkhart (November 2019) Internationalisation of universities of applied sciences: Current status, empirical findings and outlook. DAAD Working paper. Overigens bieden Fachhochschule inmiddels een breed spectrum aan opleidingen aan; circa 45% van de opleidingen is niet technisch van aard (sociale wetenschappen, economie, rechten, communicatie).

hogescholen inmiddels bekend is. De meerderheid is van mening dat de term UAS, zeker in Europa, steeds meer gebruikt wordt. In hoeverre de term UAS ook al breed wordt herkend, wordt nog wel betwijfeld. Volgens een van de international offices is het begrip inmiddels weliswaar gemeengoed onder internationaliseringsmedewerkers maar kennen veel andere medewerkers op universiteiten het begrip nog helemaal niet.⁶⁹ Dit beeld wordt ondersteund door terugkerende anekdotes van buitenlandse studenten die vragen wat de toevoeging 'of applied sciences' op hun diploma betekent. Volgens de international offices van de (24) hogescholen die we hebben bevroegd heeft de naamgeving ook geen invloed gehad op de instroom van het aantal buitenlandse studenten – de naam UAS werd in de meeste gevallen immers al sinds 2008 gebruikt.

Buiten Europa is het begrip 'UAS' minder bekend. De meeste Angelsaksische landen hebben een unitair stelsel (dat wil zeggen dat zij alleen 'universities' kennen) – daar moet eerst de binaire structuur van het Nederlandse onderwijsstelsel worden uitgelegd. Bij beschrijvingen van binaire stelsels wordt daar meestal de term 'vocational universities' gebruikt. In het Verenigd Koninkrijk wordt de term 'University of Applied Sciences' niet gebruikt. Als lokaal voorbeeld wordt soms verwezen naar de vroegere 'polytechnics' maar ook die hebben, net als de Duitse Fachhochschulen, een enger technisch profiel. In Angelsaksische landen speelt daarnaast een striktere afbakening van technische disciplines ('science' versus 'arts') dan op het Europese vasteland (waar 'sciences' naar het koepelbegrip 'wetenschap' verwijst).⁷⁰ Het onderscheidende begrip dat daar wordt gebruikt is 'research' in plaats van 'sciences', waarbij 'research universities' verwijst naar de hoger onderwijsinstellingen die in Nederland traditioneel 'universiteit' worden genoemd.⁷¹

3.2.2 Toegevoegde waarde van het begrip 'university'

Een beeld dat unaniem wordt gedeeld door de respondenten is dat de internationale herkenbaarheid is vergroot doordat hogescholen in Nederland (en in het buitenland) de term 'university' mogen gebruiken als onderdeel van benaming 'University of Applied Sciences'. De term UAS lijkt ook beter aan te sluiten bij unitaire stelsels (zoals in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) waar het onderscheid tussen universiteiten en hogescholen niet expliciet wordt gemaakt. Reeds in 2008 hadden de directeurs van kantoren van Nuffic in het buitenland aangegeven de uniforme profilering van hogescholen als 'Universities of Applied Sciences' belangrijker was voor de naamsbekendheid dan de gelijkstelling van

⁶⁹ Het beeld dat UAS (nog) een geringe naamsbekendheid heeft komt ook sterk naar voren uit de surveys die wij onder de Nederlandse bevolking en onder werkgevers hebben uitgezet (zie de laatste paragraaf van dit hoofdstuk).

⁷⁰ Zie hoofdstuk 2, paragraaf 'of Science of Arts'. Het is om deze reden dat een respondent van een International Office verzucht dat de vroegere variant 'University of Professional Education' wellicht toch een beter label was. Wat dat betreft zou de vertaling 'applied university' als vlag wellicht beter de lading dekking. Deze benaming wordt echter alleen in Jordanië (en Ethiopië) gebruikt. Lectors noemen zich in het buitenland overigens veelvuldig 'Professor of Applied Sciences' (44%), tegen 51% voor 'lector', en 12% voor 'Professor at a University of Applied Sciences'.

⁷¹ Om deze reden zijn er enkele respondenten die stellen dat men beter alle ho-instellingen in Nederland 'university' had kunnen noemen, en daarbinnen dan eventueel het onderscheid maken door voor universiteiten het label 'research universities' te gebruiken. Dat laatste label wordt in de praktijk ook al vaak gebruikt door Nederlandse universiteiten, en het sluit ook aan bij internationale indeling (zoals bijvoorbeeld de [Carnegie classificatie](#) in de VSA, waarin een gradueel onderscheid wordt gemaakt tussen instellingen met een hoge onderzoeksactiviteit (R1) tot een lagere onderzoeksactiviteit. In dit systeem zouden Nederlandse hogescholen zowel onder de categorie 'Baccalaureate' als 'Special focus institutions' kunnen vallen.

titulatuur.⁷² Ook dit beeld wordt breed erkend door respondenten. *In combinatie* versterkt het gebruik van standaard titulatuur het gebruik van het begrip UAS. Volgens meerdere international offices moeten in China potentiële partners nog steeds overtuigd worden van de kwaliteit van een 'University of Applied Sciences'. Het feit dat deze 'universities of applied sciences' internationaal erkende titels verlenen (BSc/MSc, BA/MA, BBA/MBA) geeft dan in het communicatieproces soms de doorslag. Ook in de VS wordt al veel comfort verleend aan het feit dat alle bachelors in Nederland onderling vergelijkbaar zijn. Het maakt dan niet uit of een student van een 'university' of een 'university of applied science' afkomstig is.

Het feit dat het begrip 'university' kan worden gebruikt, maakt hogescholen onderdeel van de generieke categorie van universiteiten. Volgens sommige respondenten zijn daardoor deuren geopend die anders gesloten waren gebleven.⁷³ Voordat hogescholen van het begrip 'university' gebruik mochten maken, was het bijvoorbeeld niet mogelijk voor studenten om vakken te volgen bij buitenlandse universiteiten. De keuze was dan dus beperkt tot andere 'vocational universities'.⁷⁴ Een soortgelijk toegangsprobleem speelde in bepaalde landen (zoals Brazilië) waar universiteiten formeel alleen met andere universiteiten in het buitenland mochten samenwerken. In andere landen (zoals China of India) verschenen hogescholen pas op de radar voor internationale samenwerking vanaf het moment dat ze 'university' werden genoemd.

Het gros van de respondenten erkent het belang van het gebruik van de term 'university', maar nuanceert de bijdrage aan de toegang tot het buitenland. Het gebruik van de term was geen noodzakelijke voorwaarde voor toegang maar heeft die toegang wel vergemakkelijkt. De meerwaarde van het label 'university (of applied sciences)' speelt vooral bij het aangaan van samenwerkingen met buitenlandse hoger onderwijsinstellingen. Dit zijn bilaterale besprekingen waarin in meer detail naar de kwaliteit van het potentiële partnerinstituut en de inhoud van de opleidingen wordt gekeken. De naamgeving is echter geen doorslaggevend criterium voor institutionele samenwerkingen, zoals blijkt uit de interviews met de buitenlandse international offices. Deze samenwerkingen zijn veelal op opleidingsniveau, en minder afhankelijk van de naamgeving van de gehele instelling.⁷⁵ Zo kan het zijn dat een buitenlandse instelling voor de opleiding 'computer sciences' samenwerkt met de Universiteit van Amsterdam, terwijl het voor de lerarenopleiding geschiedenis samenwerkt met de Hogeschool van Amsterdam.⁷⁶

Meerdere international offices bevestigen wel het beeld dat hun hogeschool als 'University of Applied Sciences' op een hoger niveau binnenkomt dan destijds als 'University of Professional Education' (tot aan circa 2009). De laatste benaming bevat weliswaar ook het kernelement 'university' maar de toevoeging 'professional education' werd volgens respondenten niet herkend (China, India) of gaf de indruk dat instelling meer op 'college'-niveau opereerde (VS). De brede introductie van UAS heeft dus niet per se geleid tot meer mogelijkheden tot

⁷² Betekenisvolle graden in het hoger onderwijs. Advies van de Commissie HBO Titulatuur (30 maart 2009), p.4.

⁷³ Dit beeld wordt ook bevestigd door international offices van buitenlandse hogescholen (die zich voorheen 'University College' noemden).

⁷⁴ Nota bene: veel Nederlandse hogescholen maken al vanaf 2002 gebruik van het begrip 'university (of professional education)', en de facto vanaf 2008 al als 'universities of applied sciences'. Met andere woorden de naamswijziging is niet van recente datum. Wat nieuw is (2017) is het exclusieve recht voor hogescholen om het label UAS te gebruiken.

⁷⁵ Samenwerkingen met (buitenlandse) bedrijven ontstaan meestal op een nog lager aggregatieniveau, namelijk vanuit het persoonlijke netwerk van docenten en lectoren.

⁷⁶ Nota bene, de UvA en de HvA zijn lange tijd één instelling geweest. De doorslaggevende factor voor het ontstaan van de verschillen in type samenwerkingspartners lijkt de vorm van onderzoek te zijn.

samenwerkingsverbanden, maar het aangaan van die verbanden gaat soepeler en geeft minder vragen, en daardoor kan men sneller naar de inhoud.

3.3 All animals are equal

3.3.1 Rankings en impliciete rangordes

Zoals de Commissie Abrahamsen in 2005 al constateerde, wordt het verschil tussen hogescholen en universiteiten in Nederland uitzonderlijk sterk beleefd. In andere landen met een binair stelsel speelt het onderscheid een minder grote rol. Dat neemt niet weg dat in deze landen (net als in Nederland) hogescholen (UAS, 'vocational universities') in het algemeen internationaal samenwerken met andere hogescholen, en (research) universiteiten met andere universiteiten. De meeste samenwerkingen worden echter op het niveau van opleidingen afgesloten, en daarin worden per instelling, al naar gelang het (gepercipieerde) niveau van opleidingen, verschillen gemaakt.

Het Nederlandse hoger onderwijs is een uitzondering in de zin dat het in de volle breedte goed staat aangeschreven in het buitenland. Respondenten zijn breed van mening dat Nederlandse hogescholen prima de strijd aankunnen met het gros van de buitenlandse universiteiten. In het buitenland, en met name in landen met een unitair stelsel – waar elke instelling zich 'university' kan noemen – ligt de situatie anders. Het gebruik van het begrip 'university (of applied sciences)' is daar weinig onderscheidend.⁷⁷ In plaats van het type instituut (university of UAS) wordt daar vooral gekeken naar de staat van dienst van een individuele instelling.⁷⁸ Hogescholen hebben hierbij het nadeel dat ze (ook in politieke circuits zoals Brussel) nog relatieve nieuwkomers zijn, en dat het label 'University of Applied Science' pas recent breed in gebruik is in Europa.

Als elke instelling zich 'university' noemt, maakt men wel op andere gronden een onderscheid. Volgens de international offices zijn instellingen, studenten en werknemers impliciet wel op de hoogte van de verschillen die er bestaan tussen de hoger onderwijsinstellingen in hun eigen land.⁷⁹ Voor buitenlandse instellingen ligt dat anders. Bij gebrek aan voorkennis spelen internationale rankings in de verkennende fase bij studenten en ouders dan een belangrijke rol. Met name in China en India is status belangrijk en wordt er veel naar rankings gekeken. India heeft daarbij volgens de international offices nog het voordeel dat men polytechnics nog kent uit het Angelsaksische systeem. In beide landen is het, zoals eerder opgemerkt, ook een voordeel dat hogescholen nu ook algemeen erkende titels (BSc/MSc, BA/MA, BBA/MBA) verlenen.

Dat neemt niet het nadeel weg dat Nederlandse hogescholen – op een enkele uitzondering na op een specifiek deelgebied – niet op internationale rankings voorkomen. Ten opzichte van buitenlandse hogescholen hebben ze wel het voordeel dat het Nederlandse hoger

⁷⁷ In de woorden van een respondent: " 'universiteit' is als naam voor het buitenland net zoals de naam 'cola' op een colafles."

⁷⁸ Uit de survey onder werkgevers blijkt dat in Nederland het track record van individuele onderwijsinstellingen een relatief ondergeschikte rol speelt. Bij het aannemen van jonge hoogopgeleide sollicitanten wordt aan de individuele onderwijsinstelling als factor een 4.7 (op een schaal van 1 tot 10) toegekend, tegen een 5.3 voor het type onderwijsinstelling (hogeschool of universiteit), 7.4 voor de studierichting, en 6.5 voor ervaring binnen en buiten de studie.

⁷⁹ Het VK is begin jaren '90 overgegaan op een unitair stelsel maar tot op heden weet iedereen nog precies welke university vroeger een polytechnic was. Deze herkomst werkt nog steeds door, ook al hebben de voormalige polytechnics zich inmiddels veel verder ontwikkeld (en hebben ze ook een veel breder profiel ontwikkeld).

onderwijs *als geheel* goed staan aangeschreven in het buitenland.⁸⁰ In internationale marketing kan – en wordt – daar door international offices ook gebruik van gemaakt. Na de verkennende fase wordt dan juist het onderscheidende kenmerk – de sterke oriëntatie op de praktijk – benadrukt (zie hierna).

Zoals hiervoor beschreven heeft het gebruik van het begrip ‘university’ het aangaan van samenwerkingen met buitenlandse universiteiten vergemakkelijkt en in sommige gevallen zelfs mogelijk gemaakt. In de fasen daarna wordt echter vaak alsnog een onderscheid gemaakt op basis van het (gepercipieerde) track record van de instelling of de opleiding – en onderzoek speelt hierin meestal een dominante rol. Zo ontstaat er alsnog een impliciet onderscheid tussen ‘research universities’ en ‘universities of applied sciences’, al is de indeling op basis van onderzoeksintensiteit (meer of minder onderzoek) meer genuanceerd dan de binaire indeling naar typen instellingen (wel of geen universiteit). Research universiteiten die hoog in internationale rankings staan, hebben in het algemeen geen interesse in samenwerking met universities of universities of applied science die veel lager (of niet) in de rankings staan.⁸¹ In dezelfde lijn zijn er Nederlandse (en buitenlandse) universiteiten die expliciet het beleid hebben dat ze alleen willen samenwerken met topuniversiteiten.⁸² In het Verenigd Koninkrijk hebben de research intensive universiteiten zich verenigd in een exclusieve groep (de Russell Group) om zich te onderscheiden van de andere universiteiten in hun land.⁸³

Het bestaan van het impliciete onderscheid wordt bevestigd door het feit dat Nederlandse hogescholen – op een enkele uitzondering na voor specifieke vakgebieden die wel (hoog) op internationale rankings staan – niet of nauwelijks samenwerken met de absolute top van de research universiteiten in een land, maar wél met de groep van research universities net daaronder, zoals bijvoorbeeld de voormalige polytechnics uit het VK. Andersom wordt door de international offices gesteld dat er veel buitenlandse (research) universiteiten zijn, die graag met Nederlandse hogescholen willen samenwerken, en daarbij soms een expliciet een voorkeur hebben voor hogescholen boven universiteiten. De voornaamste reden daarvoor is de praktische oriëntatie van het onderwijs en het onderzoek op de Nederlandse hogescholen.

3.3.2 Oriëntatie op de praktijk als onderscheidend vermogen

In hun internationale communicatie en marketing kunnen hogescholen het onderscheid met (research) universities als startpunt nemen of vanuit hun eigen identiteit benadrukken (dus los van het bestaan van universiteiten). In de praktijk worden, al naar gelang de context, soms beide sporen gevolgd. In landen zoals China, India en Roemenië, waar de meeste

⁸⁰ Het Nederlandse universitaire stelsel is uitzonderlijk in die zin dat alle universiteiten van goed niveau zijn. De spreiding in kwaliteit in de VS, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk is vele malen groter. Zie de infographic op p.34 in het essay van José van Dijck en Wim van Saarloos (2017). Wetenschap in Nederland. Waar een klein land groot in is en moet blijven. Amsterdam: KNAW.

⁸¹ Andersom hebben hogescholen in termen van imago wel voordeel bij het samenwerken met een prestigieuze research university. In de woorden van het international office van een buitenlandse UAS: “Partnerships with highly ranked institutes are mainly interesting for branding; we have a partnership with a very highly ranked French partner, so we would like to keep that partnership even though it’s not very active.”

⁸² Zo stelt een international office van een van de geïnterviewde buitenlandse universiteiten “[as our] University is ranked among the 100 best universities in the world [in 2020: positie 96] the ranking of the partner institutions is essential. Not the least for our Business School and it’s accreditation [which is ranked even higher].” Volgens eigen opgave werkt Lund University in Nederland samen met alle (9) algemene universiteiten, alle (4) technische universiteiten, en 7 hogescholen (waarvan 4 ‘Universities of the Arts’).

⁸³ Bron: Universities UK International.

universiteiten sterk academisch van aard zijn en waar het binaire stelsel (nog) niet goed wordt begrepen, leggen international offices op voorlichtingsbeurzen de nadruk op de nadelen van (deze) research universiteiten ('*text book based education*'). De tegengestelde praktische oriëntatie van de (onbekende) 'universities of applied science' is dan juist een aanbeveling. In toenemende mate wordt op beurzen echter samen opgetrokken met Nederlandse universiteiten, en dan wordt de nadruk meer gelegd op het (eigen) praktijkgeïntendeerde karakter van het onderwijs en het onderzoek aan Nederlandse hogescholen.

Het belang van het benadrukken in de positionering in het buitenland van de praktische oriëntatie en van de beroepsgerichtheid wordt zeer breed gedeeld door hogescholen.⁸⁴

Drie terugkerende elementen zijn de praktische inhoud van de opleidingen, de nauwe banden met de vraagkant (bedrijven, maatschappelijke organisaties), en de verbinding tussen onderwijs en onderzoek. Van deze drie elementen is het eerste element verreweg het belangrijkste. Van de 260 lectoren die we de (open) vraag hebben gesteld welke aspecten of onderwerpen zij in het algemeen benadrukken bij de introductie van hun onderzoek en/of lectoraat in een internationale setting noemt ruim de helft (56%) de directe toepasbaarheid van het onderzoek aan hogescholen ('*applied reseach*').

Tabel 8. Belangrijkste aspecten die worden benadrukt in een internationale setting door lectoren, 2020

Belangrijkste aspect in internationale setting	n	%
Toegepast onderzoek (applied research)	146	56%
voor maatschappij, bedrijven (vraagkant)	47	18%
verbinding met onderwijs	23	9%
overlap/overeenkomsten met (research) university	12	5%
expliciet afzetten tegen (research) university	11	4%

Bij de verbinding met het onderwijs wordt vaak dezelfde omschrijving gebruikt, namelijk 'de driehoek onderwijs-onderzoek-praktijk'. Minder dan 10% van de lectoren noemt de overeenkomst of het verschil met (research) universiteiten als belangrijkste aspect. Dit is in lijn met de hogescholen zelf, die alom aangeven dat het juist wenselijk is om het onderscheidende (eigen) profiel van het hbo te benadrukken. De sterke oriëntatie op de beroepspraktijk wordt in het buitenland hogelijk gewaardeerd en is volgens de international offices voor (vooraanstaande) research universiteiten soms ook de belangrijkste reden om samen te gaan

⁸⁴ Van de situatie in Vlaanderen wordt bijvoorbeeld gezegd dat voor de masters het binaire stelsel waarschijnlijk is verlaten omdat de hbo masters te academisch zijn geworden en er geen goede professionele identiteit (meer) is. Een andere opvallende relevante ontwikkeling in de VS is dat in de eerder genoemde Carnegie-indeling binnen de categorie 'Doctoral Universities' de subcategorie 'Doctor's degree – professional practice' is toegevoegd.

werken met Nederlandse hogescholen.⁸⁵ Op studentenbeurzen wordt door international offices in dezelfde lijn de hoge baanzekerheid van bachelors van hogescholen benadrukt.

Samengevat: Het Nederlandse hoger onderwijs is een uitzondering in de zin dat het in de volle breedte goed staat aangeschreven in het buitenland. In het buitenland, en met name in landen met een unitair stelsel – waar elke instelling zich ‘university’ kan noemen – ligt de situatie anders. Het gebruik van het begrip ‘university (of applied sciences)’ is daar weinig onderscheidend. Wat vooral telt is de staat van dienst van een individuele instelling. Onderzoek speelt hierin meestal een dominante rol. Zo ontstaat er alsnog een impliciet onderscheid tussen ‘research universities’ en ‘universities of applied sciences’. Nederlandse hogescholen werken niet of nauwelijks samen met de absolute top van de research universiteiten in een land, maar wél met de groep van research universities net daaronder. Andersom zijn er veel buitenlandse (research) universiteiten die graag met Nederlandse hogescholen willen samenwerken, en daarbij soms een expliciet een voorkeur hebben voor hogescholen boven universiteiten vanwege de sterke oriëntatie op de praktijk in het onderwijs en het onderzoek op de Nederlandse hogescholen.

3.4 Naamsbekendheid van het label ‘UAS’

3.4.1 Gebruik van de naam UAS in Nederland

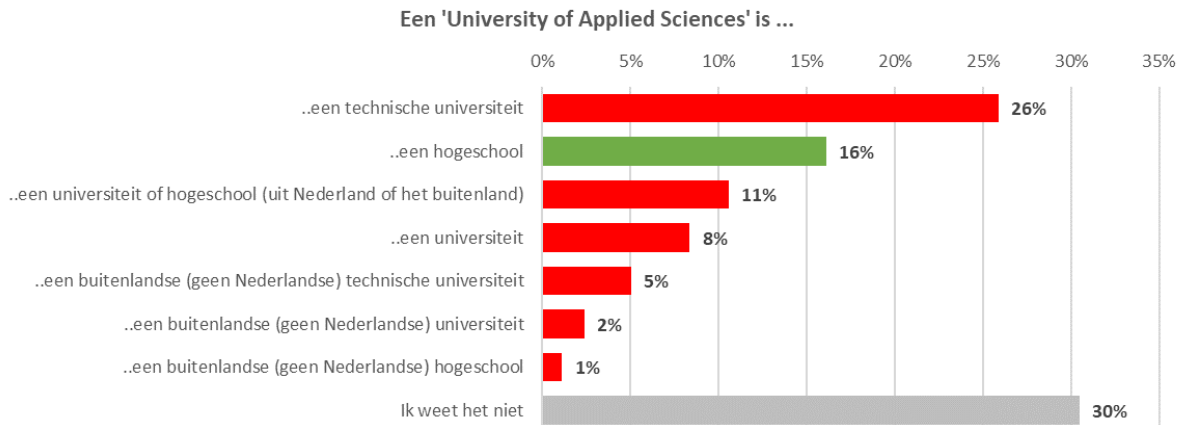
Het label ‘University of Applied Sciences’ was aanvankelijk alleen voor het buitenland bedoeld. De meeste hogescholen gebruiken deze benaming al sinds 2008 in hun internationale communicatie. Pas vanaf januari 2017 mogen Nederlandse hogescholen ook in eigen land de benaming gebruiken. Een aantal hogescholen (zoals NHTV/BUAS) maakt daar ook veelvuldig gebruik van, bijvoorbeeld omdat de instelling denkt dat dit een positief effect heeft op de instroom van zowel buitenlandse als binnenlandse studenten.⁸⁶ Enkele andere hogescholen (zoals Saxion en Windesheim) hebben er om dezelfde reden juist voor gekozen om in eigen land *geen* gebruik te maken van een Engelstalige benaming. Volgens deze instellingen zou dat juist een negatief effect hebben op de instroom van (lokale) Nederlandse studenten.

⁸⁵ Inmiddels lijkt in bijvoorbeeld Duitsland het traditionele onderscheid met universiteiten te vervagen, omdat deze ook steeds meer een praktische toenaadering kiezen om hun studenten (beter) voor te bereiden op de arbeidsmarkt. De groei in het aantal studenten aan de ‘Fachhochschule’ en de toenemende politieke belang dat aan de Fachhochschule wordt toegekend heeft vooral te maken met hun focus op een arbeidsmarktgerichte aanpak en innovatie in het academisch onderwijs. Nieuwe differentiaties en harmonisatieprocessen in het hoger onderwijs leiden daar tot nieuwe verschillen maar vooral tot nieuwe overeenkomsten. Hierdoor is een duidelijke taakverdeling en de klassieke verdeling tussen universiteiten en hogescholen in hun eigen land volgens Duitse internationaliseringsexperts van DAAD in de praktijk niet meer waar te nemen.

⁸⁶ De hogescholen NHTV en Hogeschool Zeeland hebben hun naam ook formeel veranderd in UAS, en noemen zich in het buitenland en in Nederland nu respectievelijk ‘Breda University of Applied Sciences’ en ‘HZ University of Applied Sciences’.

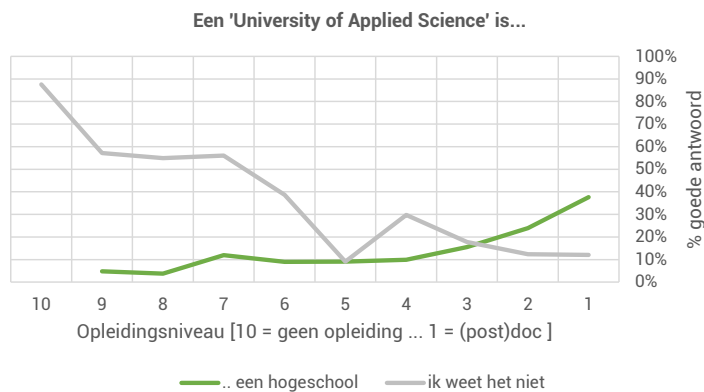
3.4.2 Naamsbekendheid in Nederland

In de representatieve survey onder de Nederlandse bevolking is, naast het item over de titulatuur (zie hoofdstuk 2), ook gevraagd wat een 'University of Applied Sciences' is. Slechts 16% van de Nederlandse bevolking geeft het correcte antwoord (namelijk een hogeschool). Dit percentage is exact twee keer zo laag als het percentage correcte antwoorden op de vraag over de BSc/BA-titel (32%). Andersom is het percentage Nederlanders dat 'ik weet het niet' kiest twee keer zo hoog (30%) als het percentage bij de BSc/BA-titel vraag (14%).

Figuur 14. % antwoorden op vraag 'een UAS is', Nederlandse bevolking als geheel, 2020

Het percentage goede antwoorden hangt sterk samen met de leeftijdscategorie – hoe jonger de respondent hoe hoger het percentage.⁸⁷ Het percentage goede antwoorden hangt ook sterk samen met het opleidingsniveau.⁸⁸ Dit is een niet-lineair verband: tot aan niveau 4 (havo/vwo bovenbouw) ligt het percentage onder of op 10%, pas daarna stijgt het hard. Van de hoogste opleidingscategorie (master, wo doctoraal) geeft 38% het juiste antwoord.

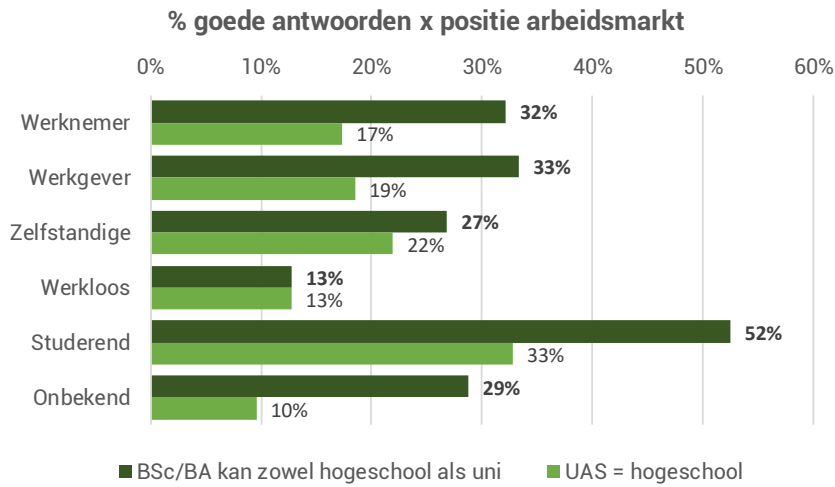

Figuur 15. % goede antwoorden 'een UAS = een hogeschool' en % 'ik weet het niet', Nederlandse bevolking als geheel, naar opleidingsniveau, 2020

⁸⁷ $R^2=0,99$ zonder de leeftijdscategorie 55-67 jaar, $R^2=82$ met deze groep. Het percentage goede antwoorden van de jongste leeftijdscategorie (15-24 jaar) is 28%, van de leeftijdscategorie 55-67 jaar 14%, en van de leeftijdscategorie 45-54 jaar 12%.

⁸⁸ $R^2=0,91$ bij een logaritmische schaal.

Gaf bij de vraag over de BSc/BA-titel 52% van de Nederlandse studenten nog het correcte antwoord is dat bij de vraag over UAS nog maar 33%.

Figuur 16. % goede antwoorden 'BSc/BA zowel wo als hbo' en 'UAS = hogeschool', Nederlandse bevolking als geheel, naar positie op de arbeidsmarkt, 2020

Uit Figuur 15 blijkt dat de meest gekozen optie niet 'hogeschool' (16%) of 'universiteit' (8%) is maar 'technische universiteit' (26%). Alleen onder de groep respondenten met het hoogste opleidingsniveau scoort 'hogeschool' (38%) hoger dan 'technische universiteit' (24%).

Tabel 9. %antwoorden 'UAS = hogeschool' versus 'UAS= technische universiteit', Nederlandse bevolking als geheel, naar opleidingsniveau, 2020

opleidingsniveau	code	Hogeschool	Technische universiteit	ik weet het niet
Master HBO/WO, WO doc./post-doc	1	38%	24%	12%
Bachelor HBO/WO	2	24%	36%	12%
propedeuse HBO/WO	3	16%	40%	18%
Havo/VWO bovenbouw	4	10%	31%	30%
Havo/VWO onderbouw	5	9%	27%	9%
MBO-2/MBO-3/MBO-4	6	9%	23%	39%
VMBO(theoretisch)/mavo	7	12%	14%	56%
VMBO (beroepsgericht)/MBO1	8	4%	15%	55%
Basisschool (lagere school)	9	5%	19%	57%
Geen opleiding	10	n/a	n/a	88%

Onder de subgroep werkgevers/zelfstandigen is de bias naar 'technische universiteit' ten opzichte van 'hogeschool' minder groot dan het gemiddelde. Bij de overige antwoordcategorieën komen de percentages wel nagenoeg overeen.

Tabel 10. % antwoorden op vraag 'een UAS is', Nederlandse bevolking als geheel versus werkgevers en zelfstandigen, 2020

	totaal	werkgever/ zelfstandige
..een technische universiteit	26%	21%
..een hogeschool	16%	21%
..een universiteit of hogeschool	11%	12%
..een universiteit	8%	7%
..een buitenlandse (geen Nederlandse) technische universiteit	5%	3%
..een buitenlandse (geen Nederlandse) universiteit	2%	1%
..een buitenlandse (geen Nederlandse) hogeschool	1%	3%
Ik weet het niet	30%	32%

Samengevat: Het label 'University of Applied Sciences' (UAS) was aanvankelijk alleen voor het buitenland bedoeld. De meeste hogescholen gebruiken deze benaming al sinds 2008 in hun internationale communicatie. Pas vanaf januari 2017 mogen Nederlandse hogescholen ook in eigen land de benaming gebruiken. De naamsbekendheid van UAS is op dit moment nog laag onder de Nederlandse bevolking. 30% weet niet wat een UAS is, 26% denkt dat het om een technische universiteit gaat, en 11% dat een UAS zowel een universiteit als hogeschool kan zijn. 16% meent (terecht) dat een UAS exclusief naar een hogeschool verwijst. Onder studenten ligt dat percentage op 33%.

4 Engelstalige benaming voor lector

4.1 Introductie

In dit hoofdstuk wordt het feitelijk gebruik beschreven van Engelstalige vertalingen voor het Nederlandse begrip 'lector', en de duiding van de rol van lector in een internationale omgeving. Lectoren worden sinds het begin van de vorige eeuw aangesteld aan hogescholen. Hun kerntaak is om bij te dragen aan het ontwikkelen van een onderzoekscultuur zowel binnen de hbo-instelling als geheel als binnen het onderwijs en de beroepspraktijk.⁸⁹ Een lector geeft binnen een hogeschool leiding aan het onderzoek dat geworteld is in de beroepspraktijk en in het onderwijs voor die beroepspraktijk.⁹⁰ Lectoren zijn in toenemende mate ook actief in het buitenland. Er is nog geen (de jure of de facto) standaard Engelstalige benaming voor de (typisch Nederlandse) functie van lector.

4.2 Achtergrond

4.2.1 Herkomst van de benaming 'lector'

In reactie op de Europese kennistop in Lissabon in 2000 stellen de HBO-raad⁹¹ en de toenmalige minister van OCW in een convenant gezamenlijk vast dat hogescholen zouden kunnen functioneren als scharnieren in de kenniseconomie en als zodanig van cruciaal belang zijn voor het bereiken van de nationale en Europese doelen op het terrein van onderwijs en onderzoek.⁹² In datzelfde convenant wordt een concrete invulling gegeven aan de mogelijkheid om de ontwikkeling en uitwisseling van kennis binnen en door het hbo te vergroten, namelijk het instellen van kenniskringen en het aanstellen van lectoren. Lectoren staan aan het hoofd van lectoraten, waarin docenten en externe experts praktijkgericht onderzoek doen. Het aantal lectoren is sindsdien gestaag gegroeid. Op dit moment zijn er circa 700 lectoren benoemd aan Nederlandse hogescholen.

De benaming 'lector', waarvoor bij de formele introductie in 2001 is gekozen (door SKO⁹³), is niet nieuw. In het begin van de 19^e eeuw werden er al lectoren benoemd aan Nederlandse universiteiten en geneeskundige (hoge)scholen. Tot 1980 was een lector een ambtelijke rang aan universiteiten. Op 1 januari 1980 zijn alle lectoren aan universiteiten collectief benoemd tot hoogleraar. De introductie van de benaming (en functie) 'lector' in 2001 is dus een *hergebruik* van een benaming die vanaf 1980 in universiteiten niet meer werd gebruikt.⁹⁴

⁸⁹ Vereniging van lectoren, <https://www.lectoren.nl/praktijkgericht-onderzoek/profiel-van-de-lector>

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ De HBO-raad is de voorloper van de Vereniging Hogescholen.

⁹² Convenant lectoren en kenniskringen in het hoger onderwijs, Zoetermeer/Den Haag, oktober 2001.

⁹³ SKO: Stichting Kennisontwikkeling HBO.

⁹⁴ Het hergebruik is echter niet geheel correct. Een lector heeft als primaire taak om onderzoek uit te voeren, niet om onderwijs te geven. Een van de respondenten van de survey onder lectoren noemt terecht dat de term 'lector' een oude universiteitstitel is die in de buitenwereld geassocieerd wordt met iemand die les geeft. De lector moet dan aan haar of zijn klanten/netwerk uitleggen dat zij of hij (juist) geen les geeft. Een andere respondent geeft aan dat hij of zij in Vlaanderen dezelfde ervaringen heeft, omdat in Vlaanderen een 'lector' volgens haar of hem gelijk staat aan een docent aan een hogeschool. Formeel doen lectoren aan Vlaamse hogescholen wel degelijk onderzoek, maar in mindere mate dan aan de universiteit. Dat onderzoek is bovendien 'projectmatig wetenschappelijk onderzoek', dat wil

Met de toenemende mate van internationalisering in het hoger onderwijs (zie ook hiervoor, paragraaf 2.2.2) dient zich ook de praktische kwestie aan wat een geschikte vertaling is voor het begrip 'lector'. Hoewel het label internationaal klinkt, heeft de letterlijke vertaling ('lector') immers – net als bij het begrip 'hogeschool' (highschool) – in zowel het Brits-Engels als in het Amerikaans-Engels een wezenlijk andere betekenis.⁹⁵ In het Duits is de letterlijke vertaling ('lektor') al wel deels ingeburgerd.⁹⁶ Het aanverwante begrip 'lecturer' verwijst in het Engels weliswaar naar een vergelijkbare, maar lagere functie.⁹⁷

In de Wet Bescherming Namen en Graden Hoger Onderwijs van 2017 is de functie van lector wettelijk verbonden aan het hbo. Lectoren zijn nu ook formeel gerechtigd om de titel 'lector' te voeren.⁹⁸ In tegenstelling tot de naam 'hogeschool', waarvoor ook een Engelstalige aanduiding in de wet is vastgelegd⁹⁹, is dat bij de naam 'lector' – net als overigens voor de aanspreektitels van hoogleraren – niet gedaan. In antwoord op vragen over deze kwestie in de Eerste Kamer heeft de Minister aangegeven de Engelstalige naamgeving van lectoren aan hogescholen en universiteiten over te laten.¹⁰⁰ Wat hogescholen betreft, is hierover al in 2015 overeenstemming bereikt in de gezamenlijk visie 'Internationaal' van de VSNU en de Vereniging Hogescholen (VH).¹⁰¹ De VH verwijst hiervoor naar een Engelstalige passage in de gezamenlijke toolkit uit 2015 van het visiestuk, waarin in een profielschets onder ander de complementariteit tussen het hbo en het wo wordt benadrukt:

zegenen meer toegepast van aard. De situatie in Vlaanderen verschilt formeel dus niet wezenlijk van die in Nederland.

⁹⁵ Volgens de Merriam-Webster dictionary is een lector "[a person who assists at a worship service chiefly by reading the lection". In de Rooms-Katholieke, protestantse en Oosters-orthodoxe kerk is een lector de persoon die tijdens diensten uit de Bijbel voorleest.

⁹⁶ Het Duden Wörterbuch noemt twee betekenissen: (1) "[ein] Lehrbeauftragter, besonders an einer Hochschule, der [ergänzende] Kurse gibt und [praktische] Übungen leitet (Berufsbezeichnung)" en (2) "[ein] mitarbeiter, besonders bei einem Verlag, der Manuskripte prüft und bearbeitet, Projekte vorschlägt und Kontakt mit Autoren aufnimmt bzw. Unterhält." De tweede betekenis komt overeen met de definitie in eerdere edities van de Van Dale: "[een lector] is iemand die manuscripten naleest bij een uitgeverij."

⁹⁷ Een lector geeft per definitie leiding aan een onderzoeksgroep (lectoraat), een lecturer is een docent die geen leiding geeft aan de onderzoeksgroep waar zij of hij deel van uitmaakt. In de survey onder lectoren wordt meerdere keren genoemd dat het begrip 'lector' associaties oproept met docent ('lecturer'). Om deze reden noemen deze lectoren zich in het Engels 'professor'.

⁹⁸ Art. 10.3f WHW

⁹⁹ art 1.23 WHW

"Het voeren van de naam hogeschool is voorbehouden aan de instellingen voor hoger onderwijs die zijn opgenomen in de bijlage van deze wet onder g, en aan rechtspersonen voor hoger onderwijs. Onder het voeren van de naam hogeschool wordt tevens het voeren van deze naam in samenstellingen verstaan, alsmede het voeren van de naam hogeschool in vertalingen. In afwijking van artikel 1.22, eerste lid, wordt de naam hogeschool in het Engels aangeduid met 'University of Applied Sciences' dan wel, bij hogescholen die opleiden tot een bepaald beroepsprofiel, 'University' met daarachter het vakgebied."

¹⁰⁰ Handelingen 2016-2017, nr. 19 item 6.

¹⁰¹ Vereniging Hogescholen (2017). Lectoren nu wettelijk verankerd aan het hbo (persbericht 7 maart 2017).

"Regionally there is a close cooperation between the higher education institutions and industry, giving students many opportunities to gain relevant experience during one's studies. *Many Universities of Applied Sciences have professors who have a strong network in the business community* and many courses contain real business cases which allow students to solve real time, real life problems. Also, work placements and internships are strongly emphasized in the study programs."¹⁰²

De VH stelt in hetzelfde persbericht "[dat] voor de Engelstalige vertaling van lector dus de internationale aanduiding 'professor' kan worden gebruikt."¹⁰³

Of de afbakening van het gebruik van de benamingen 'lector'/'professor' volgens *taalkundige* of *geografische* grenzen loopt, blijft vooralsnog onduidelijk. Er zijn recent in ieder geval twee gevallen bekend van lectoren die in een Engelstalige promotiecommissie aan een Nederlandse universiteit zitting hadden, maar waar in beide gevallen de rector van de betreffende universiteit in de aankondigingen voor de promotie en in de naamsvermelding van het (Engelstalige) proefschrift het gebruik van de aanduiding 'professor' heeft verboden.¹⁰⁴

4.3 Feitelijk gebruik van Engelstalige benamingen

4.3.1 Engelse vertaling in functieomschrijving

In de survey die we onder alle (ca. 700) lectoren in Nederland hebben uitgezet, hebben we in detail gevraagd naar het feitelijke gebruik van Engelstalige benamingen voor de functie 'lector'.¹⁰⁵

Over alle kanalen heen (website, LinkedIn, visitekaart, mondelinge communicatie, email) is de meest gebruikte benaming 'lector' (41%), op de voet gevolgd door 'professor of applied sciences' (35%) en 'professor at a University of Applied Sciences' (9%). De benaming 'reader' wordt relatief vaak genoemd (10%). De benaming 'professor' – zonder toevoeging – wordt daarentegen slechts in 3% van de gevallen gebruikt, de benaming 'assistant professor' wordt in het geheel niet gebruikt. De benamingen 'lecturer' (0,6%) en 'associate lecturer' (0,3%) worden nauwelijks gebruikt.

In het licht van het voorafgaande is de hoge score voor 'lector' opvallend te noemen (41%), gegeven het feit dat het begrip in het Engels niet goed rechtstreeks is te vertalen. Een andere opvallende uitkomst is de lage score voor de benaming 'professor' (3%).

De meest punctuele vertaling voor een lector aan een hogeschool lijkt 'professor at a University of Applied Sciences' te zijn.¹⁰⁶ De vertaling heeft als nadeel dat het een relatief lange benaming is. Dat is waarschijnlijk de reden dat deze benaming relatief vaak in mondelinge communicatie wordt gebruikt, en relatief weinig in formele communicatie (op naamkaartjes).

¹⁰² Vereniging Hogescholen/VSNU (2015) Notitie Internationale Positionering/branding, p.8 (cursivering toegevoegd).

¹⁰³ Dit is enige bron die we hebben kunnen vinden waarin iets wordt gezegd over een Engelstalige benaming voor 'university'. Alle andere referenties verwijzen naar dit persbericht van de VH.

¹⁰⁴ Ook in de samenstelling 'professor of applied science'.

¹⁰⁵ Zie bijlage 1.

¹⁰⁶ Dat is bijvoorbeeld in lijn met de praktijk in Duitstalige landen. Daar wordt de toevoeging (FH) ('*Fachhochschule*') achter de titel 'prof.' toegevoegd. De officiële titel van lectoren aan Duitse hogescholen luidt dus: 'Prof.(FH)'. Overigens geldt in Duitsland als *aanvullende eis* voor professoren een aan *Fachhochschule* dat ze minimaal drie jaar praktijkervaring moeten hebben buiten het universitaire systeem.

In plaats daarvan kiezen veel lectoren voor de benaming 'professor of applied sciences' (en niet voor 'professor' sec, zonder toevoeging). In meerdere interviews wordt als nadeel van deze benaming genoemd dat ze in Angelsaksische landen de connotatie van 'technische wetenschappen' heeft.¹⁰⁷

Tabel 11. Gebruik van Engelstalige benamingen voor 'lector', verdeling over kanalen

	Website	Linkedin	Visitekaartje	mondeling	werk-email	gemiddeld
Lector	47,3%	39,6%	35,1%	41,8%	39,6%	40,7%
Professor of applied sciences	32,3%	33,5%	36,0%	38,1%	33,5%	34,7%
Professor at a UAS	8,2%	9,5%	7,9%	12,2%	8,5%	9,3%
Reader	8,8%	9,1%	9,5%	14,3%	8,8%	10,1%
Professor	2,7%	4,0%	3,0%	3,0%	3,4%	3,2%
Lecturer	0,3%	0,6%	0,9%	0,6%	0,6%	0,6%
Senior lecturer	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%
Assistant professor	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Als we in meer detail naar het gebruik per kanaal kijken, blijkt dat de benaming 'lector' relatief vaak op (de persoonlijke pagina op) de website van de hogeschool wordt gebruikt, en relatief weinig op visitekaartjes. De benamingen 'professor of applied sciences', 'reader' en 'professor at a University of Applied Science' worden relatief vaak in mondelinge communicatie gebruikt – dus ook de laatste lange benaming. De benaming 'professor' wordt relatief vaak op het LinkedIn-profiel gebruikt.

Tabel 12. Gebruik van Engelstalige benamingen voor 'lector', afwijking ten opzichte van gemiddelde gebruik over alle kanalen

	Website	Linkedin	Visite-kaartje	Mondeling	Werk-email
Lector	6,6%	-1,0%	-5,6%	1,1%	-1,0%
Professor of applied sciences	-2,4%	-1,2%	1,3%	3,4%	-1,2%
Professor at a University of Applied Sciences	-1,0%	0,2%	-1,3%	2,9%	-0,7%
Reader	-1,3%	-1,0%	-0,7%	4,2%	-1,3%
Professor	-0,5%	0,7%	-0,2%	-0,2%	0,1%
Lecturer	-0,3%	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%

Ruim 40 lectoren (16%) gebruiken een benaming die in de voorgaande lijsten met standaardbenamingen nog niet is genoemd. Er wordt een breed spectrum aan andere benamingen gebruikt (van 'chairholder' tot 'applied professor' en 'research leader'). De

¹⁰⁷ In alle drie de delen van dit onderzoek wordt deze verwarring genoemd: Bachelor of Science (deel 1), University of Applied Sciences (deel 2) en in deel 3 dus 'Professor of Applied Sciences'.

meest voorkomende alternatieve benaming zijn 'applied research professor' (3,8%), 'professor of practice' (1,1%) en 'senior researcher' (1,1%).

4.3.2 Gebruik van benamingen in introducties in een internationale setting

In een open vervolgvraag is gevraagd welke beschrijving lectoren in een internationale setting gebruiken als er wat meer ruimte is ("hoe zou u zichzelf als lector in één zin introduceren in een internationale setting?"). Dan blijkt inderdaad dat de (lange) benaming 'professor at a University of Applied Sciences' verreweg het vaakst wordt genoemd (47%). De gelijkklinkende benaming 'professor of applied sciences' wordt in een introductie veel minder vaak gebruikt (11%) dan als titel (35%).

Het contrast is nog groter bij de benaming 'lector'. Die wordt het vaakst als titel genoemd (41%) maar wordt in introducties nauwelijks gebruikt (2%).

De benaming 'professor' (in de helft van de gevallen met de toevoeging van een specifiek domein) wordt in introducties ook veel vaker gebruikt (22%) dan als titel (3%). Dit beeld wordt bevestigd in de interviews: lectoren noemen zich (in de wandelgangen) wel degelijk 'professor', omdat die benaming in het buitenland zeer gebruikelijk is. Ook andere typen respondenten (werkgevers, international offices) geven aan dat dit een gebruikelijke praktijk is, en dat dit geen enkel probleem met zich meebrengt.¹⁰⁸ Een achttal lectoren noemt zich in introducties niettemin 'associate professor' in plaats van 'professor'. In het Angelsaksische systeem verwijst dat echter naar een medewerker van een onderzoeksgroep (~universitair [hoofd]docent), niet naar een leidinggevende.¹⁰⁹

4.4 Duiding van de rol van lector in een internationale omgeving

4.4.1 Professor is geen beschermde titel

Eén van de international offices poneert de korte en krachtige stelregel: "[onze] lectoren noemen zich 'professor', [onze] docenten 'lecturer'". Dit lijken qua pragmatiek ook de beste vertalingen te zijn. Het lange label 'professor at a University of Applied Sciences' geeft een volledige vertaling maar 'of applied sciences' is een attribuut van de instelling ('hogeschool'), niet van de persoon ('lector'). 'University of Applied Sciences' is reeds formeel in binnen- en buitenland als benaming voor 'hogeschool' vastgelegd. De introductie van het begrip UAS in het buitenland (en met name buiten Europa) is een exercitie op zichzelf, die altijd een uitleg van het unieke Nederlandse binaire stelsel behoeft (zie hoofdstuk 3).

De aanspreektitel 'professor' is geen academische graad (zoals BSc., MA. of dr./PhD). In Nederland is deze aanspreektitel exclusief verbonden aan de functie van hoogleraar op een

¹⁰⁸ De werkgevers onder de respondenten zijn allen zeer uitgesproken over het label 'lector': men vindt het een overbodige benaming ("noem ze gewoon professor") die niet alleen in het buitenland maar ook in Nederland alleen maar tot verwarring leidt. In de bewoordingen van een van de lectoren uit de survey: "In Nederlandse setting snapt NIEMAND uit het bedrijfsleven de titel 'lector' en denkt iedereen aan de voorlezer in de kerk." (nadruk in origineel). Een andere respondent vermeldt dat in Nederland – buiten de academische wereld – het begrip 'lector' onbekend is. Zij of hij laat in presentaties daarom haar of zijn functie daarom maar geheel achterwege.

¹⁰⁹ Een respondent vermeld overigens expliciet dat zij of hij zich juist in de VS en het VK als 'associate professor' introduceert maar in andere landen als 'professor'. In de glossary van Nuffic is 'associate professor' ook als een van de vertalingen voor 'lector' genoemd. 'Professor' staat niet bij de vertalingen.

universiteit.¹¹⁰ In het buitenland is de benaming 'professor' geen beschermde titel. Kort door de bocht mag iedereen zich daar 'professor' noemen en in sommige landen is en in sommige landen wordt de benaming in de dagelijkse praktijk inderdaad ook breed gebruikt.

Een lector heeft in het buitenland de keuze om het specifieke Nederlandse begrip 'lector' te gebruiken – wat een lange uitleg vereist¹¹¹ – of om zich aan te sluiten bij de praktijk in het land – en het generieke begrip 'professor' te gebruiken.¹¹² De uitleg volgt dan bij de instelling waar hij of zij aan verbonden is (een 'University of Applied Sciences').

4.4.2 Geen uniform beleid

Zowel uit de interviews als uit de survey onder lectoren blijkt duidelijk dat er geen uniform beleid is ten aanzien van de vertaling van 'lector'. Ook over de vraag zelf of er een formeel landelijk beleid geldt, bestaat verwarring. Zo menen twee van de 24 bevraagde international offices (8%) dat er een uniform landelijk beleid bestaat – dat bestaat er echter niet.¹¹³

Tabel 13. Verondersteld niveau van uniform beleid ten aanzien van Engelstalige vertaling van 'lector', lectoren en international offices

	Lectoren		International offices	
	n	%	n	%
uniform op nationaal niveau	n/a	n/a	2	8%
voor de gehele hogeschool	85	32%	6	25%
op het niveau van individuele clusters	9	3%	0	0%
geen uniform beleid	81	31%	10	42%
weet niet	90	34%	6	25%

Het eerder genoemde persbericht van de VH uit maart 2017 blijkt de enige bron te zijn waarin iets wordt gezegd over een Engelstalige benaming voor 'lector'. Uit de oorspronkelijke document waar het persbericht naar verwijst (de gezamenlijke toolkit van VH en VSNU uit 2015) kan slechts worden afgeleid dat zowel de VH als de VSNU in deze specifieke passage het begrip 'lector' met 'professor' hebben vertaald. Voor de Engelstalige vertaling van lector

¹¹⁰ In Denemarken zijn de aansprektitels 'professor' en 'associate professor' voorbehouden aan (research) universities. Stafleden van Deense hogescholen gebruiken in het buitenland de benamingen 'lecturer' of 'associate lecturer'.

¹¹¹ Een van de international offices zegt hier bijvoorbeeld het volgende over: "[de positie van lector in het buitenland] is wel ingewikkeld, en mag wel helderder zijn. We moeten regelmatig uitleggen wat een lector is en *dat is bijna niet te doen*. Het is geen hoogleraar, maar ook geen docent; de positie zit daar ergens tussenin." (cursivering toegevoegd).

¹¹² Een onderscheidend kenmerk van lectoren ten opzichte van professoren is bijvoorbeeld dat ze geen promotierecht hebben. Lectoraten hebben soms wel promovendi, maar dan altijd in samenwerking met een professor van een universiteit.

¹¹³ Aan lectoren is niet de vraag gesteld of er een uniform beleid op landelijk niveau bestond (wel voor hun instelling als geheel).

kan inderdaad de internationale aanduiding 'professor' worden gebruikt – maar dat was altijd al het geval. Lectoren *hoeven* zich in het Engels geen 'professor' te noemen – ze staan daar volgens de wet vrij in – maar ze *mogen* dat dus wel. Uit de survey (zie hiervoor) blijkt dat slechts een klein deel van de lectoren (3%) deze benaming (zonder toevoeging) in correspondentie gebruikt; in introducties is dat deel aanzienlijk groter (22%).

Van zowel de lectoren als de international offices meent circa een derde dat hun instelling (wel) een uniform beleid heeft ten aanzien van de Engelstalige benaming voor 'lector'. Van de international offices meent 43% echter dat er *geen* uniform beleid wordt gevoerd, tegen 31% van de lectoren. Het verschil is gelegen in het hogere percentage lectoren dat überhaupt niet weet wat de huidige situatie is (34%), tegen 22% van de international offices.

4.4.3 Glossaries en eigen keuzes van lectoren

Het verschil tussen de lectoren en international offices wordt waarschijnlijk verklaard door een verschil van inzicht over wat onder 'uniform beleid' wordt verstaan. Veel hogescholen gebruiken een uniforme lijst van Engelstalige vertalingen. De vraag is dan of een dergelijke lijst als beleid geldt. De vertaling geldt meestal als suggestie; lectoren zijn vrij om de vertaling wel of niet te gebruiken. Bovendien worden er op de lijsten vaak meerdere vertalingen voor het begrip 'lector' gebruikt. Zo geeft de glossary van Nuffic drie vertalingen: 'associate professor', 'senior lecturer', 'lector'.¹¹⁴ Ook de glossary van bijvoorbeeld Saxion geeft drie vertalingen: 'lecturer', 'associate professor', 'professor'.¹¹⁵ Bij elk van de begrippen wordt expliciet gemeld dat binnen Saxion alle drie de vertalingen door elkaar worden gebruikt, en dat het aan de persoon zelf is om te beslissen hoe hij [of zij] zich internationaal presenteert.

Dit laatste lijkt de algemene lijn: men laat het aan de lector zelf over hoe deze zich in het buitenland noemt. Dit is ook de lijn die in Vlaanderen wordt gevolgd: er is daar geen officiële titel voor buitenlandse communicatie, en lectoren mogen zelf besluiten of ze zich bijvoorbeeld 'professor' of 'lecturer' noemen.

Deze bottom up benadering lijkt in de praktijk goed te werken. Lectoren hebben hun eigen netwerken, en die zijn sterk persoonsgebonden. Al naar gelang de aard en structuur van deze netwerken, en van de landen waar men actief is, maakt elke lector haar of zijn eigen keuzes.¹¹⁶ In een internationale context ontstaat de (lokale) naamgeving organisch, vanuit

¹¹⁴ Bron: <https://www.nuffic.nl/en/nuffic-glossary/lector> Nuffic vermeldt op haar beurt de Hogeschool van Utrecht als bron. Breda University of Applied Sciences verwijst o.a. ook naar de glossary van Nuffic (en de begrippenlijst van NVAO – maar daar staat geen vertaling van 'lector' op) maar geeft maar één vertaling die niet tussen de drie vertalingen van Nuffic staat (namelijk 'professor'). Nota bene, er zijn meerdere international offices die naar de glossary van Nuffic verwijzen maar deze wordt volgens opgave van Nuffic al geruime tijd niet meer geactualiseerd omdat zij niet meer lijkt te voldoen aan een behoefte.

¹¹⁵ <https://saxionbibliotheek.nl/glossary>

¹¹⁶ Meerdere international offices stellen dat het issue van internationale naamgeving nauwelijks een rol speelt omdat lectoren in het algemeen zelf (nog) niet of nauwelijks internationaal actief zijn. Hun functie is vooral op Nederland gericht.

het feitelijke gebruik. Om deze reden zijn er lectoren ('applied science researcher'¹¹⁷) of hele hogescholen ('reader'¹¹⁸) die doelbewust voor een afwijkende benaming hebben gekozen.

Het beeld dat uit de interviews naar voren komt is dat de titel 'professor' in het buitenland algemeen in gebruik is, en dat het verwarrend zou zijn om een andere titel (zoals 'lector') te gebruiken.

Volgens respondenten speelt het 'inflatieprobleem' in het buitenland sowieso, en zegt de titel 'professor' weinig op zichzelf. In plaats daarvan wordt een onderscheid op andere kenmerken gemaakt, bijvoorbeeld of de 'professor' in kwestie is gepromoveerd of niet – dr. is wel een beschermde titel – en met name aan welke instelling zij of hij verbonden is. Of het hierbij om een 'university' of een 'University of Applied Sciences' gaat doet in de meeste gevallen weinig ter zake. Wat telt is de staat van dienst van de instelling (of onderzoeksgroep) als geheel, en van de lector als individuele onderzoeker.

Samengevat: In Nederland is de aansprektitel 'professor' exclusief verbonden aan de functie van hoogleraar op een universiteit. In het buitenland is de benaming 'professor' geen beschermde titel. De benaming wordt in sommige landen ook zeer breed gebruikt. Een lector heeft in het buitenland de keuze om het specifieke Nederlandse begrip 'lector' te gebruiken – wat een lange uitleg vereist – of om zich aan te sluiten bij de praktijk in het land – en het generieke begrip 'professor' te gebruiken. Lectoren *hoeven* zich in het Engels geen 'professor' te noemen maar ze *mogen* dat wel. Over het algemeen laten hogescholen het aan de aan de lector zelf over hoe deze zich in het buitenland noemt. Deze bottom up benadering lijkt in de praktijk goed te werken. Lectoren hebben hun eigen netwerken, en die zijn sterk persoonsgebonden. Al naar gelang de aard en structuur van deze netwerken, en van de landen waar men actief is, maakt elke lector haar of zijn eigen keuzes. Uit de interviews met internationaliseringsexperts en international offices komt naar voren dat de titel 'professor' in het buitenland algemeen in gebruik is, en dat het eerder verwarrend zou zijn om deze titel niet te gebruiken. Uit de survey onder lectoren blijkt dat slechts een klein deel (3%) van de lectoren in correspondentie gebruik maakt van de benaming 'professor' – *zonder toevoeging* (22% bij langere introducties). De benaming 'professor' *met toevoeging* ('of applied sciences' of 'at a University of Applied Sciences') wordt veel vaker gebruikt: 44% in correspondentie en 58% in introducties.

¹¹⁷ Volgens de respondent: "[deze benaming] klopt namelijk altijd en wekt nooit verwarring, die rest vergt altijd uitleg, deze niet... door schade en schande geleerd."

¹¹⁸ Volgens de international office van de hogeschool: "er was een lector die zowel in Londen als in Nederland een bedrijf had, die gebruikte de term Readership voor lectoraat en Reader voor lector. Sindsdien wordt het Reader genoemd, ook door communicatie afdeling. Maar het is nog steeds uitleggen wat dat is. Visiting Professor wordt ook genoemd (dekt ook niet helemaal de lading). Reader wordt al 6-8 jaar gebruikt."

5 Conclusies

5.1 Introductie

Vanaf 2014 mogen Nederlandse hogescholen ook de titels 'Bachelor of Science' (BSc) of 'Bachelor of Arts' (BA) verlenen. Voor die tijd was het gebruik van deze titels, die internationaal breed worden (h)erkend, voorbehouden aan universiteiten. De gelijkschakeling van de titulatuur is net name doorgevoerd omdat hbo-studenten die in het buitenland wilden studeren of werken, last zouden ondervinden van het feit dat ze geen gebruik mochten maken van deze veelgebruikte titels. Een ander doel dat met de gelijkschakeling werd beoogd was de realisatie van de transparantie van graden binnen de Europese onderwijsruimte die in het verdrag van Bologna was afgesproken. Door de relatieve onbekendheid van de hbo-titulatuur voldeed Nederland de facto niet aan dit onderdeel van het verdrag.

Met de aanpassing van de titulatuur had het kabinet nadrukkelijk niet de bedoeling om af te stappen van het binaire stelsel in het hoger onderwijs. Het kabinet sloot met het wetsvoorstel aan bij de wijze waarop Angelsaksische landen en Duitsland omgaan met de titulatuur. In deze landen is de toevoeging meer een uitdrukking van de oriëntatie respectievelijk inhoud van de opleiding dan van het niveau. Het onderscheid tussen hbo en wo blijft ook nationaal en internationaal zichtbaar op de getuigschriften en in het diplomasupplement.

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer in 2013 worden desalniettemin zorgen geuit over de vraag of het binaire stelsel hiermee niet in gevaar zou komen. Zou met deze wijziging het voor de maatschappij wel duidelijk zijn of een afgestudeerde zijn studie aan een hogeschool dan wel universiteit had gevolgd? Om tegemoet te komen aan deze zorgen, heeft de minister toegezegd de voorlichting en communicatie omtrent deze wijziging te zullen evalueren. Enkele jaren later, tijdens het debat Bescherming Namen en graden in de Eerste Kamer in 2017, heeft de minister toegezegd om de wijziging in titulatuur en naamgeving in het hoger onderwijs breder te evalueren, en ook te onderzoeken of zich eventueel problemen hebben voorgedaan met de positionering van hogescholen in het buitenland met de introductie van de term 'University of Applied Science' en de positionering van lectoren in het buitenland.

Het onderhavige onderzoek is deze brede evaluatie. In lijn met de voorafgaande discussies heeft het onderzoek de volgende vier doelstellingen:

1. Inzichtelijk maken of de herkenbaarheid van de kwaliteit van opleidingen met de introductie van de graadtoevoegingen 'of Science' en 'of Arts' in het hbo is toegenomen.
2. Inzichtelijk maken of het onderscheid tussen het hbo en het wo nog steeds duidelijk is voor de Nederlandse maatschappij met de introductie van de wet- en regelgeving waarmee de graadtoevoegingen 'of Science' en 'of Arts' mogelijk zijn gemaakt in het hbo.
3. Inzichtelijk maken of de positionering van hogescholen als 'Universities of Applied Sciences' (UAS) internationaal herkenbaar is.
4. Inzichtelijk maken of de benaming 'lector' internationaal herkenbaar is.

Per doelstelling zijn er door het ministerie drie (doelstelling 1 en 2) of twee (doelstelling 3 en 4) onderzoeksvragen geformuleerd. In het vervolg van dit afsluitende hoofdstuk worden alle tien onderzoeksvragen beantwoord op basis van de bevindingen uit de vorige hoofdstukken. Deze antwoorden zijn de conclusies van de brede evaluatie van de wijziging in titulatuur en naamgeving in het hoger onderwijs in de periode 2014-2020.

5.2 Gelijkstelling van titels voor hbo-studenten

1. Is het voor hbo-studenten makkelijker geworden om tijdens hun opleiding naar het buitenland te gaan?

De gelijkstelling van titels heeft niet of nauwelijks effect gehad op de migratiepatronen van studenten. De toename van het percentage hbo-studenten dat tijdens hun studie hoger onderwijs buiten Nederland volgt is rond 2011, dus al ruim vóór de gelijkstelling, sprongsgewijs toegenomen. Dit geldt echter ook voor het percentage wo-studenten. De ontwikkeling die het percentage hbo-studenten doormaakt (de experimentele groep) volgt sinds die tijd het patroon van de ontwikkeling van het percentage wo-studenten (de controlegroep). Het verschil in percentages is in de periode 2014-2017 nagenoeg gelijk gebleven.

De stelling dat er vóór de gelijkschakeling van de titels een belemmering bestond voor internationale mobiliteit tijdens of na de opleiding valt moeilijk te bewijzen. Wel kan worden geconcludeerd dat er in ieder geval niet op grote schaal problemen moeten zijn geweest.

2. Vinden buitenlandse studenten de titulatuur in het hbo herkenbaar?

De herkenbaarheid van graden bij buitenlands studenten is volgens international offices door de gelijkstelling zichtbaar toegenomen. Het gebruik van standaardtitels (BSc/MSc, BA/MA) heeft de communicatie naar het buitenland (studenten, ouders, buitenlandse instellingen) duidelijker en helderder gemaakt. De diploma's zijn beter uit te leggen aan buitenlandse studenten. De toevoeging van het diplomasupplement heeft ook een duidelijke toegevoegde waarde, met name voor studenten die door willen studeren in hun eigen land of elders in het buitenland.

De toegenomen herkenbaarheid heeft geen effect gehad op de instroom van buitenlandse studenten die bij Nederlandse hogescholen staan ingeschreven. Op basis van de ontwikkelingen van het aantal buitenlandse studenten dat aan Nederlandse hbo- en wo-instellingen is ingeschreven kan ten eerste worden geconstateerd dat het gebruik van niet-standaard titels in de periode voor 2014 klaarblijkelijk geen belemmering vormde en ten tweede dat de gelijkstelling geen merkbare invloed heeft gehad op de instroom van buitenlandse studenten in de periode daarna. Er spelen andere factoren in de landen van herkomst zelf die een veel sterker (negatief) effect hebben op de instroom dan het beleid in Nederland.

3. Is het voor hbo-afgestudeerden makkelijker geworden om na hun studie naar het buitenland te gaan nu hun graad internationaal meer herkenbaar is?

Er is anekdotisch bewijs dat hbo-afgestudeerden in hun internationale mobiliteit vanwege het gebruik van niet-standaard titels incidenteel belemmeringen hebben ondervonden, of in ieder geval belemmeringen hebben ervaren. Het percentage hbo-studenten dat na hun studie naar het buitenland gaat is (en blijft) echter klein (circa 3% van het totaal). Voor zover het gebruik van niet-standaard titels tot problemen zou kunnen leiden vormde dit in ieder geval voor de selecte groep van hbo-studenten die in het buitenland ging werken, geen grote belemmering.

De gelijkstelling van titels heeft, net als onder (1), niet of nauwelijks effect gehad op de migratiepatronen. Het percentage hbo-studenten dat na hun studie naar het buitenland gaat is in de periode voor de gelijkstelling (2010-2015) constant toegenomen (van 2% naar 3%) maar is vanaf 2015 constant gebleven.

5.3 Communicatie over de gelijkstelling van titels

4. Hoe is de verandering in titulatuur gecommuniceerd door verschillende partijen?

De verandering in de titulatuur is niet op een duidelijke en eenduidige manier naar de directe stakeholders, zoals instellingen en studenten, gecommuniceerd. De nieuwe regeling is ook niet officieel internationaal gecommuniceerd. De regeling zou volgens respondenten ook niet eenvoudig te begrijpen zijn geweest in het buitenland. Anderzijds was dit volgens dezelfde respondenten ook geen belangrijk onderwerp voor buitenlandse instanties.

5. Is de communicatie over graadtoevoegingen duidelijk geweest voor de maatschappij, met name de (aspirant)studenten, hbo-afgestudeerden, werkgevers en hogescholen? Zijn er verbeterpunten?

De manier waarop naar buiten toe over de gelijkstelling van de hbo-titels is gecommuniceerd (en het uiteindelijke resultaat van de communicatie) kan niet los worden gezien van de wijze waarop de gelijkstelling is doorgevoerd.

Het gros van de respondenten van hogescholen is van mening dat de invoering van de nieuwe titulatuur rommelig is verlopen. De invoering heeft gefaseerd plaatsgevonden, over een periode van vier jaar, en niet lokaal per opleiding maar in clusters die over het hele land zijn verspreid. Een bijkomend probleem van de overgangsregeling is volgens sommige respondenten dat het overleg grotendeels intern plaatsvond binnen clusters en dat dit overleg soms nogal dynamisch van aard was. Al met al was het moeilijk te voorspellen wanneer exact op de toevoeging van de nieuwe graad kon worden overgegaan. Zelfs de actoren die direct (NVAO, hogescholen) betrokken waren bij de uitvoering van de regeling hebben hier niet goed zicht op. Dit geldt ook voor de actoren die indirect (studenten, ouders) bij het proces betrokken waren. Respondenten aan de vraagkant (ondernemers) stellen dat ze niets hebben meegekregen van het proces. Dit geldt ook voor respondenten die professioneel betrokken zijn bij de werving van jonge hoogopgeleide mensen.

Mogelijke verbeterpunten hadden vooral in het invoeringsproces gelegen. Het proces was veel sneller verlopen als er vooraf geen accreditatie door NVAO had hoeven plaatsvinden. Deze aanbeveling van de Raad van State, die door OCW is overgenomen en door NVAO is uitgevoerd, wekt bevreemding bij veel respondenten omdat er geen nieuwe eisen bij de visitaties zijn gesteld. De nieuwe titels hadden dus ook in één keer kunnen worden ingevoerd. Dat had de invoering uiteraard versneld, en dat had ook tot minder onzekerheid bij de stakeholders geleid. Daarnaast had de oorspronkelijke referentielijst van Nuffic bindend kunnen zijn. De uitkomsten waren dan meteen duidelijk geweest voor de stakeholders.

6. Is het onderscheid tussen het hbo en het wo sinds de introductie van de graadtoevoegingen 'of Science' en 'of Arts' in het hbo minder duidelijk geworden voor de maatschappij (met name de (aspirant)studenten, hbo-afgestudeerden, werkgevers en hogescholen)?

Het onderscheid tussen het hbo en wo is op dit moment (2020, dus zes jaar na het begin en twee jaar na het einde van de gelijkstelling) niet duidelijk voor de maatschappij. Minder dan een derde (32%) van de Nederlandse bevolking weet dat zowel hogescholen als universiteiten de BSc/BA-titel verlenen. Ook onder studenten is de bekendheid op dit moment nog laag: iets meer dan de helft (52%) weet dat hogescholen ook de BSc/BA-titel verlenen.

Omdat onbekend is wat de situatie was vóór de invoering van de nieuwe graden kan niet worden bepaald of het onderscheid *minder* duidelijk is geworden. Het onderscheid is op dit moment niet duidelijk maar was dat in het verleden waarschijnlijk ook niet. Uit het feit dat er op dit moment verwarring bestaat kan dus niet worden afgeleid dat deze het gevolg is van de gelijkstelling van de titulatuur. Waarschijnlijk heeft de gelijkstelling niet of nauwelijks invloed gehad op de herkenning van het onderscheid.

Ook van de werkgevers weet minder dan een derde (ca. 30%) dat de BSc/BA-titels sinds 2015-2018 ook door hogescholen worden verleend. Grote bedrijven (250+) zijn iets vaker bekend met de nieuwe titulatuur (40%) maar er is slechts een zwak verband met bedrijfsgrootte. Grotere verschillen bestaan er tussen economische sectoren. De bekendheid is het grootst in de publieke sector (ca. 50%) en het laagst in de sectoren cultuur, sport en recreatie (11%), onderwijs (14%), bouwnijverheid (15%), en vervoer & opslag (18%).

Hier moet de toevoeging worden gemaakt dat Nederlandse werkgevers in het algemeen niet zoveel belang hechten aan titulatuur, en dat in het verleden ook niet hebben gedaan. Bij de aanname en promotie van jonge hoogopgeleide werknemers spelen andere factoren een veel grotere rol, zoals de feitelijke inhoud van de opleidingen (studierichting), de praktische ervaring, het type opleidingsinstituut (praktijk- of theoriegeoriënteerd) en soms ervaring in het buitenland. Andere aspecten die een zeer belangrijke rol spelen zijn de persoonlijkheid van de sollicitant, vaardigheden (met name soft skills), en de match met het bestaande personeel.

5.4 De benaming 'University of Applied Sciences' (UAS)

7. Wordt de benaming UAS begrepen in andere landen met een binair en een unitair stelsel door werkgevers en instellingen?

Voor de (h)erkenning in andere landen is vooral het gebruik van het begrip 'university' van belang. Een beeld dat unaniem wordt gedeeld door de respondenten is dat de internationale herkenbaarheid is vergroot omdat hogescholen in Nederland (en hun zusterinstellingen in het buitenland) de term 'university' mogen gebruiken. Dat begrip is gemeengoed in alle landen.

In unitaire landen bestaan alleen universiteiten. De uitdaging is (en blijft) daar om de binaire structuur van het Nederlandse hoger onderwijssysteem uit te leggen; de onduidelijkheid zit niet zozeer in de naamgeving van instellingen. In unitaire landen is men gewend aan een breed spectrum van verschillende soorten universiteiten. UAS passen in dat spectrum. De toevoeging 'of applied sciences' heeft een connotatie met technische disciplines. De benaming 'University of Applied Sciences' wordt echter beter herkend dan de benaming 'University of Professional Education' die voorheen door sommige hogescholen werd gebruikt.

Binnen Europa wordt de benaming UAS in binaire landen steeds meer gebruikt en is de benaming, althans onder internationaliseringsmedewerkers, inmiddels ook gemeengoed geworden.

8. Hebben hogescholen moeite met de positionering van hogescholen als UAS in het buitenland?

Het gebruik van de benaming UAS heeft de positionering van hogescholen in het buitenland versterkt. De meerwaarde van het label 'university (of applied sciences)' speelt vooral bij het aangaan van samenwerkingen met buitenlandse hoger onderwijsinstellingen. De brede introductie van UAS heeft niet per se geleid tot meer mogelijkheden tot

samenwerkingsverbanden, maar het aangaan van die verbanden gaat soepeler en geeft minder vragen, en daardoor kan men sneller naar de inhoud. Als 'University of Applied Sciences' komen hogescholen op een hoger niveau binnen dan destijds als 'University of Professional Education'.

In gevallen waarbij potentiële buitenlandse samenwerkingspartners nog steeds overtuigd moeten worden van de kwaliteit van een 'University of Applied Sciences' geeft het feit dat Nederlandse UAS dezelfde internationaal breed herkende titels mogen verlenen als 'research universities' (BSc/MSc, BA/MA), soms de doorslag.

Zowel in unitaire als binaire landen wordt op basis van onderzoeksintensiteit een impliciet onderscheid gemaakt tussen (research) 'universities' en 'universities of applied sciences'. Research universities die hoog in internationale rankings staan, hebben in het algemeen geen interesse in samen met universities of universities of applied science die veel lager (of niet) in de rankings staan. Nederlandse hogescholen werken niet of nauwelijks samenwerken met de absolute top van de research universiteiten in een land, maar wél met de groep van research universities net daaronder. Andersom wordt door de international offices gesteld dat er veel buitenlandse (research) universities zijn, die graag met Nederlandse hogescholen willen samenwerken, en daarbij soms expliciet een voorkeur hebben voor hogescholen boven universiteiten.

De voornaamste reden daarvoor is de praktische oriëntatie van het onderwijs en het onderzoek op de Nederlandse hogescholen. Het belang van het benadrukken in de positionering in het buitenland van de praktische oriëntatie en van de beroepsgerichtheid wordt zeer breed gedeeld door hogescholen.

5.5 Engelstalige benaming voor lector

9. Welke benaming hanteren lectoren in het buitenland? Wordt deze benaming begrepen door instellingen in landen met een unitair en binair stelsel?

De benaming die Nederlandse lectoren in het buitenland gebruiken verschilt per kanaal en per context. Over alle kanalen heen (website, LinkedIn, visitekaart, mondelinge communicatie, email) is de meest gebruikte benaming 'lector' (41%), op de voet gevolgd door 'professor of applied sciences' (35%) en 'professor at a University of Applied Sciences' (9%). De benaming 'reader' wordt ook relatief vaak genoemd (10%). De benaming 'professor' – zonder toevoeging – wordt slechts in 3% van de gevallen gebruikt. Daarnaast wordt er een breed spectrum aan andere benamingen gebruikt. De meest voorkomende alternatieve benaming zijn 'applied research professor' (4%), 'professor of practice' (1%) en 'senior researcher' (1%).

Bij een langere introductie, dus als er meer ruimte is voor uitleg, is het gebruik van de verschillende benamingen geheel anders verdeeld. De benaming 'lector' wordt nu nog maar door 2% van de lectoren gebruikt (was 41%), en de benaming 'professor of applied sciences' door 11% (was 35%). Andersom wordt de benaming 'professor at a University of Applied Sciences' nu door 47% van de lectoren gebruikt (was 9%), en de benaming 'professor' door 22% (was 3%).

In andere landen (met uitzondering van Duitsland) is het begrip 'lector' onbekend. De letterlijke vertaling ('lector') heeft – net als bij het begrip 'hogeschool' (highschool) – in zowel het Brits-Engels als in het Amerikaans-Engels een wezenlijk andere betekenis. Het aanverwante begrip 'lecturer' verwijst in het Engels weliswaar naar een vergelijkbare, maar lagere functie. In het Duits is de letterlijke vertaling ('lektor') al wel deels ingeburgerd. In het buitenland is de benaming 'professor' geen beschermde titel. Kort door de

bocht mag iedereen zich daar 'professor' noemen en in sommige landen wordt de benaming in de dagelijkse praktijk dan ook breed gebruikt.

10. Hebben Nederlandse lectoren moeite met het duiden van hun rol als lector in een internationale omgeving?

Een lector heeft in het buitenland de keuze om het specifieke Nederlandse begrip 'lector' te gebruiken – wat een lange uitleg vereist – of om zich aan te sluiten bij de praktijk in het land – en het generieke begrip 'professor' te gebruiken. De uitleg volgt dan bij de instelling waar hij of zij aan verbonden is (een 'University of Applied Sciences').

Over het algemeen laat men aan de lector zelf over hoe deze zich in het buitenland noemt. Deze bottom up benadering lijkt in de praktijk goed te werken. Lectoren hebben hun eigen netwerken, en die zijn sterk persoonsgebonden. Al naar gelang de aard en structuur van deze netwerken, en van de landen waar men actief is, maakt elke lector haar of zijn eigen keuzes.

Het beeld dat uit de interviews naar voren komt is dat de titel 'professor' in het buitenland algemeen in gebruik is, en dat het eerder verwarrend zou zijn om een andere titel (zoals 'lector') te gebruiken. Ook andere typen respondenten (werkgevers, international offices) geven aan dat dit de gebruikelijke praktijk is, en dat dit geen enkel probleem met zich meebrengt. Lectoren hebben geen moeite om hun rol te duiden. Ze verwijzen hiervoor naar de inhoud en aard (praktische oriëntatie) van hun onderzoek. Wat telt in een internationale omgeving is de staat van dienst van de instelling (of onderzoeksgroep) als geheel, en van de lector als individuele onderzoeker.

Uit de survey onder lectoren blijkt dat slechts een klein deel (3%) van de lectoren in correspondentie gebruik maakt van de benaming 'professor' – *zonder toevoeging* (22% bij langere introducties). De benaming 'professor' *met toevoeging* ('of applied sciences' of 'at a University of Applied Sciences') wordt veel vaker gebruikt: 44% in correspondentie en 58% in introducties.

Bijlage 1. Gesprekspartners

Stakeholders en internationaliseringexperts

Naam	Organisatie	Functie
Rik Eweg	Van Hall Larenstein	Lector Duurzame Agribusiness in Metropolitane gebieden
Toine Hattink	HAS Hogeschool	Opleidingsdirecteur
Mark Karsch	MK Digital	Directeur
Laura Korn	ISO	Portefeuille internationalisering
Marlies Overbeek	Navitas	Director of Marketing and Admissions
Nannette Ripmeester	i-Graduate	Director of Expertise in Labour Mobility
Alex Tess Rutten	LSVb	Voorzitter
Söhret Saltik	NVP	Ambassador Young Professionals
Roeland Smits	Vereniging Hogescholen	Senior beleidsadviseur
Marjolein ten Hoonte	Randstad	Directeur Arbeidsmarkt
Gertrud van Erp	MKB-Nederland, VNO-NCW	Portefeuille onderwijs en bedrijfsleven
Linda van Reenen	NCOI	Manager Hoger Onderwijs
Frank Wamelink	NVAO	Senior beleidsmedewerker
Bas Wegewijs	Nuffic	Teamleider onderwijsvergelijking

International offices van hogescholen in Nederland

Interviews

Naam	Organisatie	Functie
Eltjo Bazen	Hogeschool Utrecht	Senior Adviser Quality Assurance
Jeroen van Beusekom	NHL Stenden	Manager International Affairs
Jaap Braaksma	Driestar educatief	Manager International Programme
Eva Buijsman	Fontys Hogeschool	Internationalisation Consultant
Marloes Buter	Saxion Hogescholen	Manager International Office
Marlie van Dun	Breda University of Applied Sciences	Director of International Affairs
André van Haack	Internationale hogeschool voor fysiotherapie THIM	Directeur Onderwijs
Yolande Hezemans	Design Academy Eindhoven	Senior Policy Developer
Noortje de Kort	Avans Hogeschool	Advisor International Marketing and Communication
Nikolien van Lidt de Jeude	Hogeschool Utrecht	Senior Advisor Internationalization of Education
Rob Maat	Windesheim hogeschool	Head of International Office
Susana Menéndez	Haagse Hogeschool	Director Strategic Partnerships

Online survey

Instellingsnaam
Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
Areas Hogeschool
Codarts Rotterdam
Gerrit Rietveld Academie
Haagse Hotelschool
Hanzehogeschool Groningen
Hogeschool der Kunsten Den Haag
Hogeschool Leiden
Hogeschool Rotterdam
Hogeschool Van Hall Larenstein
Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU)
HZ University of Applied Sciences

International offices van hogeronderwijsinstellingen in het buitenland

Onderdeel	Instelling	Type instelling	Land
Onderwijs en Internationalisering	Hogeschool West-Vlaanderen	Hogeschool	België
International office	Artesis Plantijn Hogeschool	Hogeschool	België
International Education Programmes	Ministerie van Hoger Onderwijs en Wetenschap	Ministerie	Denemarken
International office	Aalborg University	Hogeschool	Denemarken
International office	University College of Northern Denmark	Hogeschool	Denemarken
Strategic Development and Higher Education Policy	Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD)	Financier voor uitwisselingen	Duitsland
Campus Scholarship Program	Stichting Fulbright Commission	Internationaliseringsprogramma	Verenigde Staten
International (Europe)	Universities UK	Vereniging van universiteiten	Verenigd Koninkrijk
International Relations Office	University of Navarra	Universiteit	Spanje
Division of External Relations	Lund University	Universiteit	Zweden
Department of Language Education (international coordination)	Stockholm University	Universiteit	Zweden
Tertiary Education	Movetia	National Agency for Exchange and Mobility	Zwitserland
International Relations Office	Bern University of Applied Sciences	Hogeschool	Zwitserland
Student Mobility	Zürich University	Universiteit	Zwitserland
	UASNL	Lobbygroep	Overig

Bijlage 2. Referentielijst Nuffic

Referentielijst Internationale Herkenbaarheid Titulatuur Hoger Beroepsonderwijs

Bron: Staatscourant no. 35337 (19 december 2013)

Economie

Toevoeging aan bachelorgraad	Aanduiding	In aanmerking komende bacheloropleidingen
'of Arts'	BA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op economie, talen, management, marketing en communicatie.
'of Science'	BSc	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op accountancy, finance, informatica en communicatiesystemen.
'of Business Administration'	BBA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op bedrijfskunde.
'of Laws'	LLB	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op rechten, bijvoorbeeld de opleiding Hogere Juridische Opleiding.

Toevoeging aan mastergraad	Aanduiding	In aanmerking komende masteropleidingen
'of Arts'	MA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op economie, talen, management, marketing en communicatie.
'of Science'	MSc	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op accountancy, finance, informatica en communicatiesystemen.
'of Business Administration'	MBA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op bedrijfskunde.

Gedrag en maatschappij

Toevoeging aan bachelorgraad	Aanduiding	In aanmerking komende opleidingen
'of Arts'	BA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op management, therapie, pastoraal werk, veiligheidskunde, pedagogiek en toegepaste psychologie.
'of Social Work'	BSW	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op maatschappelijk werk en dienstverlening, culturele en maatschappelijke vorming, sociaal pedagogische hulpverlening en social work.
'of Laws'	LLB	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op rechten, bijvoorbeeld opleiding Sociaal-Juridische Dienstverlening

Toevoeging aan mastergraad	Aanduiding	In aanmerking komende masteropleidingen
'of Arts'	MA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op management, therapie, pastoraal werk, veiligheidskunde, pedagogiek en toegepaste psychologie.
'of Social Work'	MSW	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op maatschappelijk werk en dienstverlening, culturele en maatschappelijke vorming, sociaal pedagogische hulpverlening en social work.

Gezondheidszorg

Toevoeging aan bachelorgraad	Aanduiding	In aanmerking komende bacheloropleidingen
'of Arts'	BA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op management en kunstzinnige therapie.
'of Science'	BSc	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op techniek, laboratoriumonderzoek en die een sterke natuurwetenschappelijke component hebben zoals fysiotherapie, verloskunde en logopedie.
'of Nursing'	BNurs / BN	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op verpleegkunde.

Toevoeging aan mastergraad	Aanduiding	In aanmerking komende masteropleidingen
'of Arts'	MA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op management en kunstzinnige therapie.
'of Science'	MSc	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op techniek en laboratoriumonderzoek en die een sterke natuurwetenschappelijke component hebben zoals fysiotherapie, verloskunde en logopedie.
'of Nursing'	MNurs / MN	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op een verdieping of verbreding in de verpleegkunde.
'Advances Nurse practitioner'	MANP	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op het opleiden tot Advanced Nurse Practitioner en waarbij de graad MANP een duidelijke functie heeft in de beroepspraktijk.
'Physician Assistant'	MPA	Opleiding die voor het grootste deel gericht zijn op het opleiden tot Physician Assistant en waarbij de graad MPA een duidelijke functie heeft in de beroepspraktijk.

Landbouw en natuurlijke omgeving

Toevoeging aan bachelorgraad	Aanduiding	In aanmerking komende bacheloropleidingen
'of Science'	BSc	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op landbouw, veehouderij, tuinbouw, milieu en landschap.
'of Education'	BEd	Lerarenopleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op landbouw en natuurlijke omgeving. Bijvoorbeeld de lerarenopleiding Educatie en Kennismanagement Groene Sector.
'of Business Administration'	BBA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op bedrijfskunde.

Toevoeging aan mastergraad	Aanduiding	In aanmerking komende masteropleidingen
'of Science'	MSc	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op landbouw, veehouderij, tuinbouw, milieu en landschap.
'of Education'	MEd	Lerarenopleidingen en onderwijskundige opleidingen.

Onderwijs

Toevoeging aan bachelorgraad	Aanduiding	In aanmerking komende bacheloropleidingen
'of Education'	BEd	Lerarenopleidingen, waaronder lerarenopleidingen in de kunstsector en opleidingskundige opleidingen.

Toevoeging aan mastergraad	Aanduiding	In aanmerking komende masteropleidingen
'of Arts'	MA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op management.
'of Education'	MEd	Lerarenopleidingen en onderwijskundige opleidingen.

Recht

Toevoeging aan bachelorgraad	Aanduiding	In aanmerking komende bacheloropleidingen
'of Laws'	LLB	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op rechten, bijvoorbeeld de opleiding HBO Rechten.

Toevoeging aan mastergraad	Aanduiding	In aanmerking komende masteropleidingen
'of Laws'	LLM	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op rechten.

Taal en cultuur

Toevoeging aan bachelorgraad	Aanduiding	In aanmerking komende bacheloropleidingen
'of Music'	Bmus	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op muziek.
'of Fine Art'	BFA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op de beeldende kunsten.
'of Design'	BDes	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn vormgeving.
'of Arts'	BA	Opleidingen die niet in aanmerking komen voor de toevoeging 'of Music', 'of Fine Art' of 'of Design'.

Toevoeging aan mastergraad	Aanduiding	In aanmerking komende masteropleidingen
'of Music'	MMus	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op muziek.
'of Fine Art'	MFA	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op de beeldende kunsten.
'of Design'	MDes	Opleidingen die voor het grootste deel gericht zijn op vormgeving.
'of Arts'	MA	Opleidingen die niet in aanmerking komen voor de toevoeging 'of Music', 'of Fine Art' of 'of Design'.
'of Science'	MSc	Opleidingen die gericht zijn op de architectuur.

Techniek

Toevoeging aan bachelorgraad	Aanduiding	In aanmerking komende bacheloropleidingen
'of Engineering'	BEng	Opleidingen die specifiek opleiden voor het beroep van ingenieur. Dit zijn vooral opleidingen op het gebied van de bouwkunde, elektrotechniek en werktuigbouwkunde.
'of Science'	BSc	Opleidingen die niet specifiek opleiden voor een traditioneel ingenieursberoep. Dit zijn vooral de natuurwetenschappelijke- en wiskundige opleidingen op het gebied van chemie en laboratorium, logistiek en vervoer, milieutechniek, textieltechniek en in het domein van ICT en Creative Technologies.

Toevoeging aan mastergraad	Aanduiding	In aanmerking komende masteropleidingen
'of Engineering'	MEng	Opleidingen die specifiek opleiden voor het beroep van ingenieur. Dit zijn vooral opleidingen op het gebied van de bouwkunde, elektrotechniek en werktuigbouwkunde.
'of Science'	MSc	Opleidingen die niet specifiek opleiden voor een traditioneel ingenieursberoep. Dit zijn vooral de natuurwetenschappelijke en wiskundige opleidingen.

Bijlage 3. Beschrijvende statistieken populaties surveys

Online survey onder Nederlandse bevolking

leeftijdsklasse	n	%
1 16 t/m 24	168	16%
2 25 t/m 34	189	18%
3 35 t/m 44	200	19%
4 45 t/m 54	232	22%
5 55 t/m 67	261	25%
Totaal	1050	100%

opleidingsniveau	n	%
1 Master HBO/WO, WO doctoraal / post-doctoraal (wetenschappelijk onderwijs)	133	13%
2 Bachelor HBO/WO (bachelor, hbo, hts, heao, kandidaatsopleiding)	235	22%
3 propedeuse HBO/WO	52	5%
4 Havo/VWO bovenbouw (klas 4 of hoger) (havo, vwo, mms, hbs, gymnasium, lyceum, atheneum)	128	12%
5 Havo/VWO onderbouw (klas 1,2 of 3) (havo, vwo, mms, hbs, gymnasium, lyceum, atheneum)	15	1%
6 MBO-2 / MBO-3 / MBO-4 / MBO voor 1998 (mts, meao, mhno, inas, mis, e.d.)	300	29%
7 VMBO (theoretisch/gemengd) (mavo, ulo, mulo, ivo, vglo, e.d.)	46	4%
8 VMBO (beroepsgericht) / MBO-1 (assistentenopleiding) (Its, ito, leao, lhno, huishoudschool, lavo, e.d.)	117	11%
9 Basisschool (lagere school)	17	2%
10 Geen opleiding	7	1%
Totaal	1050	100%

positie op de arbeidsmarkt	n	%
1 Werknemer	582	55%
2 Werkgever	27	3%
3 Zelfstandige	41	4%
4 Werkloos	47	4%
5 Studerend	61	6%
99999997 Overig / onbekend	292	28%
Totaal	1050	100%

Telefonische survey onder werknemers in Nederland

Screeningvraag: ≥ 1 hoogopgeleide werknemer in dienst

branche	n	%
Landbouw, bosbouw en visserij	26	5,2%
Winning van delfstoffen	3	0,6%
Industrie	88	17,6%
Productie, distributie, handel in elektriciteit, aardgas, stoom, gekoelde lucht	11	2,2%
Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	1	0,2%
Bouwnijverheid	26	5,2%
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's	34	6,8%
Vervoer en opslag	34	6,8%
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	28	5,6%
Informatie en communicatie	15	3,0%
Financiële dienstverlening	29	5,8%
Verhuur van en handel in onroerend goed	7	1,4%
Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	62	12,4%
Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	6	1,2%
Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	16	3,2%
Onderwijs	7	1,4%
Gezondheids- en welzijnszorg	42	8,4%
Cultuur, sport en recreatie	28	5,6%
Overige dienstverlening	38	7,6%
Totaal	501	100%

bedrijfs grootte	n	%
1-4	42	8%
5-9	51	10%
10-49	145	29%
50-249	148	30%
250+	115	23%
Totaal	501	100%

aantal hoogopgeleide medewerkers	n	%
1-9	176	35%
10-24	64	13%
25-49	27	5%
50-99	31	6%
100-499	46	9%
500+	15	3%
onbekend	142	28%
Totaal	501	100%

%hoogopgeleide medewerkers	n	%
1-9%	70	14%
10-24%	103	21%
25-49%	56	11%
50-74%	53	11%
75-100%	77	15%
onbekend	142	28%
Totaal	501	100%

Contact:

Dialogic innovatie & interactie
Hooghiemstraplein 33-36
3514 AX Utrecht
Tel. +31 (0)30 215 05 80
www.dialogic.nl